

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ-ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ**

της φοιτήτριας

ΕΛΕΝΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗ

ΑΕΜ: 1088

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΑΚΑΛΛΙΕΡΟΣ,

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

**ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2013**

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	i
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	iii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	1
1.1. Ο ΌΡΟΣ «ΜΠΑΝΤΑ»	1
1.2. ΟΙ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ	3
1.3. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟΝ ΒΟΛΟ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	8
1.4. ΤΑ ΩΔΕΙΑ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ - ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ	13
2.1. Η ΙΔΡΥΣΗ «ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»	13
2.2. Η ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΗΣ	15
2.3. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΒΟΛΟΥ	25
3.1. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕ ΜΑΕΣΤΡΟ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΚΟΝΤΗ.....	32
3.2. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΝ ΣΠΥΡΟ ΜΑΓΓΟ.....	43
3.3. ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΠΑΓΑΣΩΝ	48
3.4. Η ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΟΛΟΥ	51
3.5. Ο ΜΑΕΣΤΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ "ΚΑΛΒΟΣ" (ΚΑΡΜΠΟ)	52
3.6. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΓΑΣΩΝ.....	57

3.7. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ.....	62
3.8. Η ΜΠΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ Η ΜΑΝΤΟΛΙΝΑΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ.....	64
3.9. ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ.....	67
3.10.1. ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ	70
3.10.2. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΗΣ ΡΟΛΟΣ	76
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αφετηρία της ενασχόλησής μου με το θέμα αυτό, της μουσικής κίνησης του Βόλου ως πεδίου διερεύνησης και καταγραφής, οφείλεται στην επιθυμία σκιαγράφησης και συμπλήρωσης γνωστών και άγνωστων στοιχείων που διαμόρφωσε το πολιτιστικό και καλλιτεχνικό πρόσωπο της πόλης μου, στον τομέα της μουσικής, όπως αυτό εκφράστηκε από φιλόμουσα σχήματα, πρόσωπα και σωματεία. Για την αναζήτηση και συγκέντρωση του υλικού της εργασίας, εκτός από τη διαθέσιμη προς το θέμα βιβλιογραφία, υπήρξε και ένα σύνολο φορέων που βοήθησε το εγχείρημα στο σύνολό του.

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω την Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τη διάθεση της - σχετικής με το θέμα - βιβλιογραφίας, τον Θρησκευτικό-φιλολογικό Σύλλογο «Τρεις Ιεράρχαι», την εφημερίδα *Θεσσαλία*, και ιδιαίτερα τον διευθυντή κ. Βασίλη Χ. Δανό για την άδεια πρόσβασης στα ιστορικά αρχεία της. Εκεί έγινε και η απαιτούμενη αποδελτίωση από τα ημικατεστραμμένα από τον χρόνο φύλλα. Ευχαριστώ επίσης και τον διευθυντή της εφημερίδας *Ταχυδρόμος*, Γεώργιο Αλεξ. Πώποτα.

Πολλές ευχαριστίες οφείλω στον διευθυντή της Φιλαρμονικής κ. Γεώργιο Καρυδάκη για το πολύτιμο υλικό από φωτογραφίες, καθώς και για το ότι μου παραχώρησε δικές του παρτιτούρες. Ευχαριστώ τους παλιούς μουσικούς για τα βιώματά τους στη Φιλαρμονική, καθώς και την κ. Βούλα Τουλούδη, την κ. Μαρία Σπανού και τον διευθυντή του Δημοτικού Ωδείου Βόλου κ. Δημήτρη Μαραγκόπουλο.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., και επιβλέποντα της εργασίας μου, κ. Γεώργιο Σακαλλιέρο, για τη συμβολή, υποστήριξη και πολύτιμη καθοδήγησή του για την ολοκλήρωσή της. Η εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου με τιμά ιδιαίτερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως κύριο άξονα και στόχο την παρουσίαση της διαχρονικής πορείας και μετεξέλιξης της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου, όπως αυτή διαμορφώθηκε παράλληλα με τη μουσική δραστηριότητα της πόλης, τουλάχιστον μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή την εποχή που καταγράφεται η καλλιτεχνική κορύφωση και συντελείται η έκρηξη της πνευματικής πρωτοπορίας που χαρακτήρισε την πόλη αυτή, από τις αρχές μέχρι περίπου έως και το πρώτο μισό του 20ου αιώνα.

Η εργασία δεν αναφέρεται μόνο στην ιστορία της Φιλαρμονικής αλλά και στη γενικότερη μουσική καλλιτεχνική και πολιτιστική κίνηση της πόλης. Αποτελείται από τρία τμήματα. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται εισαγωγικά - πληροφοριακά ιστορικά στοιχεία για τις Φιλαρμονικές κυρίως της Επτανήσου και, εν συνεχεία, για τη μουσική κίνηση του Βόλου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αρχές του 20^{ου}. Η πολιτιστική ζωή του Βόλου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αποτέλεσε τον καθρέπτη της πνευματικής ανάτασης που χαρακτήρισε την ζωή της νεοσύστατης πόλης, με εκδηλώσεις θεάτρου και κυρίως μουσικής. Υπήρξε μια καλλιτεχνική πρόοδος που συνεχίστηκε και στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, με ιδιαίτερα μουσικά επιτεύγματα που χαρακτήρισαν τους Βολιώτες αστούς. Εντοπίζονται τα σωματεία, τα ρεύματα και οι πρωταγωνιστές αυτής της κίνησης. Αναφέρονται οι μορφές της Τσολάκη, του Κόντη, των «Φιλοτέχνων», της «Μουσικής Εταιρείας», των Ωδείων, της «Ένωσης Φιλομούσων», του Ποντούμιν και άλλων που καλλιέργησαν και στερέωσαν τη μουσική παράδοση του τόπου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι πρωτοβουλίες προσώπων και οργανισμών να εμπεδώσουν τη φιλαρμονική μουσική. Η «Δημοτική Μουσική», οι μπάντες, η «Φιλόπτωχος Αδελφότητα», ο Μπιφέρνο, η Φιλαρμονική της «Μουσικής Εταιρείας», οι χορωδίες, η «Φιλαρμονική Βόλου», ο Κόντης, ο Μάγγος, χαρακτήρισαν την μουσική φυσιογνωμία της πόλης (ή ακριβέστερα, των αστών κατοίκων της) ως το Δεύτερο μεγάλο πόλεμο. Η συνένωση των δύο φιλαρμονικών έδωσε τη δράση της «Φιλαρμονικής Εταιρείας Βόλου» και ανέδειξε τη μορφή του μακρόβιου μαέστρου της, Ανδρέα Κάλβου (Κάρμπο).

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύονται οι διαδικασίες και οι συγχωνεύσεις Φιλαρμονικών που έγιναν ώστε να υπάρξει η σημερινή Φιλαρμονική

Βόλου. Αναφέρονται οι χορωδίες καθώς και η δημιουργία Δημοτικού Ωδείου και αναδεικνύεται η ιστορία και οι δραστηριότητες της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου, μεταπολεμικά, έχοντας αποκτήσει τη δική της πλέον μόνιμη και οριστική στέγη.

Η μελέτη έχει αρκετά τεκμήρια και υποστηρίζεται από βιβλιογραφικές αναφορές, εκτενή αποδελτίωση του ημερήσιου τοπικού τύπου καθώς και φωτογραφίες κτηρίων, προσώπων και εκδηλώσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1. Ο ΟΡΟΣ «ΜΠΑΝΤΑ»

Η μουσική εικόνα στην Ελλάδα αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821 δεν διαφέρει και πολύ από εκείνη της περιόδου της Τουρκοκρατίας με την κυρίαρχη παρουσία του δημοτικού τραγουδιού σε όλα τα είδη του, κατά ύψος και έκφραση από περιοχή σε περιοχή. Απαντάται όμως ακόμη η εκκλησιαστική μουσική, καθώς και κατάλοιπα της τουρκικής και αραβοπερσικής μουσικής. Γεγονός πάντως είναι ότι από το 1386 μέχρι και το 1797 που όλος ο Ελλαδικός χώρος βρίσκεται υπό κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τα Επτάνησα ήταν εκείνα που ήρθαν πρώτα σε μουσική επαφή με τη Δύση δια των Βενετσιάνων και ειδικότερα με το Ιταλικό μελόδραμα.

Με την ίδρυση, λοιπόν, του ελληνικού κράτους,¹ η διάδοση της δυτικής μουσικής υποστηρίζεται από την πολιτική και οικονομική εξουσία καθώς και από τις βασιλικές αυλές. Γνώρισμα των έξι περίπου πρώτων δεκαετιών ζωής του νέου κράτους είναι η διασπορά παραγόντων της επτανησιακής μουσικής ζωής στις απελευθερωμένες ελληνικές πόλεις και η θεμελίωση θεσμών για την παιδεία της δυτικής μουσικής. Κατευθυντήρια κέντρα ήταν το κράτος και ο στρατός.

Δημιουργούνται νέα μουσικά ιδρύματα, έχοντας ως πρότυπα τα «κονσερβατόρια»,² τις φιλαρμονικές ακαδημίες της Ιταλίας και το «Κονσερβατουάρ» του Παρισιού, καθώς και το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο η *Ιόνιος Ακαδημία* το 1824, στο οποίο δίδαξε μουσική ο διάκονος Ιωάννης Αριστείδης (1786-1828).³ Τα κονσερβατόρια ήταν φιλανθρωπικά ιδρύματα στη Βενετία και τη Νάπολη, αρχικά,

¹ Στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830 η Διάσκεψη του Λονδίνου διακήρυξε την πολιτική ανεξαρτησία της Ελλάδας, πράξη η οποία συνιστούσε διεθνή αναγνώριση του ελληνικού κράτους, και κατά συνέπεια την ίδρυση και την έναρξη της ύπαρξής του από την άποψη της διεθνούς κοινότητας. Διονύσιος Κόκκινος, *Η ελληνική επανάσταση*, τόμος Στ', εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1974, σ. 437-439, όπου βρίσκεται και το πλήρες κείμενο του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 3ης Φεβρουαρίου 1830.

² Με την ονομασία Κονσερβατόριο, (παλαιότερα *κονσερβατόριον*), εκ της ιταλικής *conservatorio*, ή Κονσερβατουάρ (γαλλ. Conservatoire) χαρακτηριζόταν οποιαδήποτε ανώτερη σχολή, κολεγιακή ή πανεπιστημιακή, στην οποία διδάσκονταν όλοι οι κλάδοι της μουσικής. Αντίστοιχη επίσημη ελληνική ονομασία είναι "Ωδείο". Ιωάννης Δ. Πασσάς (επιμ.), *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου* τομ. 11ος, εκδ. Ήλιος, Αθήνα, σ. 175.

³ Γιώργος Σακαλλιέρης, *Εισαγωγή στη νεοελληνική μουσική – Ιστορική θεώρηση*, στο: Εύη Νίκα - Σαμπών (επιμ.), *Εισαγωγή στη Μουσικολογία*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη (υπό έκδοση), σ. 1.

και απέκτησαν εκπαιδευτικό χαρακτήρα περίπου το 1600. Κάποια κονσερβατόρια έγιναν σημαντικές μουσικές σχολές, όπως του Παρισιού που ιδρύθηκε το 1795, της Πράγας (1811), της Βιέννης (1817), κ.ά. Οι ιταλικές φιλαρμονικές ακαδημίες ήταν λέσχες επαγγελματιών μουσικών. Στις εκδηλώσεις τους γίνονταν συζητήσεις για την μουσική, μουσικές εκτελέσεις και αναλύσεις που επηρέαζαν τον χαρακτήρα της μουσικής του τόπου. Γνωστή ήταν η Φιλαρμονική Ακαδημία της Μπολόνια (1666) όπου στα μέλη της συγκαταλέγονται συνθέτες όπως ο Μότσαρτ, ο Μπουζόνι κ.ά.

Ο όρος «μπάντα» χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό ενός συνόλου αποτελούμενο από εκτελεστές ξύλινων και χάλκινων πνευστών και κρουστών οργάνων. Η λέξη είναι γοτθική και σήμαινε αρχικά μικρή στρατιωτική μονάδα.⁴ Με τον ίδιο όρο ονομαζόταν και ο όμιλος στρατιωτικών μουσικών, του οποίου τα μέλη έδιναν το ρυθμό του βηματισμού στους υπόλοιπους στρατιώτες. Σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια *Britannica*⁵ οι ρίζες του αγγλικού όρου “band” βρίσκονται στη γαλλική μεσαιωνική λέξη “bande” (ομάδα στρατιωτών). Αναφέρεται επίσης πως στην Αγγλία ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για να αποδοθεί στην “King’s private band”, σύνολο⁶ που αποτελούνταν από 24 fiddles⁷ στην αυλή του Καρόλου του 2^{ου} (περίοδος βασιλείας 1660-85).

Ως πρόδρομοι των στρατιωτικών ορχηστρών πνευστών χαρακτηρίζονται οι συνοδοί των κυνηγών Ρωμαίοι, οι βάρδοι Γαλάτες και οι τροβαδούροι κάτοικοι της Βρετάνης. Οι στρατιωτικές ορχήστρες πνευστών συνόδευαν αργότερα τα στρατεύματα στις παρελάσεις ή τα αγωνίσματα, για να δίνουν επισημότητα στην παρουσία τους και να δίνουν ρυθμό στον βηματισμό τους.

Ο αντίστοιχος ελληνικός όρος «μπάντα», σύμφωνα με ελληνικά λεξικά⁸ προέρχεται από την ιταλική λέξη «banda» η οποία προέρχεται από την αρχαία γερμανική λέξη «bant» (σήμα, σημάδι). Σήμερα στην Ελλάδα ως συνώνυμο του όρου

⁴ Σπύρος Μοτσηνίγος, *Νεοελληνική Μουσική - Συμβολή εις της Ιστορίας της*, εκδ. [χ.ε.], Αθήνα 1958, σ. 19.

⁵ Βλ. και J. F. Russell, λήμμα «band», *Encyclopaedia Britannica*, William Benton (ed.), The University of Chicago Press, Chicago 1973, τόμος 3^{ος}, σ. 76.

⁶ Το συγκεκριμένο σύνολο βασίστηκε στο αντίστοιχα προγενέστερο σχήμα του Λουδοβίκου του 14^{ου} της Γαλλίας, τα «Les Vingt-quatre Violons de Roi» (24 βιολιά του βασιλιά), ό.π.

⁷ Fiddle (Γερμ. Fiedel, γαλλ. Vielle, λατ. Viella.). Χορδόφωνο όργανο με δοξάρι, κιβωτιόσχημου ή οκτώσχημου ηχείου, που εμφανίστηκε στην Ευρώπη του Μεσαίωνα (Δημήτρης Γιάννου, *Ιστορία της μουσικής- Σύντομη γενική επισκόπηση*. Τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1995, σ. 224).

⁸ Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, σ. 1144 και Κωνσταντίνος Δαγκίτσης, *Ετυμολογικό Νεοελληνικής*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Ι. Βασιλείου, Αθήνα 1984, σ. 563.

«μπάντα» χρησιμοποιείται και ο όρος «φιλαρμονική» και αναφέρεται είτε στην εταιρία σαν σύλλογο είτε την μπάντα πνευστών που υπήρχε μία τουλάχιστον σε κάθε εταιρεία.⁹ «Φιλαρμονική» στην κυριολεξία σημαίνει αγάπη προς την αρμονία και μουσική.¹⁰

1.2. ΟΙ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

Οι επτανησιακές φιλαρμονικές εταιρείες παρείχαν, σαν τα κονσερβατόρια, δωρεάν παιδεία και οικοτροφή σε παιδιά του λαού, φτωχά ή ορφανά, και ήταν, σαν τις φιλαρμονικές ακαδημίες, τόποι συναναστροφής και διαλόγου των διανοούμενων. Οι φιλαρμονικές τους έπαιζαν σε θρησκευτικές ή εθνικές τελετές και ήταν η πηγή από την οποία επανδρώθηκαν οι στρατιωτικές μπάντες της Ελλάδας.¹¹ Στα Επτάνησα ιδρύονται, κατά δεύτερη δεκαετία του αιώνα, μουσικά ιδρύματα και σύνολα που ονομάστηκαν «φιλαρμονικές». Στην Ζάκυνθο το 1815, στο Αργοστόλι το 1838, στο Ληξούρι 1837 και στην Κέρκυρα το 1840.

Η πρώτη οργανωμένη ορχήστρα πνευστών σε ελληνικό έδαφος δημιουργήθηκε στη Ζάκυνθο κατά την διάρκεια του 1815, μέσα στους κόλπους του Φιλαρμονικού Συλλόγου Ζακύνθου.¹² Την αρχική ιδέα της σύστασης ορχήστρας πνευστών την είχε ο ιταλός δάσκαλος μουσικής Marco Battagel ή Μάρκο Μπατάγια, που διέμενε τότε προσωρινά στο νησί. Η πρότασή του έγινε ενθουσιωδώς δεκτή από πολλούς φιλόμους κατοίκους της Ζακύνθου και συντάχθηκε «Κανονισμός οργάνωσης και λειτουργίας μουσικού σώματος, που υπογράφηκε από 60 μέλη του Συλλόγου». Η πρώτη εμφάνιση της μπάντας πραγματοποιήθηκε το 1817, υπό την διεύθυνση του Battagel, αλλά με μικρό αριθμό εκτελεστών, καθώς δεν υπήρχαν ακόμα όλα τα απαραίτητα μουσικά όργανα και η δεύτερη, σύμφωνα με τον Μοτσενίγο,¹³ πραγματοποιήθηκε το 1823 με τη μπάντα σε πλήρη σύνθεση. Αργότερα, χωρίς να είναι γνωστό ακριβώς πότε, ο Φιλαρμονικός Σύλλογος Ζακύνθου

⁹ Σακαλλιέρος ό.π., σ. 2.

¹⁰ Βλ. «φιλαρμονικός-η-ο», Θ. Ν. Τσαβέας (επιμ.), *Νέον Επίτομον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη*, τόμος Β', εκδ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα 1931, σ. 602.

¹¹ Καίτη Ρωμανού, *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*, εκδ. Κουλτούρα, Αθήνα 2006, σ. 85.

¹² Στέλιος Τζεμπίνος, *Φιλαρμονικά Ζακύνθου*, εκδ. Φιλόμουση Κίνηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1996, σ. 23-25.

¹³ Ο.π., σ. 166.

διαλύθηκε και η ανασύσταση της μπάντας πραγματοποιήθηκε μετά το 1843, στα πλαίσια ενός νέου οργανισμού, της «Φιλαρμονικής Εταιρείας Ζακύνθου».¹⁴ Ήταν πρωτοβουλία του πρώτου της προέδρου, του γιατρού και μέλους της Φιλικής Εταιρείας, Φραγκίσκου Καρβελλά (1794-1849) και με πρώτο αρχιμουσικό της, τον ιταλό Giuseppe Cicca. Επανιδρύθηκε τα έτη 1871, 1883, 1888, 1890 και 1900!

Το 1840 μια ομάδα φιλόμουσων Κερκυραίων πραγματοποίησε μια σειρά συνεδριάσεων, κατά τη διάρκεια των οποίων αποφασίστηκε η ίδρυση Φιλαρμονικής Εταιρείας.¹⁵ Ιδρυτικά μέλη ήταν οι εξής: Πέτρος Κουαρτάνος, ο οποίος εξελέγη πρόεδρος, Φραγκίσκος Ριβέλλης, Γουλιέλμος Μέξας, Ιωάννης Καλλονάς, Νικόλας Μακρής, Αντώνιος Λιβεράλλης, Ιωάννης Φραγκούλης, Σπυρίδων Ξύνδας και Νικόλαος Καβάσιλας. Το 1842 ψηφίστηκε το καταστατικό της εταιρείας, και οι κανονισμοί και της σχολής και της μπάντας, τους οποίους εκπόνησε ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος (1795-1872), που εκλέχτηκε ενεργό ιδρυτικό μέλος και, στη συνέχεια, ισόβιος Πρόεδρος της εταιρείας. Αποφασίστηκε επίσης ο επίσημος εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου στην Φιλαρμονική, καθώς και η αντικατάσταση της ιταλικής γλώσσας από την ελληνική στις συνεδριάσεις της εταιρείας.¹⁶

Με τις εκτελέσεις της η μπάντα συντέλεσε στο να βιώσουν οι Κερκυραίοι κρίσιμες στιγμές της ιστορίας τους. Η εντύπωση που προκάλεσε, στους εξ Αθηναίων επισήμους, η εκτέλεση του *Ύμνου εις την ελευθερίαν* του Μάντζαρου κατά τις επίσημες εορτές της Ένωσης το 1864, είχε ως αποτέλεσμα να καθιερωθεί νομοθετικά η αρχή του έργου ως «εθνικόν άσμα» του βασιλικού ναυτικού. Επίσημο έγγραφο καθιέρωσης του ως εθνικού ύμνου της χώρας δεν έχει βρεθεί και φαίνεται πως δεν έχει υπάρξει.¹⁷

Οι Φιλαρμονικές που συγκροτήθηκαν στα υπόλοιπα Ιόνια νησιά είχαν ως πρότυπο την Φιλαρμονική της Κέρκυρας (Φ.Ε.Κ.). Η σχέση των φιλαρμονικών με τα τοπικά θέατρα ήταν αμφίδρομα αυξητική: ήταν τα μουσικά τους σύνολα που διέδιδαν στον κόσμο τις επιτυχίες των παραστάσεων και ήταν και οι ιταλοί μουσικοί των μελοδραματικών θιάσων που έγιναν σημαντικοί δάσκαλοι και μαέστροι των

¹⁴ Ο.π., σ. 25-26.

¹⁵ [Αδηλος - χωρίς επιμ.], *Φιλαρμονική εταιρεία Κέρκυρας - Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών - Εκατόν πενήντα χρόνια 1840-1990*, Κέρκυρα 1990, σ. 9.

¹⁶ Μοτσενίγος, ό.π. 154-155.

¹⁷ Ο.π., σ. 162-163.

φιλαρμονικών. Η επικοινωνία της ΦΕΚ και του θεάτρου Σαν Τζιάκομο¹⁸ διαπιστώνεται από το γεγονός ότι οι Έλληνες μουσικοί της εταιρείας συμμετείχαν στις παραστάσεις του θεάτρου ως μέλη των ιταλικών ορχηστρών, ως μαέστροι και ως συνθέτες.

Τα μέλη της ΦΕΚ δεν ήταν απαραίτητα μουσικοί, αλλά ήταν μέλη της αριστοκρατίας, ιππότες ή διακεκριμένοι στα γράμματα και τις τέχνες. Από τις τέσσερις κατηγορίες μελών, των Θεμελειωτών, των Εισφορέων, των Προσαιρετών και των Επίτιμων, η τελευταία περιελάμβανε λαμπρά ονόματα της ευρωπαϊκής μουσικής, όπως τον Ροσίνι (1842) και τον Γκουνώ (1874).¹⁹ Σε αντίθεση με την Φιλαρμονική της Κέρκυρας, που είχε πάντα στενές σχέσεις με την αριστοκρατία και τις αρχές, οι φιλαρμονικές της Ζακύνθου και της Κεφαλονιάς είχαν ενεργό πολιτικό ρόλο και ενίσχυσαν το κίνημα των Ριζοσπαστών. Ο Νικόλαος Τζάννης Μεταξάς (1825-1907), που δίδαξε στην Φιλαρμονική του Αργοστολίου μετά τις σπουδές του στην Νάπολη, είναι από τους δημοφιλέστερους συνθέτες τραγουδιών των Ριζοσπαστών.

Σε αντίθεση με τα Επτάνησα, όπου οι πρώτες ορχήστρες πνευστών ιδρύθηκαν σε αστικό περιβάλλον, η πρώτη μπάντα της ηπειρωτικής Ελλάδα συστάθηκε σε στρατιωτικό περιβάλλον για να εξυπηρετήσει, αρχικά, τις ανάγκες του στρατού. Σύμφωνα με την *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*,²⁰ η ελληνική κυβέρνηση εντείνοντας τις προσπάθειές της για την αντιμετώπιση του Ιμπραήμ αποφάσισε να τον αντιμετωπίσει με τακτικό στρατό, και όχι με άτακτο πόλεμο, ενώ διορίζεται συνταγματάρχης ο Γάλλος φιλέλληνας Charles N. Fabvier (1782-1855). Αναδιοργανώνεται η στρατιωτική μουσική του Ναυπλίου από τον Βαυαρό αρχιμουσικό Ernst Mangel και εφοδιάζεται συμπληρωματικά με τα αναγκαία όργανα.

¹⁸ Το θέατρο του Σαν Τζιάκομο (San Giacomo), ή αλλιώς το θέατρο του Αγίου Ιακώβου, ιδρύθηκε το 1693 στην Κέρκυρα και έγινε το κέντρο της ελληνικής όπερας μεταξύ 1733 και 1893. Παρά την περιφερειακή του προέλευση προσέλκυσε ιταλούς μουσικούς και συνθέτες, πολλοί από τους οποίους έγιναν μόνιμοι κάτοικοι της Κέρκυρας, δίδαξαν παράλληλα στη Φιλαρμονική Εταιρία και συνέβαλαν στην άνθηση της τοπικής μουσικής σκηνής. Το θέατρο λειτούργησε ως καταλύτης σε αυτήν την πολιτιστική αλληλεπίδραση και έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της Επτανησιακής μουσικής Σχολής. Ο κερκυραίος συνθέτης Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος ήταν ο δικαιούχος της συνέργειας μεταξύ της ιταλικής και κερκυραϊκής μουσικής παράδοσης. Το θέατρο έδωσε τη θέση του στο Δημοτικό Θέατρο της Κέρκυρας το 1902. Το Δημοτικό Θέατρο και τα ιστορικά αρχεία του, πολλά από τα οποία ανήκαν στο θέατρο του Σαν Τζιάκομο, καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια μιας επιδρομής βομβαρδισμού το 1943 (Ρωμανού, ό.π., σ. 80).

¹⁹ Ρωμανού, ό.π., σ. 91-92.

²⁰ Γεώργιος Χριστόπουλος - Ιωάννης Μπαστιάς (επιμ. / συλλογικό έργο), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΒ' η Ελληνική Επανάσταση*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σ. 402.

Την ίδια χρονιά αποφασίστηκε η μεταφορά της έδρας του τακτικού στρατού στην Αθήνα.²¹ Η άφιξη του Fabvier, του επιτελείου του και των στρατευμάτων στην Αθήνα, με επικεφαλής τη μπάντα, ήταν πανηγυρική.²²

Με την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, στο Ναύπλιο, το 1833,²³ ήρθαν μαζί του και δύο τάγματα βαυαρικού στρατού και μία στρατιωτική μπάντα. Έτσι το Ναύπλιο απέκτησε δεύτερη στρατιωτική μπάντα. Με την μεταφορά της πρωτεύουσας της Ελλάδος στην Αθήνα, την 1η Δεκεμβρίου 1834, μεταφέρθηκε μαζί με τον Όθωνα και η μπάντα των Βαυαρών και από τότε εμφανιζόταν σε πλατείες της πόλης δίνοντας τακτικές συναυλίες, για εξυπηρέτηση αρχικά των αναγκών των βαυαρικών στρατευμάτων κι έπειτα για την ψυχαγωγία των Αθηναίων.

Σύμφωνα με τον Μοτσενίγο,²⁴ ο Δημήτριος Διγενής²⁵ ήρθε από την Κέρκυρα, γύρω στα 1840, ύστερα από πρόσκληση της κυβέρνησης, για να ιδρύσει στρατιωτική μουσική σχολή, η οποία ιδρύθηκε τελικά στις 15 Νοεμβρίου 1843 και η διεύθυνσή της ανατέθηκε τελικά στον Mangel.

Το 1871 ιδρύεται στην Αθήνα η πρώτη αστική μπάντα, μέσα στα πλαίσια της Φιλαρμονικής Εταιρείας «Ευτέρπη».²⁶ Η Εταιρεία οργανώθηκε κατά το πρότυπο της Φ.Ε.Κ. και στους κόλπους της δημιουργήθηκαν, εκτός από το τμήμα της μπάντας, σχολές θεωρητικών και οργάνων, ορχήστρα και μικτή χορωδία. Μουσικός διευθυντής της "Ευτέρπης" ήταν ο Ραφαήλ Παριζίνι, από την Μπολόνια, ο οποίος είχε έρθει από την Κέρκυρα το 1845.²⁷

Με την ίδρυση της μουσικής εταιρείας «Ευτέρπη» και του Μουσικού και Δραματικού Συλλόγου επιταχύνεται ο εξευρωπαϊσμός της μουσικής ζωής της Αθήνας. Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο του Μουσικού και Δραματικού Συλλόγου, μετέχουν οι Μ. Ρενιέρης, Ν. Μαυροκορδάτος, Αρ. Μπαλάνος, Ν. Χατζόπουλος, Γρ. Παπαδόπουλος, Τ. Φιλήμων και Χ. Τρικούπης.²⁸ Το Ωδείο Αθηνών ιδρύθηκε και

²¹ Ο.π., σ. 403.

²² Ο.π.

²³ Γεώργιος Χριστόπουλος - Ιωάννης Μπασιτιάς (επιμ. - συλλογικό έργο), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΓ' Νεότερος Ελληνισμός 1833-1881*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 33.

²⁴ Μοτσενίγος ό.π. σ. 306-307.

²⁵ Ο Δ. Διγενής συνέθεσε τον *Ύμνο προς τη Σημαία*, ο οποίος μέχρι σήμερα ανακρούεται για να τιμήσει τη σημαία. Συμεωνίδου Αλέκα, «Διγενής, Δημήτριος Α.», *Λεξικό Ελλήνων Συνθετών*, εκδ. Φίλιππος Νάκας, Αθήνα 1995, σ. 106.

²⁶ Μοτσενίγος, ό.π., σ. 309.

²⁷ Ρωμανού, ό.π., σ. 111.

²⁸ Ο.π. 110.

αυτό το 1871,²⁹ στα πλαίσια του Μουσικού και Δραματικού Συλλόγου Αθηνών, και σύστησε ορχήστρα πνευστών.

Το Δεκέμβριο του 1888 ιδρύθηκε η «Φιλαρμονική Εταιρεία Αθηνών» υπό τη διεύθυνση του Andrea Seiler.³⁰ Η μπάντα της Εταιρείας συμμετείχε στους πρώτους Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες, στην Αθήνα το Μάρτιο του 1896. Συμμετείχαν επίσης η μπάντα της Φιλαρμονικής Εταιρείας, η μπάντα της Φρουράς, η μπάντα του Ναυτικού των Αθηνών, η μπάντα της Πάτρας και οι Φιλαρμονικές Ζακύνθου και Λευκάδας. Κάθε μπάντα μπήκε στο στάδιο παιανίζοντας διαφορετικό εμβατήριο και αφού συγκεντρώθηκαν όλες στο κέντρο του σταδίου, εκτέλεσαν τον Ολυμπιακό Ύμνο, σε μουσική Σπύρου Σαμαρά και στίχους Κωστή Παλαμά.³¹

Στην Θεσσαλονίκη, υπήρχε η Φιλαρμονική Εταιρεία «Απόλλων», ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, και μέσα στους κόλπους της λειτουργούσε και μπάντα με αρχιμουσικό τον Ουμβέρτο Πέργκολα.³² Επίσης το 1905 δημιουργήθηκε η μπάντα του «Ομίλου Φιλομούσων» με αρχιμουσικό πάλι τον Ουμβέρτο Πέργκολα.³³ Το 1912 ιδρύθηκε και η μπάντα του Γ' Σώματος Στρατού και η πόλη άρχισε σιγά-σιγά να αποκτά πολλές ορχήστρες πνευστών. Τα επόμενα χρόνια ιδρύθηκε η μπάντα των αποφοίτων του Παπάφειου Ορφανοτροφείου Θεσσαλονίκης, η μπάντα του Δήμου Θεσσαλονίκης, κ.ά.³⁴

Από το 1900 σε όλες τις περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας δημιουργούνται μπάντες με σκοπό ίδρυσής τους την εμψύχωση των αγωνιζομένων για την ελευθερία στις κατεχόμενες από ξένο ζυγό περιοχές της χώρας και για την ενίσχυση και τόνωση του εθνικού και θρησκευτικού αισθήματος στις περιοχές που είχαν απελευθερωθεί και προσπαθούσαν να ορθοποδήσουν.

²⁹ Θεόδωρος Συναδινός, *Ιστορία της Νεοελληνικής Μουσικής 1824-1919*, εκδ. Τύπος, Αθήνα 1919, σ. 126-128.

³⁰ Ο.π. σ. 232.

³¹ Τζερμπίνος, ό.π. σ. 65.

³² Τάκης Καλογερόπουλος, «Θεσσαλονίκη, περιληπτική μουσική παρουσίαση», *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής, από τον Ορφέα έως Σήμερα*, τόμος 4^{ος}, εκδ. Γιαλλελή, Αθήνα 1998, σ. 540.

³³ Ο.π., τόμος 2^{ος}, σ. 402.

³⁴ Σοφία Γιακοβή, *Η μουσικοπαιδαγωγική δραστηριότητα στο Παπάφειο Ορφανοτροφείο από την ίδρυσή του μέχρι το 1980*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1993, σ. 25.

1.3. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΒΟΛΟ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Στην πόλη του Βόλου υπήρχαν από νωρίς οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την καλλιέργεια και την ανάπτυξη των γραμμάτων και του πολιτισμού. Η οικονομική ακμή, οι υποδομές, η γεωγραφική θέση, και η εγκατάσταση στην πόλη ανθρώπων του πνεύματος και των τεχνών συνέτειναν αποφασιστικά στη διαμόρφωση μίας τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας. Επίσης οι ευνοϊκές συνθήκες υποστηρίχθηκαν και από την προσωπική πρωτοβουλία μεγάλων προσωπικοτήτων σε επίπεδο περιφέρειας. Μετά την απελευθέρωση του Βόλου (2.1.1881) ιδρύονται οι πρώτοι πνευματικοί και καλλιτεχνικοί σύλλογοι οι οποίοι παρουσίασαν αξιόλογη δράση. Το Δημοτικό Θέατρο που λειτούργησε το 1897, η δημιουργία Φιλαρμονικών, πριν ακόμα από το 1900, η ίδρυση της Μουσικής Εταιρείας το 1901, οι συχνές επισκέψεις ευρωπαϊκών μελοδραματικών θιάσων και θεατρικών σχημάτων, τα ωδεία και οι μαντολινάτες, η σημαντική χορωδιακή κίνηση, δημιούργησαν ευοίωνες προοπτικές και αποτέλεσαν την αφετηρία για την πλούσια πολιτιστική και καλλιτεχνική άνθηση που ακολούθησε στις επόμενες δεκαετίες με δημιουργικότερη την περίοδο 1920-1940, σημαντική για τη μουσική δραστηριότητα του Βόλου.

Η πρώτη μουσική δραστηριότητα του Βόλου, αρκετά νωρίτερα αλλά και λίγο μετά την απελευθέρωση και την προσάρτηση της πόλης στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος, περιοριζόταν τον χειμώνα σε ένα καφέ-αμάν, καφενείο που διέθετε σκηνή για μουσική και θεατρικά νούμερα. Οι λαϊκοί μουσικοί που έπαιζαν συνήθως κλαρίνο, βιολί, λαούτο και σαντούρι, συνοδευόταν από γυναίκες, οι οποίες χόρευαν και τραγουδούσαν.³⁵ Τα καλοκαίρια, κυρίως μετά το 1881, μικροί περιοδεύοντες όμιλοι, κυρίως Ιταλών και Αυστριακών, έστηναν τις εξέδρες τους στην παραλία μπροστά από τα υπαίθρια παραλιακά καφενεία³⁶ παίζοντας πιάνο, βιολί ή βιολοντσέλο και έχοντας ως ρεπερτόριο διασκευασμένα αποσπάσματα από ιταλικές όπερες και οπερέτες, βιεννέζικα βαλς κτλ., κατά το πρότυπο της ευρωπαϊκής μόδας της εποχής.

Νωρίτερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1880, και μέχρι το 1897 που λειτούργησε το Δημοτικό Θέατρο, όλοι οι θίασοι (οπερετικοί, μελοδραματικοί, θεατρικοί κ.α.) έδιναν τις παραστάσεις του στα καφενεία του Γιαννόπουλου, του

³⁵ Δέσποινα Μαζαράκη, «Τα καφέ-αμάν», *Το Λαϊκό Κλαρίνο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 48-50.

³⁶ Νωρίτερα και αρκετά πριν την απελευθέρωση του Βόλου (1780-71) οι πρώτοι αυτοί μουσικοί όμιλοι έδιναν παραστάσεις μέσα στα δύο υπάρχοντα καφενεία της πόλης στα οποία δεν επιτρεπόταν η είσοδος των γυναικών. Οι όμιλοι αυτοί ήταν η αιτία για δημιουργία διάφορων μικροεπισοδίων και σάτιρας. Βλ. σχετικά: Νικόλαος Γάτσος *Βολιώτικαι Αναμνήσεις*, εκδ. ΔΗ.Κ.Ι., Βόλος 1998, σ. 19-20.

Καμηλάκη, του Τσαγκόπουλου, στα υπαίθρια θέατρα «Ορφεύς» και «Ολύμπια» (1895) του Σπάλλα και στα υποτυπώδη χειμερινά θέατρα του « Αλκαζάρ».³⁷ Με την πάροδο του χρόνου, και από την περίοδο που άρχισε να λειτουργεί το Δημοτικό Θέατρο Βόλου, διάφοροι μελοδραματικοί, κυρίως, θίασοι φιλοξενούνταν στη σκηνή του. Ο Βόλος απέκτησε τη φήμη ενός από τα μεγάλα μουσικά κέντρα της Θεσσαλίας, εξαιτίας των λαϊκών μουσικών συγκροτημάτων, γνωστών ως «κουμπανιών», που είχαν συγκροτήσει κυρίως οι Τουρκόγυφτοι που έφθασαν στη Θεσσαλία με βασικό όργανο το κλαρίνο. Έφθασαν λοιπόν στο Βόλο πρακτικοί μουσικοί και οργανοπαίκτες από τη Θεσσαλία, τη Ρούμελη, τη Στερεά και τη Θεσσαλονίκη για να τους ακούσουν και να μαθητεύσουν κοντά τους. Έτσι ο Βόλος απέκτησε σημαντική θέση στην ελληνική μουσική ζωή, επηρεάζοντας και τη διάδοση του κλαρίνου προς τη Στερεά και την Αθήνα.³⁸

Ήταν βέβαια και η δυτική μουσική που παρουσιαζόταν στην πόλη περιστασιακά και ερασιτεχνικά από τους γόνους των αστικών οικογενειών που είχαν σπουδάσει στην Ευρώπη και είχαν έρθει σε επαφή με τη Δυτική μουσική. Ρόλο έπαιξε και η εγκατάσταση των μορφωμένων γυναικών-συζύγων των ξένων προξένων οι οποίες, έχοντας εγκατασταθεί στο Βόλο από τα πρώτα χρόνια και διεισδύοντας σιγά-σιγά στο κοινωνικό κλίμα της εποχής, είχαν άτυπα αναλάβει τη μουσική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας.

Με τον ερχομό του 20^{ου} αιώνα ο Βόλος έχει θέσει πλέον τις βάσεις για την πνευματική ανάπτυξη και την αλματώδη πολιτιστική άνθηση³⁹ που ακολουθεί στις επόμενες δεκαετίες σε όλους τους τομείς των τεχνών.

³⁷ Ελένη Φεσσά – Εμμανουήλ, «Τα πρώτα θέατρα του Βόλου, οι χειμερινές και θερινές σκηνές πριν το 1940», περ. *Εν Βόλω* 2 (2001), σ. 15.

³⁸ Οι Τουρκόγυφτοι εκ παραδόσεως μάθαιναν να παίζουν όργανο με μουσικό ένστικτο. Υπήρχαν περιοχές στην Ελλάδα που η οργανική μουσική του τόπου βρισκόταν ανέκαθεν στα χέρια των Γύφτων. Φυσικό ήταν, το κλαρίνο, όπως και τα υπόλοιπα όργανα της κουμπανίας, να πέρασαν στα χέρια τους και μεταφέροντας το από την Τουρκία να διαδόθηκε και στην Ελλάδα δια μέσου μεγάλων μουσικών κέντρων όπως ο Βόλος (Μαζαράκη, ό.π. σ. 21-48 και Φοίβος Ανωγειανάκης, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1991, σ. 29).

³⁹ Γ. Χουρμουζιάδης, Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Κ. Μακρής, *Το χρονικό ενός πολιτισμού*, εκδ. Μαγνησία, Αθήνα 1982, σ. 270.

Εικόνα 1. Η οδός Δημητριάδος μπροστά από το παλαιό Δημοτικό Θέατρο, διακρίνονται η Εθνική Τράπεζα και η Τράπεζα Αθηνών. (ψηφιακή συλλογή, ΔΗ.Κ.Ι.).

Σπουδαίο ρόλο ακόμα διαδραμάτισαν οι αδιάκοποι πνευματικοί δεσμοί και η επαφή των Βολιωτών με τους σημαντικούς εγκατεστημένους στην Αίγυπτο επιστήμονες-ομογενείς από τη Μαγνησία αρκετοί εκ των οποίων αφιέρωσαν τη ζωή τους στην πνευματική καλλιέργεια και δράση συνεισφέροντας στην τοπική ανάπτυξη του πολιτισμού και των τεχνών γενικότερα.

Το 1901 δημιουργήθηκε η Μουσική Εταιρεία, ο κύριος φορέας πολιτισμού της πόλης αυτή την περίοδο και παρόλη τη σύντομη διαδρομή της κατόρθωσε να θέσει ισχυρές βάσεις και προοπτικές για τη μετέπειτα επιτυχή μουσική πορεία που ακολουθήθηκε. Η μεγάλη όμως καλλιτεχνική και πολιτισμική άνθηση στο Βόλο σημειώνεται στο τέλος της δεκαετίας του '20. Από τους βασικούς εμπνευστές όλου αυτού του εγχειρήματος που κυριάρχησε στην πνευματική ζωή του τόπου, υπήρξε ο Σύλλογος Φιλοτέχνων Βόλου ο οποίος αποτέλεσε τη μετεξέλιξη του αρχικού Καλλιτεχνικού Συνδέσμου,⁴⁰ που ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1916. Κύριος σκοπός του ήταν η προσπάθεια δραστηριοποίησης του στους τομείς της μουσικής, του θεάτρου και γενικότερα των τεχνών.

⁴⁰ Τ. Οικ. «Ίδρυση Καλλιτεχνικού Συλλόγου ο οποίος διψά κάποια πνευματικότερη ζωή», εφ. *Θεσσαλία*, 26.1.1916 [Σ.τ.Σ.: διατηρείται η σύνταξη και ορθογραφία του συγγραφέα, πλην της χρήσης μονοτονικού συστήματος].

1.4. ΤΑ ΩΔΕΙΑ

Τη δεκαετία του 1920 ο Βόλος διέθετε όλα τα γνωρίσματα ενός σύγχρονου και μεγάλου αστικού κέντρου, όχι μόνο ελληνικού αλλά και ευρωπαϊκού. Η οικονομική ευρωστία της πολυπληθούς αστικής τάξης και η κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα της πόλης αποτέλεσαν προϋποθέσεις που ευνοούσαν την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Εκφραστής της πολιτιστικής ακμής της περιόδου εκείνης, μαζί με τον Σύλλογο Φιλοτέχνων Βόλου, ήταν και η λειτουργία του Ωδείου Βόλου (υπό τη διεύθυνση της Αννέτας Τσολάκη) και του τοπικού παραρτήματος του Ελληνικού Ωδείου (υπό τη διεύθυνση του Βασίλη Κόντη). Τα ιδρύματα αυτά διοργάνωναν και μουσικές εκδηλώσεις, λειτουργώντας ως συμπλήρωμα της παρεχόμενης παιδείας, ενώ αποτελούσαν, παράλληλα, και μία εναλλακτική πρόταση ψυχαγωγίας και διασκέδασης για τους κατοίκους της πόλης.

Οι εκδηλώσεις που οργάνωνε το Ωδείο Βόλου, είτε πλαισιώνοντας τις επίσημες εξετάσεις του, είτε για κοινωνικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς, εξελιχτήκαν σε χορευτικές επιδείξεις και φαντασμαγορικές επιθεωρήσεις με επίκαιρα δίστιχα, δημιουργώντας ένα ιδιότυπο μουσικοχορευτικό και επιθεωρησιακό παιδικό θέατρο.⁴¹

Το Ελληνικό Ωδείο πραγματοποίησε για πρώτη φορά συναυλία στις 7 Φεβρουαρίου του 1932, με τη συμμετοχή του Β. Κόντη (βιολί), της Κ. Οικονομάκη (βιολί), της Κικής Κόντη (πιάνο), του Σπ. Μάγγου (φλάουτο), της Δαμασιώτη (τραγούδι) και μίας μικρής ορχήστρας από καθηγητές του Ωδείου.⁴² Η παράσταση που μάγεψε το κοινό το 1933 ήταν η καλοκαιρινή που δόθηκε στον «Κήπο της Εξωραϊστικής» σε έργα του Χάιντν, του Μπετόβεν, και του Ροσίνι. Το πρόγραμμα περιλάμβανε και τη δραματική εισαγωγή από το έργο «Ιφιγένεια εν Αυλίδι» του Γκλουκ.⁴³ Με τον κύκλο των συναυλιών αυτών, το Ελληνικό Ωδείο συνέβαλε στην καλλιτεχνική ανάπτυξη του Βόλου. Ο Κόντης υποστήριξε τη δημιουργία της Δραματικής Σχολής Βόλου⁴⁴ στην οποία άρχισαν να δίνονται μαθήματα μέσα στον χώρο του Ελληνικού Ωδείου, όπου και στεγάστηκε.

⁴¹ Το Παιδικό Θέατρο της Τσολάκη είχε διάρκεια είκοσι χρόνων 1920-1940 (Φώτης Βογιατζής, *Το θέατρο στο Βόλο*, εκδ. Μνήμες, Αθήνα 1987, σ. 45).

⁴² Μαρία Σπανού, *Η Φιλαρμονική του Δήμου Βόλου και η μουσική κίνηση της πόλης*, Βόλος 1993, σ. 26.

⁴³ Ι. Σαρακηνός, εφ. *Θεσσαλία*, 25.7.1933.

⁴⁴ Βογιατζής, *ό.π.*, σ. 43-49.

Το καλοκαίρι του 1932 έκανε την επίσημη εμφάνισή της στο κοινό του Βόλου η Βολιώτικη Χορωδία,⁴⁵ με μαέστρο τον Σπύρο Μάγγο. Συμμετείχαν επίσης οι Χορωδίες του Ελληνικού Ωδείου και της Ένωσης Φιλομούσων.

⁴⁵ Ο πρώτος πυρήνας της απαρτίστηκε από πρώην μέλη της Ένωσης Φιλομούσων. Επίσημα ιδρύθηκε το 1937 από τον μουσικοδιδάσκαλο Σωκράτη Διανέλο με την ενθάρρυνση και διδασκαλία του Β. Κόντη και της Κ. Κόντη. Ο Σ. Διανέλος ήταν ο μαέστρος της μέχρι το 1944. Αρχικά ήταν μόνο ανδρική και παρουσίαζε μόνον εκκλησιαστικά μέλη, αργότερα όμως ασχολήθηκε και με κοσμική μουσική αποκτώντας και γυναικείο τμήμα, το οποίο αργότερα συνενώθηκε με το αντρικό και έγινε μικτή χορωδία. Η σημερινή μαέστρος της χορωδίας είναι η Στάσα Τζάλλα (Σπανού, ό.π. σ. 33).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΜΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ - ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

2.1. Η ΙΔΡΥΣΗ «ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ»

Οι απαρχές της ίδρυσης της πρώτης Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου ανάγονται στον Μάρτιο του 1894 όταν το Δημοτικό Συμβούλιο Παγασών ομόφωνα αποφάσισε μετά από εισήγηση του τότε Δημάρχου Αλέξανδρου Τοπάλη, την ίδρυση «Δημοτικής Μουσικής» καθόσον, όπως αναφέρεται στην εισήγηση: «...καταργηθείσης προ πολλου υπό της Κυβερνήσεως της στρατιωτικής μουσικής, ο Δήμος έχει ανάγκην να σχηματίσει Δημοτικήν τοιαύτην καθόσον τούτο ζητείται και υπό των κατοίκων και καθόσον είναι άτοπον να στερείται ο Δήμος τοιαύτην ων πρώτης τάξεως, η δε πόλις εμπορική και παραθαλάσσιος εν η συνήθως συχνάζουσιν και διέρχονται πολλοί πολλαχόθεν και προσέτι Ευρωπαίοι περιηγηταί και διά των πολεμικών και άλλων πλοίων παρατηρήσαντες και ούτοι την έλλειψιν ταύτην και λυπηθέντες δι' αυτήν δεομένης επρότεινε να ψηφισθεί ανάλογος πίστωση προς σύστασιν τοιαύτης Μουσικής».⁴⁶ Η ίδρυσή της αντικατέστησε την μουσική από τις στρατιωτικές μπάντες,⁴⁷ που εισήγαγε ο Ιωάννης Καποδίστριας μετά την απελευθέρωση της χώρας, οι οποίες απέδιδαν τιμές στις ελάχιστες τελετές και περισσότερο διασκεδάζαν τους κατοίκους της πόλης με γερμανικά εμβατήρια και ιταλική μουσική.

Με την ίδια απόφαση ψηφίστηκε πίστωση συνολικού ποσού 3.600 δραχμών και στον Δήμαρχο ανατέθηκε η υπογραφή συμβολαίου για τη σύνταξη των όρων «...καθ'ούς θα λειτουργεί η Μουσική αύτη, αι ώραι και αι ημέραι καθ'ας θα παιανίζει αύτη και αι λοιπαί συμφωνίαι». Αποφασίστηκε η έγκριση πίστωσης για την ενδυμασία των μουσικών και η εκφορά του υποπρόξενου της Γαλλίας στο Βόλο, Φέλιξ Ροβέρ⁴⁸ λόγω θανάτου του. Πρόκειται μάλλον για την πρώτη καταγεγραμμένη κοινωνική εμφάνιση της Δημοτικής Μουσικής στο Βόλο.

Το 1895, επί δημαρχίας Ιωάννου Χατζηαργύρη (1831-1908), σε μία συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου για τον προϋπολογισμό του επόμενου έτους,

⁴⁶ Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου αρ. 24/1894.

⁴⁷ Μοτσενίγος, ό.π. σ. 307 και Καλογερόπουλος, ό.π., 4^{ος} τόμος, σ. 235.

⁴⁸ Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφ. Δ.Σ. αρ. 133/1894.

προτείνεται να δοθεί επίδομα στη Φιλαρμονική Μουσική. Ενώ γενικά όλοι συμφωνούν για την αναγκαιότητα της ύπαρξης της Φιλαρμονικής Μουσικής, διατυπώνονται αντιδράσεις, κυρίως από τον Δημοτικό Σύμβουλο Ιωάννη Χρυσοβελώνη (1857-1922), για την ποιότητα του υπάρχοντος 16μελούς μουσικού σχήματος, ο οποίος υποστήριζε ότι ο όμιλος της Φιλαρμονικής είναι άμουσος και πρόκειται για συνοθύλευμα ανθρώπων εμπειροτεχνών και ερασιτεχνών που περιφέρεται στις αγορές και στην πλατεία. Πράγματι, εκείνη την περίοδο ανομοιογενείς ομάδες ανθρώπων που καταγίνονταν εμπειρικά με τη μουσική κατέληγαν στο Βόλο, που ήταν και το μεγάλο μουσικό κέντρο της Θεσσαλίας, στις λεγόμενες «κουμπανίες»⁴⁹ και με κύριο μουσικό όργανο το κλαρίνο.

Οι Βολιώτες φαίνεται όμως να αντιμετωπίζουν καλοπροαίρετα κάθε καινούρια κίνηση πολιτισμού, αφού με την ίδρυση της Φιλαρμονικής εξυπηρετούνταν οι θρησκευτικοί και οι εθνικοί σκοποί, ενώ προφανώς εντυπωσιάζονταν με τις ιταλικές άριες και την πολυφωνική μουσική της Δύσης, σε σύγκριση με την μονόφωνη βυζαντινή ή τη δημώδη μελωδία που είχαν συνηθίσει.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 επέβαλε 13μηνη τουρκική κατοχή στο Βόλο και ανέκοψε κάθε πρωτοβουλία που είχε αναληφθεί. Τέσσερα χρόνια αργότερα με την ευκαιρία της σύστασης της Φιλαρμονικής της Φιλοπτώχου διατυπώνεται η ευχή: «..Ελπίζομεν εις το προσεχές μέλλον ότε και του Δήμου το ενδιαφέρον και της κοινωνίας θέλει εκδηλωθεί ευμενέστερον προς υποστήριξιν του τοιούτου έργου, όπερ τιμά αληθώς και το σωματείον και την πόλιν και τους μοχθούντας να επιτελέσουν μεγαλείτερα και να εξυπνήσουν μίαν ημέραν οι βολιώτες με Φιλαρμονική τελείαν».⁵⁰

⁴⁹ Μαζαράκη, ό.π., σ. 21.

⁵⁰ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 7.7.1899.

Εικόνα 2. Το Ωδείο Βόλου της Αννέτας Τσολάκη (Ιούνιος 1914). Στη μέση διακρίνεται ο μουσικός Βασίλης Κόντης.

2.2. Η ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΗΣ

Το Σωματείο της Φιλοπτώχου Αδελφότητας⁵¹ συνέστησε τον Νοέμβριο του 1898 την «Φιλαρμονική Μουσική» η οποία είχε αρχικά πενήντα μαθητές, με τριετή θητεία και την καθοδήγηση του μουσικού Ι. Σαρέα⁵² και δύο βοηθών του, και υπό την επίβλεψη της Εφορευτικής Επιτροπής που εκλεγόταν από το Δ.Σ. της Φιλοπτώχου Αδελφότητας.⁵³

Πρόκειται μάλλον για την ανασύσταση της ίδιας Φιλαρμονικής που είχε συστήσει η Φιλόπτωχος, ανεπίσημα, από τα τέλη του 1896, η οποία συγκροτήθηκε προφανώς μετά τη διάλυση της Δημοτικής Μουσικής και από τους απολυθέντες στρατιωτικούς μουσικούς, και η οποία καταστράφηκε στον πόλεμο του 1897 όταν οι

⁵¹ Η Φιλόπτωχος Αδελφότητα στα 1900-1901 εξέδιδε δεκαπενθήμερο περιοδικό με τίτλο *Ομόνοια* όπου καταγραφόταν η δραστηριότητα της Φιλαρμονικής, της Σχολής των Απόρων και η εν γένει δράση της (Νίτσα Κολιού, *Τυπο-φωτο-γραφικό πανόραμα του Βόλου*, Α' τόμος, Βόλος 1991, σ. 204-205).

⁵² Υπήρξε και αρχιμουσικός στο Μουσικό Σώμα Πνευστών στη Λάρισα (1899) που δημιουργήθηκε με δαπάνες του Δήμου Λάρισας. Γιός του ήταν ο Ν. Σαρέας, επίσης αρχιμουσικός και διευθυντής Μανδολινάτα. Βλ. σχετικά, Π. Γ. Πολίτης, *Θεσσαλικά Χρονικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Αθήνα 1935.

⁵³ Διαμαντής Μολοχάδης (επιμ.), *Οδηγός Βόλου*, Φιλαρμονική Μουσική, Στατιστικόν Τμήμα Εμπορικού Συλλόγου Βόλου 1901, σελ. 93.

Τούρκοι επιτέθηκαν στις εγκαταστάσεις της Φιλοπτώχου: «...Ότε εισήλθον οι Τούρκοι εν Βόλω, διαρρήξαντες τα θύρας του καταστήματος της Φιλοπτώχου Αδελφότητας κατέστρεψαν τα εν αυτώ έπιπλα ως και τινα μουσικά όργανα άτινα ευρίσκοντο εκεί. Μετά εις την πρώην καθεστώς αποκατάστασιν των πραγμάτων, ο κ. Κούτσικος και πάλιν συνέλεξε τους εναπομείναντες μουσικούς οι οποίοι και μέλη του συλλόγου τυγχάνουσιν ανέρχονται δε εις δώδεκα, και δι' αυτών, συνέστησε και πάλιν την μουσική του συλλόγου προσπαθών να συμπληρώση και να καταστήση αυτήν μουσικήν τελείαν».⁵⁴

Με σοβαρές ατέλειες, λοιπόν, κυρίως σε όργανα που δύσκολα βρίσκονταν εκείνη την εποχή αλλά και σε εξοπλισμό (καθώς δεν υπήρχαν ομοιόμορφες στολές), η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου αντιμετώπιζε στην αρχή προβλήματα στην λειτουργία της, καθώς και τα οικονομικά της ήταν ελάχιστα. Έτσι, γινόταν διαρκώς έκκληση προς οικονομική ενίσχυση στους πλούσιους πολίτες του τόπου: «...Λαμπρά ευκαιρία δίδεται εις τους πλουσίους μας, όπως σπεύσωσιν να χορηγήσωσιν το απαιτούμενον ποσόν δια την συμπλήρωσιν των ανωτέρω ελλείψεων, διά ν' αποκτήση και ο Βόλος μίαν ευπρεπή μουσικήν. Ας βεβαιωθώσιν δε εν η περιπτώσει πράξη τις εξ' αυτών τούτο- διότι το έξοδον δεν υπερβαίνει τας 1500 δραχμάς – ότι θα επισύρη τας ευχάς και ευλογίας, ουχί μόνον της Φιλοπτώχου, αλλά και πάντων των συμπολιτών μας».⁵⁵ Πρώτος ανταποκρίνεται ο Δημήτρης Τράγας, «...άνθρωπος ουχί ζάμπλουτος, αλλ' απλούς αστός προβαίνων εις την εκπλήρωσιν της εκφρασθείσης υφ' υμών ευχής», δίνοντας 200 δραχμές ετησίως.⁵⁶ Ακολουθεί η δωρεά του Αντώνη Καρτάλη με ποσό 500 δραχμών άπαξ, του Αχιλλέα Μαρκόπουλου με ποσό 500 δρχ. ετησίως, του Τριαντάφυλλου Χατζηαποστόλου⁵⁷ κ.ά.

Η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου κάλυψε ένα μεγάλο κενό συμβάλλοντας στα μουσικά δρώμενα της πόλης. Όμως υπήρχαν και διάφορες τριβές και ανταγωνισμοί. Υπάρχει ένα επεισόδιο κλοπής κάποιων οργάνων, για το οποίο η διοίκηση του Σωματείου κατηγορεί δημοσίως, ως υπεύθυνους, μέλη των Ισραηλιτών που διαμένουν στο Βόλο, τους οδηγεί στα δικαστήρια και στην κατάσχεση των οργάνων των Εβραίων.⁵⁸ Η αθώωση όμως και η απαλλαγή του Καρόλου Τίβολη⁵⁹ από το

⁵⁴ [Αδηλος], « Η Φιλόπτωχος Αδελφότης - Η Μουσική της», εφ. *Φωνή του Λαού*, 21.8.1898.

⁵⁵ Ο.π.

⁵⁶ Ο.π., 4.9.1898.

⁵⁷ Ο.π., 15.9.1898.

⁵⁸ Το 1890 είχε ιδρυθεί στο Βόλο Φιλαρμονική Εταιρεία από την τοπική Ισραηλιτική Νεολαία, η οποία συνενώθηκε με άλλο ομοειδές σωματείο και προέκυψε ο νεανικός Σύλλογος «Το Μέλλον», με σκοπό

δικαστήριο, επιστρέφει πάλι τα όργανα στους δικαιούχους, φέρνοντας προς το παρόν ηρεμία. Παρολαυτά η τοπική κοινωνία δέχεται με ικανοποίηση της εξέλιξη της Φιλαρμονικής και απολαμβάνει τις πρώτες μουσικές βραδιές με τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία της. Μία τέτοια βραδιά, με αφορμή την επέτειο της ίδρυσής της, που οργανώθηκε από την Αδελφότητα στο ξενοδοχείο «Μέλισσα», ενθουσίασε τους παρευρισκόμενους και τόνωσε το αίσθημα των μουσικών.⁶⁰

Πρόεδρος της Φιλοπτώχου Αδελφότητας ήταν ο Γ. Κούτσικος από το 1895 μέχρι τον θάνατό του, το 1928, ο οποίος στάθηκε στήριγμα στην πρόοδο του μουσικού σχήματος της Φιλαρμονικής. Παράλληλα με τον αρχιμουσικό Σαρέα, ένα χρόνο αργότερα, ο Κούτσικος καλεί με επιστολή του να αναλάβει τη Σχολή ο κ. Πίτσι για να την οργανώσει καλύτερα, όμως αυτός δεν δέχτηκε και προσκάλεσε τότε τον μουσικό Σάιλερ.⁶¹ Δεν προκύπτει από τα υπάρχοντα στοιχεία, εάν τελικά ο Σάιλερ ανέλαβε τότε τη Φιλαρμονική, αλλά τον συναντούμε αρκετά χρόνια αργότερα να τη διευθύνει. Μάλλον παρέμεινε για δύο χρόνια ακόμη ο Σαρέας.

Ο Κούτσικος το διάστημα που ήταν πρόεδρος του σωματείου δεν κατάφερε να αποφύγει κάποιες εσωτερικές συγκρούσεις με τα μέλη του, για διοικητικά και οικονομικά θέματα, με αποτέλεσμα την παραίτηση κάποιων μελών.⁶² Η σχολή απαρτιζόταν από πενήντα άπορους μαθητές που δεν πληρωνόταν κανονικά, αλλά «...αρκουμένων μόνον εις την μικράν αμοιβήν κατά τας εορτάς παρά των εορταζόντων μελών της Αδελφότητας»⁶³ ανταποκρίνονταν καλά στις υποχρεώσεις τους. Ο Κούτσικος και αυτός με την σειρά του παραιτήθηκε και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές του σωματείου, όπου και επανεκλέχθηκε. Η Φιλαρμονική γενικά αντιμετώπιζε μεγάλα οικονομικά προβλήματα και, παρόλο που τα μέλη της ήταν πολυάριθμα, η διοίκησή της προέβαινε σε δημόσιες εκκλήσεις και ανακοινώσεις για νέες εγγραφές

να συγκεντρωθούν οι νέοι ισραηλίτες και να φανεί η πνευματική και εθνική τους προέλευση (Σπανού, ό.π. σ. 48).

⁵⁹ Σε βάρος του Καρόλου Τίβολη είχε σχηματιστεί δικογραφία με την κατηγορία ότι είχε κλέψει μια γκράν κάσσα, μία κορνέτα και έξι αναλόγια. Στη συνέχεια απαλλάχτηκε της κατηγορίας με δικαστική απόφαση, η οποία δημοσιεύτηκε ολόκληρη στον τοπικό Τύπο: βλ. εφ. *Φωνή του Λαού*, 6.10.1898.

⁶⁰ «...δια της καλής διαθέσεως του σωματείου της Φιλοπτώχου κατορθώθη διά την πόλιν μας σπουδαίον τι από μουσική άποψιν [...] είνε εις θέσιν σήμερον ευπροσώπως να παριστώσι προ του κοινού και να παίξωσι διάφορα διάφορα τεμάχια» [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 7.7.1899.

⁶¹ Μ.Κ., εφ. *Θεσσαλία*, 23.1.1900.

⁶² «Η κατά της Φιλοπτώχου εκστρατεία», συνέντευξη του προέδρου της κ. Γ. Κούτσικου, [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 10.1.1901.

⁶³ Θ. Πέρλιος, «Η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου», εφ. *Θεσσαλία*, 11.1.1901.

μετά συνδρομών.⁶⁴ Έτσι η οικονομική συνδρομή του Δήμου παρέχεται χωρίς αντίρρηση.⁶⁵ Δέχεται και κατά καιρούς κάποιες εισφορές από ελάχιστους ευκατάστατους φιλόμους, όπως το κληροδότημα των Δημ. και Αλ. Αθανασάκη το 1903, του επιχειρηματία Νικ. Κοντού το 1899 με δωρεά 3.500 δρχ. για αγορά οργάνων, κ.ά.

Η Φιλαρμονική διοργανώνει αρκετές ψυχαγωγικές εκδηλώσεις με χορούς και πολύ συχνά παιανίζει στην παραλία αποδίδοντας δημοφιλής μουσικά κομμάτια της εποχής (με τίτλους όπως: «Matche», «Mohamet», «Valse», «Potpourri», «Trompette», κ.ά.) και συνεργάζεται συχνά με τη Φιλαρμονική της Μουσικής Εταιρείας με κοινό πρόγραμμα. Καλείται και σε άλλες πόλεις για συμμετοχή της σε εκδηλώσεις, όπως στην τελετή των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα του Αθανασίου Διάκου στη Λαμία τον Απρίλιο του 1903,⁶⁶ ενώ συνοδεύει τον Όμιλο εκδρομέων στη Σμύρνη. Τον Ιανουάριο του 1903 η Φιλαρμονική, που δημιουργήθηκε στους κόλπους της Αδελφότητας, αποσπάται από τη Φιλοπτόχο και εμφανίζεται αυτόνομη στην πόλη υπό τη διοίκηση μιας επιτροπής διορισμένης από το Δ.Σ. της Φιλοπτόχου. Τον Οκτώβριο του 1903 αναλαμβάνει τη διεύθυνση της ο ιταλός μουσικοδιδάσκαλος, Αντόνιο Μπιφέρνο, ο οποίος παραδίδοντας και μαθήματα πιάνου, βιολιού, κιθάρας, μανδολίνου και φωνητικής μουσικής⁶⁷ κάνει προσπάθεια για σύσταση Μανδολινάτας. Πυκνώνει τις εμφανίσεις της Φιλαρμονικής και οργανώνει ευεργετικές εσπερίδες υπέρ της Φιλαρμονικής της Φιλοπτόχου, που πραγματοποιούνται στο Δημοτικό Θέατρο για την υποστήριξη του σωματείου, μιας και παίρνει πάντα μέρος στις τελετές, εορτές και στις δημόσιες συγκεντρώσεις και συμμετέχει σε κάθε επίσημη τελετή εγκαινίων, όπως π.χ. στα εγκαίνια της Λαϊκής Σχολής με ομιλία του Μιλτ. Μπουφίδη.⁶⁸ Η Μανδολινάτα συστήνεται τον Μάιο του 1904⁶⁹ καθώς και Τμήμα Φωνητικής Μουσικής για αρχαρίους με δίδακτρα 6 δραχμές και δωρεάν για τους

⁶⁴ Ο πρόεδρος της Φιλοπτόχου Αδελφότητας «...παρακαλεί πάντας τους κ.κ. εις όσους διανεμήθησαν παρακλητικοί εγκύκλιοι μετ' αιτήσεων προς εγγραφών συνδρομητών υπέρ της Φιλαρμονικής Σχολής, όπως ευαρεσθώσι και αποστείλωσι ταύτας μετά την κατά προαίρεσιν εγγραφών συνδρομής». Ανακοίνωση της Φιλοπτόχου, εφ. *Θεσσαλία*, 5.5.1902.

⁶⁵ «Λογοδοσία Διοικήσεως και Διαχειρίσεως 1900-1903», Νικόλαος Γεωργιάδης, Δήμαρχος Παγασών (Βόλου) 1899-1907, εκδ. Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας [χ.χ.], σ. 52.

⁶⁶ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 24.4.1903.

⁶⁷ [Αδηλος], εφ. *Τύπος*, 15.10.1903.

⁶⁸ [Αδηλος], εφ. *Τύπος*, 27.12.1903.

⁶⁹ Είχε λειτουργήσει άτυπα λίγους μήνες νωρίτερα με δάσκαλο τον Α. Μπιφέρνο: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 21.11.1903.

απόρους, με μουσικοδιδάσκαλο τον κ. Μουραμπά. Η Φιλόπτωχος τότε στεγαζόταν στην οδό Κενταύρων 4, δίπλα στην οικία του Δημάρχου.⁷⁰

Τον Ιούνιο του 1904 δίνεται η πρώτη συναυλία της Φιλοπτώχου στο καφενείο «Παγασαίον» για την οποία γράφονται κολακευτικά σχόλια για τη «λαμπρά κατηρτισμένη Φιλαμονική» και τον «διαπρεπή μουσικοδιδάσκαλο Μουραμπά».⁷¹

Μια σφοδρή εσωτερική κρίση που ξέσπασε μεταξύ της Φιλοπτώχου Αδελφότητας και του σωματείου της Φιλαρμονικής που ιδρύθηκε το 1903, αφορούσε στην αθέτηση από μέρος του Δ.Σ. της «Φιλαρμονικής» άρθρων του καταστατικού λειτουργίας της Φιλοπτώχου Αδελφότητας⁷² και κυρίως την απάλειψη από τον τίτλο της επωνυμίας "Φιλαρμονικής της Φιλοπτώχου". Η Επιτροπή της Φιλαρμονικής κατηγορήθηκε επίσης από τη Φιλόπτωχο για κατακράτηση της περιουσίας της και για διαπραγματεύση⁷³ της ένωσης με τη Μουσική Εταιρεία, γεγονός που οδήγησε σε άσκηση αγωγής εναντίον της. Η επιτροπή οδηγήθηκε στην απαλλαγή των καθηκόντων της και την αντικατάστασή της με νέα επιτροπή που εκλέχτηκε παμψηφεί αποτελούμενη από τους Γ. Σαραφόπουλο, Κ. Καμπέρη, και Μ. Παπαγεωργίου. Η έριδα αυτή μεταξύ της Φιλοπτώχου και της διοίκησης της Φιλαρμονικής Βόλου είχε ως αποτέλεσμα τη διάλυση της Φιλαρμονικής Βόλου και την εισαγγελική απόφαση για την κατάσχεση των οργάνων και των στολών και την παράδοσή τους στη Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου. Η τελευταία, συρρικνωμένη πλέον, συνεχίζει να πλαισιώνει μόνον τις επίσημες θρησκευτικές και εθνικές εορτές, χωρίς τις καλλιτεχνικές εμφανίσεις και συναυλίες που διοργάνωνε τα προηγούμενα χρόνια.

Το 1906 αναλαμβάνει ως μουσικοδιδάσκαλος της Σχολής της Φιλαρμονικής ο βιολιστής Φ. Ζάιλερ ο οποίος συνεργάζεται με τον κ. Φορένη. Μαζί, παρουσιάζουν νέα προγράμματα στο κοινό με πρώτη εμφάνισή τους στις Απόκριες του 1906, με δύο συναυλίες στο Κέντρο «Ψυχούλη». Επίσης δίνεται μουσικοθεατρική παράσταση στο Δημοτικό Θέατρο με το έργο «Ποιος θα νικήσει;» το οποίο χαρακτηρίστηκε ως έξοχο. Στην παράσταση παρευρίσκονταν όλη η υψηλή κοινωνία της πόλης και ο Άγγλος ναύαρχος που επέστρεψε από την Λάρισα όπου βρισκόταν η κόρη του,

⁷⁰ [Αδηλος], «Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου», εφ. *Θεσσαλία*, 18.5.1904.

⁷¹ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 13.6.1904.

⁷² Καταστατικό λειτουργίας που εγκρίθηκε με Βασιλικό Διάταγμα της 13.5.1903.

⁷³ Είχε γίνει συζήτηση για πιθανή ένωση των δύο Φιλαρμονικών το 1903: εφ. *Θεσσαλία*, 8.10.1903.

Αλίκη.⁷⁴ Η Φιλαρμονική συμμετείχε επίσης στο πρόγραμμα εκδηλώσεων των Θερινών Ολυμπιακών Αγώνων (1906) που έγιναν στην Αθήνα.⁷⁵ Το 1907 υπολειτούργουσε περιορίζοντας τη δράση της στις απολύτως απαραίτητες τυπικές της τελετουργικές εμφανίσεις. Δεν καταγράφεται κάποια καλλιτεχνική κίνηση. Το 1909 η πρωτοχρονιά γιορτάστηκε χωρίς την παρουσία της, πράγμα που δεν ευχαρίστησε τους κατοίκους του Βόλου.⁷⁶ Συμμετείχε όμως στα εγκαίνια του Αρχαιολογικού Μουσείου (24.5.1909), όπου συμμετείχαν οι αρχές και όλα τα σωματεία της πόλης, παρουσία του Διαδόχου και του Υπουργού Παιδείας κ. Στάη. Το 1910 δεν αναφέρεται η συμμετοχή της σε καμία εκδήλωση. Το 1911 ανασυστάθηκε με την προσπάθεια πάλι του προέδρου της Φιλοπτώχου Γ. Κούτσικου. Την περίοδο αυτή, σύμφωνα με τον ημερήσιο Τύπο, έγινε παραλαβή νέων ορειχάλκων οργάνων από το εξωτερικό, μέσω Τελωνείου, για τους εφήβους του Ορφανοτροφείου⁷⁷ και για την πρώτη εμφάνιση της ανασυσταθείσας Φιλαρμονικής την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1912.⁷⁸ Το 1912 συμμετέχει στις επίσημες εκδηλώσεις υποδοχής του πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου που έρχεται στην πόλη στις 4 Απριλίου⁷⁹ και για πρώτη φορά η συμμετοχή της περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα περιφοράς των Επιταφίων της Μ. Παρασκευής. Εξακολουθεί να πλαισιώνει με την παρουσία της τις τυπικές τελετές της πόλης σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '20 χωρίς όμως ιδιαίτερη καλλιτεχνική δραστηριότητα. Από το 1920 και μετά η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου αναφέρεται μόνο ως Μουσική του Ορφανοτροφείου και συμμετέχει στις απολύτως απαραίτητες εθιμοτυπίες. Αναδιοργανώνεται με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, και μετά το 1925 με άνοδο και καλλιτεχνική δράση, ενώ από το 1926 την διευθύνει ο μουσικός Ν. Καραγιαννόπουλος.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '30, εποχή που έκανε την εμφάνισή της η Φιλαρμονική Βόλου, η παρουσία της καταγράφεται παράλληλα με τη νέα

⁷⁴ «Εσπερίς της Τρίτης υπέρ της Φιλαρμονικής μας»: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 20.3.1906.

⁷⁵ Οι Θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες του 1906, γνωστοί ως Μεσοολυμπιακοί Αγώνες, διοργανώθηκαν στην Αθήνα. Οι αγώνες αυτοί όμως δεν έχουν το τίτλο της *Ολυμπιάδας* αφού το 1906 δεν ήταν ολυμπιακή χρονιά. Στους νικητές δόθηκαν μετάλλια που όμως δεν καταμετρώνται επίσημα από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή. Οι Μεσοολυμπιακοί Αγώνες του 1906 έγιναν από τις 22 Απριλίου έως και 2 Μαΐου: Χριστίνα Κουλούρη, εφ. *Θεσσαλία*, 16.4.2006.

⁷⁶ «Διάφορα παρακάσαντα μουσικά όργανα εξώρμησαν εις τας οδούς κρούοντα προ των θυρών των πολυταλάντων μας εγερτήρια και σημαίνοντε την έλλειψιν μουσικής, ήτις τας τοιαύτας ημέρας καίσατο μάλλον αισθητή. Ας ελπίζωμεν ότι ο νέος χρόνος δεν θα παραδώσει εις την διαδοχόν του και την έλληψιν αύτην» του άρθρου: [Αδηλος], «Η εορτή της Πρωτοχρονιάς», εφ. *Θεσσαλία*, 3.1.1909.

⁷⁷ [Αδηλος], εφ. *Πρωία*, 15.11.1911.

⁷⁸ [Αδηλος], εφ. *Πρωία*, 31.12.1911.

⁷⁹ [Αδηλος], εφ. *Πρωία*, 4.4.1912.

Φιλαρμονική. Διέφεραν ως προς την σύσταση, ως προς τον σκοπό που επιτελούσαν και τον τρόπο οργάνωσής τους, καθώς επίσης και στον αριθμό των μελών τους. Η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου έφθανε τα 120 μέλη ενώ η νέα Φιλαρμονική Βόλου ήταν ακόμα ολιγάριθμη. Η Φιλαρμονική Βόλου, με την υποστήριξη διαφόρων φορέων, εξυπηρετώντας εξ ολοκλήρου τις ανάγκες της πόλης και έχοντας ευγενείς καλλιτεχνικούς στόχους, γρήγορα ενδυναμώθηκε και καθιερώθηκε. Αντίθετα η Φιλαρμονική της Φιλοπτώχου ατόνησε και έσβησε.

2.3. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Σύλλογος με καθαρά καλλιτεχνικό χαρακτήρα, η «Μουσική Εταιρεία Βόλου» ιδρύθηκε το 1901 από τον Βασίλη Περβανά και τους Α. Αθανασάκη, Ιω. Κυριαζή, Δημ. Σαράτση, Σπ. Σπυρίδη, Ν. Ρογκότη, Ιω. Χρυσοβελώνη και Ιω. Ζίφο με διευθυντή τον Βέλγο καθηγητή μουσικής Desire Raques. Ψηφίζεται αργότερα νέο καταστατικό και εκλέγεται νέο Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Β. Περβανά, αντιπρόεδρο τον Σπ. Σπυρίδη, γραμματέα τον Αντ. Καρτάλη, έφορον τον κ. Γιούργο και μέλη τους κ.κ. Μεγαλίδη, Ν. Ρογκότη, Πολίτη και Τσολάκη. Σκοπός της, μεταξύ άλλων, «είναι η θεραπεία και η διάδοσις της ωραίας του θείου Ορφέως και του αργυροτόξου Απόλλωνος τέχνης».⁸⁰

Η προσφορά της ήταν πολυσήμαντη γιατί παρείχε και μουσική μόρφωση και ψυχαγωγία με τις οποίες τόνωσε την κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή της πόλης. Η δράση της είχε και εκπαιδευτικό μέρος και ψυχαγωγικό. Η Εταιρεία διατηρούσε Σχολή Κλειδοκυμβάλου,⁸¹ με διδάσκουσα την πιανίστα Αννέτα Ραζή και ελάχιστα δίδακτρα για τους μαθητές καθώς και δωρεάν τμήμα για κορίτσια των δημοτικών παρθεναγωγείων.⁸² Επίσης είχε Σχολή Εγχόρδων Οργάνων με διδάσκοντα τον μουσικό Βαϊσκέρμπερ στην οποία διδάσκονταν βιολί, βιολοντσέλο και μαντολίνο και Σχολή πνευστών με διδασκόμενα όργανα το φλάουτο και το κλαρίνο. Λειτουργούσε επίσης τμήμα Σχολής Φιλαρμονικής για μαθητές άνω των δώδεκα ετών. Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του φοίτησαν σε αυτό πάνω από 90 μαθητές διδασκόμενοι

⁸⁰ Γ. Βαχλάς, εφ. *Θεσσαλία*, 17.4.1901.

⁸¹ Δ. Φιλιππίδης, εφ. *Θεσσαλία*, 5.5.1902.

⁸² [Αδηλος], «Τα σωματεία μας- Μουσική Εταιρεία Βόλου», εφ. *Τύπος*, 20.11.1903.

θεωρία μουσικής και χάλκινα πνευστά. Επίσης, δημιουργείται ανεξάρτητο τμήμα διδασκαλίας μουσικής για γυναίκες, λίγους μήνες αργότερα.⁸³

Ως προς τα οικονομικά της, υποστηρίζεται, εκτός από τα δίδακτρα των μελών της, από προσφορές διάφορων μουσικόφιλων δωρητών όπως του Ιω. Κυριαζή που πρόσφερε 2.133 χρυσά φράγκα για την αγορά 30 οργάνων, γεγονός που θεωρήθηκε σπουδαίο, καθώς οι εφημερίδες έγραψαν: «*Εφθασαν εις το τελωνείων μας τα όργανα της Φιλαρμονικής της Μουσικής Εταιρείας*».⁸⁴

Η πρώτη συναυλία έγινε στις 16 Σεπτεμβρίου του 1901⁸⁵ με πρόγραμμα σοβαρής μουσικής αλλά και πιο σύγχρονο (ελαφρό) ρεπερτόριο, η οποία προκάλεσε αίσθηση στο κοινό με πολύ θετικά σχόλια για το καλλιτεχνικό μέλλον της πόλης.⁸⁶ Τον Μάιο του 1902⁸⁷ και το Μάρτιο του 1904⁸⁸ έδωσε συναυλίες με πολύ μεγάλη επιτυχία. Επίσης στις 21.12.1904 με τη συμμετοχή του Β. Κόντη δίνεται ετήσια συναυλία υπέρ του Δέντρου των Χριστουγέννων, θεσμός που κράτησε αρκετά χρόνια, με ελεύθερη είσοδο για το κοινό και κομμάτια των Βάγκνερ, Λούτσι, Νερούντα κ.ά.⁸⁹

Η Φιλαρμονική της Μουσικής Εταιρείας δραστηριοποιείται παράλληλα με τη Φιλαρμονική Σχολή της Φιλοπτώχου Αδελφότητας, η οποία προσπαθεί να επιβιώσει οικονομικά. Μεταξύ τους δρουν ανταγωνιστικά εξαιτίας της «ποιοτικής ανωτερότητας» της Φιλοπτώχου που έχει μεγαλύτερη παρουσία στις δημόσιες εμφανίσεις στη πόλη και θεωρείται ότι διαθέτει μεγαλύτερο κύρος από τη Μουσική Εταιρεία.⁹⁰ Η Μουσική Εταιρεία διευρύνεται και στη Σχολή των εγχόρδων προστίθεται η διδασκαλία μαντολίνου και κιθάρας. Από το 1904 τα τμήματα Χορωδίας, Θεωρίας και Κλειδοκύμβαλου θεσπίζουν εξετάσεις μαθητών υπό την εποπτεία της διευθύντριας της Εταιρείας (από το 1903) Αννέτας Ραζή. Συστήνεται επίσης Χορωδία Θηλέων για κορίτσια άνω των 12 ετών και ιδρύεται η Λαϊκή Σχολή Χορωδίας από τον Β. Κόντη, με δίδακτρα τρεις δραχμές. Η πρώτη της παρουσίαση έγινε στις 13 Μαρτίου 1905 με 20 φωνές νέων μεταξύ των οποίων οι αδελφοί Μπουφίδου, Βιαννέλη και οι Κοέν, Μεζάν, Βιτάλης, Βόιλας, Μπασαγιάννης,

⁸³ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλική*, 16.8.1901.

⁸⁴ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλική*, Βόλος, 5.9.1901.

⁸⁵ Μ.Κ., εφ. *Θεσσαλία*, 16.9.1901.

⁸⁶ Μ.Κ., εφ. *Θεσσαλία*, 17.9.1901.

⁸⁷ Η «Μεγάλη Συναυλία» έγινε στις 22 Μαΐου: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 22.5.1902.

⁸⁸ Με τη συμμετοχή του Ιταλού μουσικού Α. Μπιφέρνο: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 13.3.1904.

⁸⁹ [Αδηλος], εφ. *Το Ρόδον*, 12.12.1904.

⁹⁰ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 28.5.1902.

Κυργέργος, κ.ά. Το πρόγραμμα περιελάμβανε: την «Αυγή» των Ζαλοκώστα και Κόντη και τα «Γλυκά Φιλιά» του Λαυράγκα.⁹¹ Η Εταιρεία δεν περιορίζεται μόνον στις καθαυτό υποχρεώσεις της, αλλά διοργανώνει και διαλέξεις για θέματα μουσικής όπως η διάλεξη⁹² του φιλόμουσου ιατρού Ν. Γεωργιάδη με θέμα "...το έργο των μεγάλων μουσουργών Μπετόβεν, Βάγνερ, Σούμαν, Μπαχ, Χάινδν και Λίστ".

Από 92 μαθητές, το 1907, η Εταιρεία έφτασε να αριθμεί μόνο 56, το 1904, λόγω της λειτουργίας της Σχολής Καθολικών Καλογραιών, της οποίας το πρόγραμμα είχε και μαθήματα ωδικής και μουσικής. Αυτό ώθησε τα δύο ιδρύματα να έχουν ανταγωνιστικές σχέσεις, γεγονός που φαίνεται στην ομιλία του αντιπροέδρου της Σχολής Καλογραιών, Δ. Σαράτση.⁹³ Η δράση της Μουσικής Εταιρείας όμως κορυφώνεται το 1907, καθώς οι συναυλίες της είναι πολύ συχνές, και στις περιόδους εξετάσεων γίνονται διαλέξεις μουσικών και απαγγελίες από καθηγητές Ωδείων των Αθηνών (Λαζαρίδης, Σιγάλας). Οι τελευταίοι καλούνται ειδικά, πλαισιώνοντας τα μουσικά και θεατρικά δρώμενα όπως το «Έργον του Μένανδρου» με πρωταγωνιστή τον Λαζαρίδη, το οποίο είχε μεγάλη επιτυχία⁹⁴.

Το 1908 η Μουσική Εταιρεία ολοένα και συρρικνώνεται και στον τοπικό Τύπο⁹⁵ γράφεται ότι διαλύθηκε λόγω της περικοπής της επιχορήγησης του Δήμου. Ο πραγματικός λόγος ήταν η μείωση των συνδρομητών της από 120 σε 28. Το οίκημά της παραδόθηκε προσωρινά στην ιδιωτική Μουσική Σχολή Βόλου με διευθύντρια την Αννέτα Τσολάκη η οποία ίδρυσε το Ωδείο Βόλου με 80 σπουδαστές και διδασκαλία πιάνου, βιολιού, μαντολίνου και κιθάρας από τον Βασίλη Κόντη. Ωστόσο, ο τελευταίος ίδρυσε το δικό του Ωδείο το 1927, το Ελληνικό Ωδείο,⁹⁶ ως παράρτημα και ισότιμο του Ελληνικού Ωδείου της οδού Φειδίου στην Αθήνα (που είχε ιδρύσει ο Μ. Καλομοίρης το 1919), το οποίο μετά από εξετάσεις και επιθεωρήσεις πέτυχε να αποσπάσει το δικαίωμα της απονομής πτυχίων και διπλωμάτων, κάνοντάς το ανώτερη αναγνωρισμένη σχολή, πράγμα που θεωρήθηκε στο Βόλο πολύ σημαντικό και «*δώρο μεγάλο για την πόλη μας και για όλους που με ελάχιστα έξοδα χωρίς μετάβαση στην Αθήνα, μέσα στον τόπο του θα παίρνουν το πολύτιμο χαρτί, που θα βραβεύει τους*

⁹¹ Σπανού, ό.π., σ. 67.

⁹² Η διάλεξη είχε τίτλο «Η Γερμανική Μουσική» και προαναγγέλθηκε στην εφ. *Θεσσαλία*, 13.9.1903.

⁹³ «...είναι αναχρονισμός η προς παιδευσιν παράδοση της νεότητος εις αδελφάς εμποτισμένας υπό των αρχών της παπικής εκκλησίας, αρχών, τας οποίας μόλις μετά μακρούς αγώνες ηδυνήθη να αποτινάξη η ανθρωπότης...»: Δ. Σαράτσης, « Το έργον της Μουσικής Εταιρείας», εφ. *Θεσσαλία*, 11.7.1906.

⁹⁴ Κρίθηκε ως «αληθή φιλολογική απόλαυση» στην εφ. *Θεσσαλία*, 11.5.1908.

⁹⁵ «Η Μουσική Εταιρεία διαλύθηκε»: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 28.8.1909.

⁹⁶ Μοτσενίγος, ό.π., σ. 144.

τόσους κόπους, τη μελέτη, την μεγάλη έντονη προσπάθεια, τις θυσίες, που απαιτεί η ανώτερη καλλιτεχνική μόρφωση».⁹⁷

Εικόνα 3. Η Αννέτα Τσολάκη στο ωδείο της (φωτ. Ζημέρη, αρχείο ΔΗ.Κ.Ι.)

⁹⁷ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 5.10.1933.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΒΟΛΟΥ

Για αρκετά χρόνια, πρόθεση του Δήμου Παγασών ήταν να συστήσει Φιλαρμονική⁹⁸ που να ανήκει στην πόλη. Σχεδόν κάθε χρόνο στον προϋπολογισμό του προέβλεπε κονδύλι υπέρ συστάσεώς της, όμως ποτέ δεν αποφάσισε να προχωρήσει στην πραγματοποίηση αυτού του στόχου. Ίσως άλλοι λόγοι πιο επιτακτικοί, κυρίως οικονομικής προτεραιότητας, δεν άφηναν περιθώρια για τέτοιες δαπάνες. Επί δημαρχίας Γκλαβάνη,⁹⁹ το 1911, η εισήγηση του δημάρχου για τον προϋπολογισμό του 1912 είχε συμπεριλάβει πίστωση 12.000 δρχ. προς σύσταση Φιλαρμονικής τονίζοντας: *«Ανέγραψα προσέτι δρχ. 12.000 διά τη σύστασιν της Φιλαρμονικής, δι ην και εις προηγούμενον προϋπολογισμόν ανεγράφη ομοία πίστωσις, ήτις όμως ατυχώς δεν επραγματοποιήθη τότε διά έλλειψιν χρημάτων, βεβαίως δε ο Δήμος εφ' όσον άλλας έχει μάλλον επιτακτικής ανάγκας δεν δύναται να δαπανήσει διά Φιλαρμονικήν, η οποία αποτελεί μεν ανάγκην διά πόλιν όπως ο Βόλος, ουδέν όμως έχει το κατεπείγον»*. Αφού όμως η πρόταση του δεν ψηφίστηκε στο Δημοτικό Συμβούλιο, υπήρξαν αρνητικά δημοσιογραφικά σχόλια και επικρίσεις ενάντια των δημοτικών συμβούλων: *«Το κονδύλιον το σκοπόν έχον την ίδρυσιν της Φιλαρμονικής απερρίφθη για λόγους εωστεικώς πολιτικούς...Υπό τοιούτους όρους δεν λέγει υπερβάλων τις εάν διακηρύξει ότι οι δημοτικοί μας σύμβουλοι εχρεωκόπησαν τελείως εν τη αποστολή των. Φιλαρμονικήν, ήτις κατέστη ανάγκη της πόλεως δεν ψηφίζουν, ούτε συγκοινωνίαν ούτε θέατρον, ούτε πλατείαν. Έ τότε διά τι εξελέγησαν;»¹⁰⁰*

Εικόνα 4. Κωνσταντίνος Γκλαβάνης 1908-1925¹⁰¹

⁹⁸ Μοτσενίγος, ό.π. σ. 144.

⁹⁹ Ο Κωνσταντίνος Γκλαβάνης διετέλεσε δήμαρχος Παγασών στο διάστημα 1908-1925.

¹⁰⁰ «Χρονικά», εφ. Πρωία, 2.10.1911.

¹⁰¹ Βλ. σχετικά: Σπανού, ό.π., σ. 72.

Το 1919 επί δημαρχίας Σ. Σπυρίδη γίνεται εισήγηση από τον ίδιο στο Δημοτικό Συμβούλιο να επιχορηγήσει τη Φιλόπτωχο με πίστωση 5.000 για αγορά οργάνων της παρηκμασμένης πια Φιλαρμονικής της, η οποία «θα αποτελέσει τον πυρήνα της μελλούσης ταύτης».¹⁰² Έγινε σύσταση μιας επιτροπής για να μελετήσει μαζί με τη Δημοτική αρχή το οικονομικό και εκπαιδευτικό μέρος του ζητήματος, με κύριο σκοπό να ιδρυθεί και να συντηρηθεί η Φιλαρμονική. Στην πρώτη αυτή επιτροπή συμμετείχαν οι εξής επιφανείς φιλόμουσοι πολίτες: Αλέκος Χρυσοχοϊδης, Γ. Κόσμος, Κ.Α. Καρτάλης, Ανδρ. Αποστολίδης, Ανσέλμος Μουρτζούκος, Τάκης Οικονομάκης,¹⁰³ Αθ. Χατζημανώλης, Β. Λεβής και Β. Κόντης.

Την ίδια μέρα με την δημοσίευση της απόφασης στον τοπικό Τύπο, ο Τάκης Οικονομάκης γράφει στη πρώτη σελίδα της *Θεσσαλίας*: «...μία καταφανής έλλειψις, η έλλειψις της Φιλαρμονικής εις την πόλιν μας προκάλεσε χθες μιαν σύσκεψιν συμπολιτών μας, η οποία κατέληξε εις την σύστασιν επιτροπής προς μελέτην του ζητήματος. Η έλλειψις την οποία ζητεί να πληρώση η εν λόγω προσπάθεια είναι τόσο καταφανής, ώστε δεν χρειάζεται πιστεύομεν καμιά ιδιαίτερα προτροπή προς πάντας, όπως συντελέσωσιν εις την πραγματοποίησιν του επιδιωκόμενου σκοπού». Έτσι αποφασίστηκε οριστικά η ίδρυση της Φιλαρμονικής, η οποία θα ανήκει αποκλειστικά στη πόλη, όπως επιθυμούσε αρχικά ο Δήμος Παγασών, η οποία: «θα φροντίζει την φιλοκαλία και αξιοπρέπεια των κατοίκων του Πηλίου και επιλείου της Θεσσαλίας».¹⁰⁴ Κάλεσαν λοιπόν, καταρτισμένους Κερκυραίους μουσικούς, με επικεφαλής τον αρχιμουσικό Γρηγόρη Κασιμάτη, δημιουργώντας έτσι τον πρώτο εκπαιδευτικό πυρήνα της Φιλαρμονικής.

Η Κέρκυρα, πολύ νωρίτερα, ήταν πανελληνίως γνωστή για τις Φιλαρμονικές της¹⁰⁵ και για το σημαντικό ρόλο που έπαιξε με τα υπόλοιπα Επτάνησα στην ανάπτυξη και διάδοση της μουσικής γενικά στην υπόλοιπη Ελλάδα. Όπως είναι γνωστό, οι πρώτοι δάσκαλοι μουσικής που δίδαξαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος ήταν Επτανήσιοι όπως ήταν και οι πρώτοι μουσικοί που συμμετείχαν στις πρώτες

¹⁰² Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση 109/1919.

¹⁰³ Διευθυντής της εφημερίδας *Θεσσαλία* από το 1914. Συχνά αρθρογραφούσε με ψευδώνυμο «Τ. Σαρακηνός».

¹⁰⁴ «Ίδρυσις Φιλαρμονικής», [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 10.6.1922.

¹⁰⁵ Οι Φιλαρμονικές Μπάντες της Κέρκυρας σήμερα είναι 18 μη κερδοσκοπικές εταιρείες με στόχο την εξάπλωση της μουσικής παιδείας και χορήγηση υποτροφιών σε αριστούχους μαθητές και στην παρουσία τους στις εορταστικές εκδηλώσεις εντός και εκτός Κέρκυρας.

στρατιωτικές μπάντες που συστάθηκαν επί βασιλείας του Όθωνα. Σύντομα όμως οι Κερκυραίοι μουσικοί που μένανε στο Βόλο, και πληρώνονταν αποκλειστικά από τις εθελοντικές εισφορές των φιλόμουσων πολιτών του Βόλου, αναχώρησαν από την πόλη γιατί δεν αρκούσαν τα φιλόμουσα αισθήματα να τους αποζημιώνουν ικανοποιητικά. Έτσι η προσπάθεια αυτή μπορεί μεν να απέτυχε, αλλά με την αποχώρηση των Κερκυραίων δόθηκε η ευκαιρία στους Βολιώτες να δημιουργήσουν τη δική τους Φιλαρμονική Βόλου. Ο Βόλος εκείνη την περίοδο αριθμούσε 35.000 κατοίκους.

Η δράση της Φιλαρμονικής της Φιλοπτώχου Αδελφότητας εξακολουθεί. Μάλιστα το 1923 ο Δήμος την επιχορήγησε με το ποσό των 24.000 δρχ., υπό τον όρο όμως να συμμετέχει στην διοίκησή της.

Στις 2 Απριλίου 1924 συστήθηκε το αναγνωρισμένο σωματείο με τίτλο «Η Φιλαρμονική Βόλου»¹⁰⁶ με σκοπό τη συγκρότηση και συντήρηση μουσικού συγκροτήματος (μπάντα), την ίδρυση σχολής πνευστών και κρουστών οργάνων και γενικά τη διάδοση της μουσικής. Την περίοδο αυτή κυρίως, στο Βόλο σημειώνεται μία αξιόλογη πνευματική ανάπτυξη και μία «εκρηκτική πολιτιστική άνθηση»¹⁰⁷ σε όλους τους τομείς. Οι καλλιτεχνικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι που είχαν ξεκινήσει να ιδρύονται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έφθασαν αυτή την εποχή σε πλούσια πνευματική δημιουργία και μεγάλη ακμή. Η μουσική δραστηριότητα κατέχει επίσης σημαντική θέση στην πόλη. Την εικόνα του πολιτισμού συμπληρώνουν, εκτός της Φιλαρμονικής, τα ωδεία, οι χορωδίες, οι μαντολινάτες, οι σχολές μουσικής καθώς και η ίδρυση της πρώτης – σε πόλη πέραν των Αθηνών - συμφωνικής ορχήστρας από τον Β. Κόντη.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Το καταστατικό της ίδρυσης αποτελείται από 50 συνολικά άρθρα που ορίζουν τη λειτουργία της Φιλαρμονικής και συντάχθηκε σύμφωνα με τον Ν.281/1914 ο οποίος ψηφίστηκε ομόφωνα από τους ιδρυτές του Συλλόγου στην αίθουσα του Εμπορικού Συλλόγου Βόλου. Το πρώτο καταστατικό της Φιλαρμονικής συντάχθηκε το 1842, από πενταμελή επιτροπή της «Φιλαρμονικής Εταιρείας Κέρκυρας» με 101 άρθρα. Το 1914 προστέθηκαν άλλα 66 άρθρα, σύμφωνα με τον νόμο « Περὶ Σωματείων». Προφανώς, οι Κερκυραίοι που ήρθαν στον Βόλο το 1922, μετέφεραν στοιχεία του καταστατικού τους και πολλοί ιδρυτές της Φιλαρμονικής Βόλου τα δανείστηκαν (Πληροφορίες: Αρχείο Δημήτρη Κόταλη).

¹⁰⁷ Χουρμουζιάδης, Ασημακοπούλου- Ατζακά, Μακρής, ό.π., σ. 270.

¹⁰⁸ Ο πρώτος πρόεδρος της Φιλαρμονικής, από το Πήλιο, εγκαταστάθηκε στο Βόλο το 1882 εργαζόμενος αρχικά ως αργυραμοιβός. Ίδρυσε τράπεζα το 1910 και αναδείχτηκε σε μεγάλο οικονομικό παράγοντα της πόλης, αλλά αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 1927 οπότε και η τράπεζα πτώχευσε (Καλογερόπουλος, ό.π., σ. 99).

Ο Σύλλογος συγκροτήθηκε από τους ιδρυτές, τους συνδρομητές,¹⁰⁹ τα τακτικά μέλη, τα επίτιμα και τα αντεπιστέλλοντα, τους δωρητές και τους ευεργέτες.¹¹⁰ Στο Δημοτικό Συμβούλιο ήταν 15 μέλη οι οποίοι εκπροσωπούσαν φορείς της πόλης: του Συλλόγου Φιλοτέχνων, του Συλλόγου Φιλομούσων,¹¹¹ του Ομίλου Εκδρομέων, του Εμπορικού και του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου, του Πανεργατικού Κέντρου, της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων και οκτώ μελών εκλεγομένων από τους συνδρομητές και τα τακτικά μέλη της Φιλαρμονικής. Πρώτος πρόεδρος της Φιλαρμονικής εκλέχτηκε ο Ι. Κοσμαδόπουλος, με Α΄ αντιπρόεδρο τον Κ. Αθανασάκη, ταμία τον Χρήστο Λούλη, έφορο τον Δ. Βασιλειάδη και γενικό γραμματέα τον Π. Χατζηκωνσταντίνου. Τα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ήταν: Α. Χρυσοχοϊδής, Ν. Ζαρλής, Ε. Σκρέτας, Γ. Κούτσικος, Μ. Χατζηαγγέλου, Α. Παγώνης, Ν. Κουτσίνας, Χ. Σαχίνης και Θ. Κομπιλίρης.

Οι πόροι του Συλλόγου ήταν η ετήσια επιχορήγηση του Δήμου Παγασών, οι τακτικές επιχορηγήσεις των μελών, οι δωρεές και τα κληροδοτήματα φιλόμουσων και οι εισπράξεις από συναυλίες, χορούς, διαλέξεις και άλλες εκδηλώσεις. Ο Ορφέας με την άρπα ήταν το λογότυπο της Φιλαρμονικής και γύρω του ήταν γραμμένος ο τίτλος «Φιλαρμονική Βόλου 1924».

Πρώτος αρχιμουσικός και εκπαιδευτής της Σχολής της Φιλαρμονικής υπήρξε ο Γρηγόρης Κασιμάτης,¹¹² ο οποίος ήδη από το 1923 είχε αναλάβει τη Σχολή έχοντας 120 μαθητές. Από αυτούς τέλειωσαν τις σπουδές τους οι 25 περίπου, αρχίζοντας τις δημόσιες εμφανίσεις τους στο Βόλο στα τέλη του 1925, με πρώτη εμφάνιση ανήμερα της γιορτής του Αγίου Νικολάου, πολιούχου του Βόλου, στις 6/12/1925.

Η Σχολή λειτουργούσε επίσης και ως νυχτερινή, για όποιους σπουδαστές εργάζονταν, στο οίκημα του Οικονομικού Συσσιτίου που αργότερα παραχωρήθηκε από το Δήμο Παγασών. Η πρώτη επίσημη πρόβα της Φιλαρμονικής έγινε δημόσια

¹⁰⁹ Η συνεισφορά τους οριζόταν στις 500 δρχ. ετησίως, στα τακτικά μέλη 120 δρχ., στα αντεπιστέλλοντα μέλη 60 δρχ., ενώ στα επίτιμα μέλη η συνδρομή ήταν προαιρετική.

¹¹⁰ Σύμφωνα με το καταστατικό (άρθρο 7^ο, 8^ο και 9^ο), "Δωρητής" οριζόταν αυτός που πρόσφερε στον Σύλλογο πάνω από τρεις χιλιάδες δραχμές, "Ευεργέτης" αυτός που πρόσφερε χρήματα ή αντικείμενα αξίας πάνω από πέντε χιλιάδες και "Μέγας Ευεργέτης" αυτός με ποσό αξίας πάνω από δέκα χιλιάδες, και το όνομά του αναγραφόταν με χρυσά γράμματα στην αίθουσα του Συλλόγου κάτω από την εικόνα του.

¹¹¹ Η «Ένωση Φιλομούσων Βόλου» ιδρύθηκε στις 15.2.1924, πριν από την ίδρυση του «Συλλόγου Φιλαρμονικής» όπως αναφέρεται στο Πρωτοδικείο Βόλου με αύξοντα αριθμό 210/1924.

¹¹² Ήταν Κεφαλλονίτης και είχε έρθει στο Βόλο με το Κερκυραϊκό σχήμα το οποίο έμεινε για ένα χρόνο και αποχώρησε. Ο Κασιμάτης όμως παρέμεινε και πρόσφερε πολλά στη δημιουργία του πρώτου πυρήνα της Φιλαρμονικής για πολλά χρόνια.

στον « Κήπο της Εξωραϊστικής»¹¹³ στις 21 Ιουνίου 1925, παρουσία του Διοικητικού της Συμβουλίου και αντιπροσώπων του Δήμου Παγασών. Η σχολή αυτή ήταν το φυτώριο των τακτικών μουσικών, ένας εκ των οποίων ήταν ο Μπάμπης Κεχαϊδής,¹¹⁴ που εντάχθηκε από τους πρώτους στην Φιλαρμονική και ήταν αργότερα ένας από τους κορυφαίους μουσικούς της Μπάντας. Επίσης μαθήτευσε στη Σχολή ο Δημήτριος Κούτνας και αρκετοί άλλοι μουσικοί. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, τον Γρηγόρη Κασιμάτη διαδέχτηκε για μικρό χρονικό διάστημα ο αρχιμουσικός Σακελλαρίου.

Εικόνα 5. Η Φιλαρμονική Σχολή Βόλου το 1920 με τον Γρ. Κασιμάτη στη μέση. Στην πρώτη σειρά, τρίτος είναι ο Μπ. Κεχαϊδής. (φωτ. αρχείο Μπ. Κεχαϊδη).

¹¹³ Ο σημερινός ομώνυμος θερινός κινηματογράφος, που τότε λειτουργούσε ως κοσμικό καλοκαιρινό κέντρο φιλοξενώντας διάφορες ορχήστρες και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.

¹¹⁴ Ο Μπάμπης Κεχαϊδής (1915-2007) ήταν βιολιστής, κιθαρίστας, μαντολινίστας, ακορντεονίστας και μουσικοπαιδαγωγός με μεγάλη προσφορά στην πόλη του Βόλου. Σε ηλικία 7 ετών άρχισε να διδάσκεται πνευστά από τον Ιταλό καθηγητή Μπαντόβλα και έγχορδα από τον Νικ. Καραγιαννόπουλο. Αργότερα φοίτησε με υποτροφία στο Ωδείο Βόλου (στις τάξεις βιολιού και ενοργάνωσης του Βασίλη Κόντη) και στη συνέχεια, στο Ελληνικό Ωδείο Αθηνών. Αποφοίτησε με πτυχία βιολιού, ενοργάνωσης και κιθάρας, ενώ έπαιζε ως έκτακτος στην Ορχήστρα του Μελοδράματος. Το 1938 διορίστηκε αρχιμουσικός στην Φιλαρμονική Εταιρεία Βόλου, ενώ παράλληλα έπαιζε στην Ορχήστρα του Β. Κόντη και δημιούργησε δική του Σχολή κιθάρας και μαντολίνου. Στους κατά καιρούς μαθητές του ήταν ο Γιάννης Βασιλείου, ο Γιώργος Διαμαντόπουλος, ο Κώστας Τσουγκρας, κ.ά. (Τ. Καλογερόπουλος, ό.π. 108). Στις παλιές αναφορές του ο Μπάμπης Κεχαϊδής δίνει σημαντικά στοιχεία για τη λειτουργία της Μαντολινάτας και της Μπάντας που ανήκε στη διοίκηση του Ορφανοτροφείου Βόλου, με έντονη παρουσία στις δημόσιες εμφανίσεις του Βόλου. Η Φιλαρμονική του Ορφανοτροφείου το 1920, όταν ο ίδιος υπήρξε μαθητής της, βρισκόταν σε πλήρη άνθηση με ένα πολυάριθμο μουσικό σχήμα της τάξης των 120 ατόμων. Πρώτος αρχιμουσικός της Μπάντας του Ορφανοτροφείου ήταν ο Μπαντόβλα, τον οποίο διαδέχτηκε ο Ν. Καραγιαννόπουλος το 1926, παρουσιάζοντας πολύ σύντομα Χορωδία, Μαντολινάτα και Φιλαρμονική. Η Χορωδία διέθετε και ολιγομελές εκκλησιαστικό τμήμα. Το 1939 αποχώρησε από το Ορφανοτροφείο και ίδρυσε ιδιωτική μουσική σχολή διευθύνοντάς την μέχρι τον θάνατό του (Σπανού, ό.π., σ. 74).

Εικόνα 6. Οι μαθητές της Σχολής της Φιλαρμονικής Βόλου το 1923 με τον μουσικοδιδάσκαλο και αρχιμουσικό Γρηγόριο Κασιμάτη, όρθιο. (φωτ. αρχείο Δ. Κότταλη).

Εικόνα 7. Η Φ.Σ.Β. το 1925. Πρώτη σειρά από αριστερά: Όρθιος ο Κασιμάτης και καθιστοί: Χ. Δεληγιάννης, Δ. Μπαμπαλής, Θ. Ιωαννίδης, Κ. Κουλούρης, Ν. Σπίρκος, Δ. Κασσανδρινός, Παπαευαγγέλου, Κ. Βαΐτσης. Δεύτερη σειρά από αριστερά: Λοΐζος, Αναστασιάδης, Ι. Καλογερίας, Δ. Κούτνας (μετέπειτα αρχιμουσικός), Κ. Παπαδημητρίου, Δ. Βασιλείου, Γαρουφαλλίδης, Ν. Εμμανουήλ. Όρθιοι: Χ. Τριανταφύλλου, Κούντρας, Κ. Τσουράπας, Ν. Κασάμπαλης, Κ. Ιωαννίδης, Ι. Μαυραντώνης, Μπαρμπα- Γιάννης (κλητήρας της Φιλαρμονικής), Δ. Ζούζουλας, Α. Μαυρατζούλης, Σ. Ψαρόπουλος. Οι Μαυραντώνης, Τριανταφύλλου, Ψαρόπουλος και Καλογερίας παρέμειναν στην Φιλαρμονική μέχρι και τη δεκαετία του 1970 (φωτ. Αρχείο Φιλαρμονικής).

Εικόνα 8. Η Φιλαρμονική Βόλου στη δεκαετία 1930. (φωτ. αρχείο Μπ. Κεχαΐδη).

Εικόνα 9. Η Σχολή Σακελλαρίου το 1928 έξω από το περίβολο του Ορφανοτροφείου στη συνοικία των Παλαιών. Από αριστερά ο αρχιμουσικός Σακελλαρίου και δίπλα του τα τύμπανα πάνω σε μόνιμπο. Από αριστερά κάτω : Χ. Ψιμόπουλος (κλαρίνο), Μαυραντώνης (κλαρίνο), Ν. Σπίρκος (κουαρντίνο) , Κασιμάτης, Τσάμπαλης (κλαρίνο), Παπαγεωργίου (φλάουτο), Π. Καλογερίας (κλαρίνο). Δεύτερη σειρά από αριστερά: Θ. Ιωαννίδης , Π. Κασανδρινός (τρομπόνι), Ε. Βέργος (κορνέττα), Κουλούρης (κορνέττα), Ιωαννίδης κορνέττα), Δημ. Κούτνας (ευφόνιο), Σ. Πασιάς (τύμπανο). Τρίτη σειρά: Σ. Ψαρόπουλος (μπάσο), 3^{ος} Χατζηγιάννης (Γκραν- κάσα) , Λ. Μέμος (τζένις), Μαυρατζούλιας (τρομπόνι), Εμμανουήλ (μπάσο). (φωτ.αρχείο Δ.Κότταλη).

3.1. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕ ΜΑΕΣΤΡΟ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΚΟΝΤΗ

Εικόνα 10. Βασίλης Κόντης (αρχείο ψηφιακής συλλογής Dikipedia: Ψηφιακή βιβλιοθήκη του Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου).

Ο Βασίλης Κόντης (Βήσσανη Ηπείρου 1879 - Βόλος 1951) αποδέχτηκε την πρόσκληση της Αννέτας Τσολάκη και εγκαταστάθηκε στον Βόλο το 1904, αναλαμβάνοντας τη Σχολή της Μουσικής Εταιρείας που υπολειτουργούσε και την οδήγησε στην πρόοδο, σχηματίζοντας μάλιστα και χορωδία. Μετά την οριστική διάλυση της Σχολής (1908), ίδρυσε με την Τσολάκη και διήυθνε το Ωδείο Βόλου. Η δράση του στον Βόλο είναι μοναδική, καθώς εκτός από μουσικός και εκπαιδευτής υπήρξε και ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες λειτουργίας του Παρθεναγωγείου του Αλ. Δελμούζου, όπου δίδασκε το τραγούδι. Ανέλαβε την καλλιτεχνική διεύθυνση της Φιλαρμονικής από την ίδρυση της μέχρι το τέλος του 1932 και η προσφορά στη μουσική και στη πολιτιστική δημιουργία της πόλης υπήρξε καθοριστική και πολυσήμαντη, με κύριο άξονα το Ελληνικό Ωδείο Βόλου (από το 1927). Εκτός από καθηγητής μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την εργασία του στο Ωδείο, υπήρξε ο ιδρυτής της πρώτης ανδρικής χορωδίας της Μουσικής Εταιρείας Βόλου, ο πρώτος διευθυντής της χορωδίας του Εργατικού Κέντρου Βόλου,¹¹⁵ καλλιτεχνικός σύμβουλος της Βολώτικης Χορωδίας, διευθυντής

¹¹⁵ Το Εργατικό Κέντρο Βόλου ιδρύθηκε το 1908 και ο Κόντης ήταν ο διευθυντής της νεοϊδρυθείσας τους Χορωδίας, μετά από παράκληση των Κ. Ζάχου, Δ. Σαράτση και Αλ. Δελμούζου. Η Χορωδία του Εργατικού Κέντρου παρουσίασε πολλά καλλιτεχνικά προγράμματα και πλαισίωσε επίσημες τελετές και θρησκευτικές εκδηλώσεις. Με τους πολυετείς πολέμους η Χορωδία διαλύθηκε: Ηλίας Λεφούσης, *Το εργατικό κίνημα του Βόλου 1881-1936* [χ.ε.], Βόλος 1985, σ. 53-81.

και - συνεχώς - σύμβουλος της Φιλαρμονικής, ιδρυτής της τοπικής συμφωνικής ορχήστρας κ.ά.¹¹⁶ Όταν ανέλαβε τη Φιλαρμονική, διαδεχόμενος τον Χ. Σαχίνη, αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τη Χορωδία και τη Μαντολινάτα της Ένωσης Φιλομούσων, που στο μεταξύ είχε συσταθεί, για να αφοσιωθεί απερίσπαστος στη Φιλαρμονική με σκοπό να την ενισχύσει μουσικά και οικονομικά.¹¹⁷

**Εικόνα 11. Η Χορωδία και μαντολινάτα της Ένωσης Φιλομούσων έξω από το Δημοτικό Θέατρο.
(φωτ. Ζημέρη, αρχείο ΔΗ.Κ.Ι.).**

Για την ενίσχυση της παρουσιάστηκε σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Παγασών και αναφέρθηκε στην θλιβερή οικονομική της κατάσταση ζητώντας πίστωση. Ο τότε Δήμαρχος Σπύρος Σπυρίδης ευαισθητοποιήθηκε και παρέπεμψε το θέμα στη Δημαρχιακή Επιτροπή. Έτσι τροποποιήθηκε η πίστωση του προϋπολογισμού που προέβλεπε λειτουργία ωδείου (διότι δεν είχαν καταφέρει έως τότε να ιδρύσουν ωδείο), και έδωσαν τα χρήματα στη Φιλαρμονική που τα είχε απόλυτη ανάγκη.¹¹⁸ Αυτή ήταν όμως μια προσωρινή λύση και το πρόβλημα γινόταν ολοένα και μεγαλύτερο, μέχρι που το 1928 η Φιλαρμονική έφθασε να έχει πολλά χρέη και υπολειτουργούσε.

¹¹⁶ Μένιος Μουτζόπουλος, *Ο Δάσκαλος* [χ.ε.], Βόλος 1952, σ. 22.

¹¹⁷ Στην θερμή επιστολή του εκφράζει την επιθυμία του να δώσει συναυλία με δικά του έργα με σκοπό την οικονομική ενίσχυση της Φιλαρμονικής: εφ. *Θεσσαλία*, 6.1.1926.

¹¹⁸ Πρακτικά Δήμου Παγασών, αποφ. 220/1926.

Ο Δήμος, ως ο μόνος αρωγός της, όρισε δική του επιτροπή για να παρακολουθεί τα οικονομικά της¹¹⁹ με δημοτικούς συμβούλους τους Αργ. Ιωαννίδη, Απ. Κουτσαγγέλη και Γ. Οικονόμου. Αργότερα προχώρησε στον ορισμό τακτικής εκπροσώπησης του από τρεις δημοτικούς συμβούλους, τους Φιλ. Φιλιππίδη, Β. Αποστολίδη και Κων. Δάμτσα.¹²⁰

Την εποχή του Κόντη, οι προϋποθέσεις για τη διεύρυνση του ρεπερτορίου της Φιλαρμονικής με διασκευές και ενορχηστρώσεις σε κλασικά έργα, όπερες και οπερέτες άρχισαν ολοένα να καλλιεργούνται και οι μουσικοί εμψυχώνονταν για σοβαρή ενασχόληση με τη μουσική και προετοιμάζονταν για συναυλίες υψηλότερου καλλιτεχνικού επιπέδου. Ο Κόντης οργάνωσε τμήμα θεωρίας και σολφέζ για τη μουσική κατάρτιση των μαθητών και των εκπαιδευομένων της Σχολής.

Η πρώτη μεγάλη συναυλία της Φιλαρμονικής Βόλου διοργανώθηκε στο κινηματοθέατρο «Αχιλλειον» στις 27 Δεκεμβρίου 1925. Η ανακοίνωση μέσω του Τύπου προέτρεπε τους Βολιώτες: *«Πρέπει όλοι οι Βολιώτες να ακούσουν την φιλαρμονικήν για την αλματώδη πρόοδον, την τόσο ζηλευτήν εκτέλεσιν για ένα ανώτερο καλλιτεχνικό σκοπό: Γιατί με την συναυλία αυτή γίνεται το πρώτο μεγάλο βήμα προς την μελετώμενην ορχήστρα, που μας υπόσχεται ο ακούραστος μαέστρος της»*.¹²¹ Η συναυλία σημείωσε μεγάλη επιτυχία και επαναλήφθηκε μετά από λίγες μέρες με μειωμένο εισιτήριο, από το αρχικό που ήταν 25 δραχμές. Μετά από τέτοια επιτυχία, ο Κόντης αποφασίζει να διοργανώσει νέα συναυλία το 1926, με σκοπό την ενίσχυση της Φιλαρμονικής. Για τον σκοπό αυτό έγραψε προς τη διοίκησή της:

«Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε της Φιλαρμονικής

Επειδή καθήκον παντός και δη καλλιτέχνου είναι να υποστηρίξη κάθε καλλιτεχνικόν σκοπόν, αποβλέποντα εις ευγενές και ανώτερον επίπεδον πολιτισμού και προόδου, διά τούτο έχων ακόμη εκ της τελευταίας συναυλίας ζωηρωτάτην εντύπωσιν της αλματώδους προόδου της τιμώσης τον Βόλον Φιλαρμονικής και θέλων, όσον μοι είναι δυνατόν, να συντρέξω τον μέγαν της προορισμόν, απεφάσισα όπως την Κυριακήν 17.1.1926 δώσω συναυλία έργων μου, με σκοπόν την οικονομικήν της ενίσχυσιν.

¹¹⁹ Η σχετική απόφαση αναφέρει ότι ορίστηκαν οι δημοτικοί σύμβουλοι: Αργ. Ιωαννίδη, Απ. Κουτσαγγέλη και Γ. Οικονόμου.

¹²⁰ Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφ. 84/1929.

¹²¹ [Αδηλος], «Συναυλία Φιλαρμονικής», εφ. *Θεσσαλία*, 27.12.1925.

Αριστούχος διπλωματούχος της Μουσικής Κρατικής Ακαδημίας του Μονάχου, Καθηγητής σύνθεσης εν τω Μουσικό Λυκείο Αθηνών".¹²²

Η συναυλία της Φιλαρμονικής επαναλήφθηκε υπό τη διεύθυνση του Β. Κόντη και με βασικό σολίστ τον ανηψιό του Αλέκο Κόντη,¹²³ που συμμετείχε με δικές του συνθέσεις. Μέρος των εισπράξεων διατέθηκε στο σωματείο. Το πρόγραμμα ήταν αφιερωμένο σε γνωστούς κλασικούς συνθέτες, όπως τον Βάγκνερ, τον Πουτσίνι (πρώτη εκτέλεση αποσπασμάτων από τη *Μαντάμ Μπατερφλάι*) και άλλων, σε ενορχηστρώσεις του Β. Κόντη. Άλλοι σολίστ ήταν οι μουσικοί Μπαρόνε, Παπόλας, Καρακάσης, Μυρογιάννης και Α. Μιλισιάνος.

Η μουσική ποιότητα και οι μοναδικές ενορχηστρώσεις του Κόντη συγκινούσαν τους Βολιώτες που παρακολουθούσαν και αυτό φαίνεται και σε ένα άρθρο του Θωμά Βινικίου (Παπακωνσταντίνου) που υποστήριζε ότι : *«Πριν από κάθε άλλο αισθάνομαι την υποχρέωσιν να συγχαρώ την εκλεκτήν Φιλαρμονικήν του Βόλου, η οποία συνεστήθη χάρις τις προσπάθειες του οδοιπορικού ομίλου της πόλεώς μας και την καλλιτεχνικήν ψυχήν του μουσικοσυνθέτου μας κ. Κόντη και την αρωγήν της Κοινωνίας Βόλου, διά την αξιέπαινον δράσιν της να οργανώνει τακτικάς συναυλίας, χαρίζουσα τοιουτρόπως εξαιρετικά ωραίες στιγμάς, να τιμά διά αυτής την πόλιν μας συγχρόνως δε να δίδη και εις ημάς την ευχάριστον ευκαιρίαν να γνωρίζωμεν εκ του πλησίου διαλεχτούς εργάτες και δημιουργούς της καλλιτεχνικής μας προόδου.*

Με τοιαύτα συναισθήματα ευρέθημεν εις την χθεσινήν καλλιτεχνικήν συγκέντρωσιν, την μουσικήν συναυλίαν του καλλιτέχνου κ. Αλ. Κόντη και διήλθομεν λίγας στιγμάς σε κάποιο άλλο περιβάλλον, ξένον προς το καθημερινό. Κοσμοπλημμύρα στο κινηματοθέατρον Αχιλλείον που συνεκεντρώθη εκεί ό,τι σε ομορφιά, χάρι, επίδειξη και καλλιτεχνική μόρφωσι. Η Φιλαρμονική της πόλεώς μας υπό την διεύθυνσιν του κ. Β. Κόντη εξετέλεσε με ακρίβειαν και τέχνην Μαρς και φινάλε από τον Ταγγάουζερ [sic]

¹²² Εφ. Σημαία, 6.1.1926.

¹²³ Ο Αλέξανδρος Κόντης είχε διοριστεί σε θέση πρωτοβάθμιου καθηγητή της αρμονίας, φόρμας (μορφολογίας) και σύνθεσης στο Ελληνικό Ωδείο και στο Εθνικό Ωδείο έχοντας αποφοιτήσει με «Παναριστέιον» από την Κρατική Μουσική Ακαδημία του Μονάχου. Ίδρυσε την «Παλλάδιον Χορωδίαν» το 1932 και εισήγαγε καινοτομίες σε πολλά θέματα μουσικής. Ήταν επίσης προϊστάμενος στο Τμήμα Κλασικής Μουσικής στο Ε.Ι.Ρ. και διευθυντής της Μικρής Ορχήστρας εγχόρδων του ιδρύματος. Τιμήθηκε με τον Σταυρό Β΄ Τάξεως. Στο Βόλο είχε τον θείο του Βασίλη Κόντη, με τον οποίο συνεργάστηκε σε πολλές συναυλίες αλλά και στις εξετάσεις στο Ελληνικό Ωδείο Βόλου: βλ. περ. Φιλότεχνος, τχ. Β΄ Σεπτέμβριος 1926 και Καλογερόπουλος, ό.π., τόμος 4^{ος}, σ. 230-231.

του Βάγνερ. Εκείνο που θέλουμε να σημειώσουμε είναι ότι ο κ. Κόντης έχει το μυστικό της διευθύνσεως εκτελέσεων διά φιλαρμονικήν. Ο μουσικοσυνθέτης κ. Αλ. Κόντης μας παρουσιάσθη χθες με δικά του έργα διά πιάνο, όπου ο ίδιος έπαιξε, πάνω σε θέματα βαρύτητα. Στα έργα του Romango και Blezie ο κ. και η κα Κόντη κατώρθωσαν να μας παρουσιάσουν με τέχνην τα ανώτερω έργα.

Τα έργα του Αλ. Κόντη Filaise το παθητικότερον, Canzona, το οποίον διακρίνει πάθος και το Stude που διακρίνει ευθυμία, είνε από τα πιο επιτυχημένα έργα του στο πιάνο, όπου ο ίδιος έπαιξε, που αναδεικνύουν τους εκτελεστές και τους συνθέτες εις όλην την έκτασιν και την δύναμιν της προσπαθείας που καταβάλλουν. Και έτσι ο κ. Αλ. Κόντης εύρε χθες την ευκαιρία, όπως μας παρουσιάσθη την συνθετικήν δύναμιν του και τα ρυθμικά προσόντα του παιζίματός του, που φανερώνουν τις δυνατότητες της Καντονέτας και της Σερενάτας». ¹²⁴

Πιο κάτω, ο ίδιος δημοσιογράφος αναλύει το καλλιτεχνικό πρόγραμμα και γράφει σχετικά για τα ρωμαίικα μοτίβα του Κόντη: «Η ηρωϊκή και πατριωτική φύσις του Έλληνος τονισμένη σε ηρωϊκή σύνθεσι. Παθητικοί σκοποί απλοϊκών ψυχών, στοχασμοί που συγκινούν όταν είναι χυμένοι σε νότες, ικανά να συγκινήσουν και να κάνουν να πλάθουν ψυχές. Να η ψυχή του κ. Β. Κόντη».

Το 1926 ο Δήμος Παγασών έδωσε επιχορήγηση με το ποσό των 30.000 δραχμών και παραχώρησε προσωρινά το Οικονομικό Συσσίτιο στη Φιλαρμονική για να κάνει τις πρόβες της η Σχολή της.

Η κοινωνία του Βόλου την υποδέχτηκε και το παράδειγμα του Θ. Βινικίου ακολούθησαν και άλλοι εκφράζοντας δημοσίως τα αισθήματα τους προς αυτή και με την ευχή να προοδεύσει. Ο Λάιλιος Καρακάσης γράφει, με τίτλο « Η τέχνη του ωραίου ήχου»: «Υπό την ιδιότητά μου ως μελετητού της θρησκείας αυτής του πενταγράμμου, την οποίαν δυστυχώς εις τα μέρη μας τόσοι πολλοί γνωρίζουν εξ ονόματος και τόσοι ολίγοι προσέχουν από κοντά, οφείλω κατά καθήκον να τονίσω ότι η μέχρι τώρα υποστήριξις του κοινού προς την Φιλαρμονικήν είναι ομολογουμένως αξιέπαινος, δικαιολογημένη τιμητική διά τα γούστα του τόπου. Εις διάστημα μόλις ολίγων μηνών να κατορθώση ένα συμβούλιο να σχηματίση συγκεκριμένην παρουσίαν με συστηματικά διοργανωμένη νυκτερινήν σχολήν διά την διαπαιδαγώγισιν των μικρών θεραπόντων του Απόλλωνος υπό την επίβλεψιν και ηγεσία ενός «μαιτρ» όπως ο Κόντης, και να δώση εις το ολιγόμηνον διάστημα αυτό τα αποτελέσματα, την δράσιν,

¹²⁴ Θωμάς Βινικίου, «Η Φιλαρμονική», εφ. Σημαία, 18.1.1926.

τας εκτελέσεις, εις συναυλίας, χορούς, υπαίθριους μουσικάς ματινέ, τας οποίας μας έδωκε, είναι ένα μεγάλο κατόρθωμα, μία αξιοζήλευτη διά κάθε τόπον ένδειξις ενεργητικότητας. Ανοίγει ομολογουμένως ένας ρόδινος ορίζοντας ελπίδων διά την τύχη του αληθινά φιλόμουσον Βόλον».¹²⁵

Η άνθιση της Φιλαρμονικής αρχίζει από το 1927, οπότε και εμφανίζεται με πλήρες μουσικό πρόγραμμα στη Ν. Ιωνία, στο καφενείο «Γιαννοπούλου»,¹²⁶ στην αίθουσα του «Αργυλλά»,¹²⁷ στο καφενείο του «Μανώλη»,¹²⁸ στο «Ρωσσικόν»,¹²⁹ στο «Πανελλήνιον», στον Άναυρο στον κήπο της "Εξωραϊστικής",¹³⁰ στον κήπο του Ηρώου και στο εξοχικό καφενείο «Αλυσίδα», επί της οδού Πορταριάς.

¹²⁵ Λαΐλιος Καρακάσης, «Η τέχνη του ωραίου ήχου», εφ. *Σημαία*, 14.4.1926.

¹²⁶ Το καφενείο "Γιαννοπούλου" ήταν ένας σημαντικός κοινωνικός χώρος συνάθροισης και ψυχαγωγίας για αρκετά χρόνια στο Βόλο και χαρακτηρίστηκε ιστορικό καφενείο: «*Το αρχαιότερον και μεγαλύτερον επί της ωραίας μας παραλίας καφενείον Γιαννοπούλου, εις το οποίον διήλθον τας ώρας της σχολής των και της αναπαύσεως δύο γενεαί ανθρώπων, το καφενείον το οποίον επέχει θέσιν ιστορική δια την πόλιν μας περιήλθε τώρα υπό την διεύθυνσιν δυο προοδευτικών και δραστήριον νέων, των αδελφών Δ. και Μ. Χατζηνικολάου*», [Άδηλος], εφ. *Σημαία*, 2.2.1931.

¹²⁷ Κέντρο ομώνυμο με το όνομα του ιδιοκτήτη του, ήταν ένα σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής και κοσμικής ζωής του Βόλου για 35-40 χρόνια περίπου, από την αρχή του 20^{ου} αιώνα και πριν το 1925 που πέθανε ο ιδιοκτήτης. Ο Αργυλλάς πιο πριν είχε τα «Παλιά κύματα», μετά το καφενείο των Αργοναυτών στη θέση της «Αίγλης» και στη συνέχεια τον «Αργυλλά», όπου γινόντουσαν γλέντια και συναυλίες. Μετά το '30, με την φθίνουσα πορεία της κοσμικής ζωής, άνοιξε το «Ρωσσικόν»: χρονογράφημα «Ο Αργυλλάς», εφ. *Θεσσαλία*, 12.9.1935.

¹²⁸ Στο καφενείο γινόντουσαν πολλές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και ήταν από τους σημαντικότερους χώρους που στέγασε τη μεγάλη εικαστική κίνηση του Βόλου που κορυφώθηκε ιδιαίτερα τη δεκαετία 1920-1930 με πολλές εκθέσεις ζωγραφικής. Ως τέτοιος χώρος λειτούργησε το 1926 με την έκθεση του Στάθη Κοσμά, με 500 πίνακες ζωγραφικής μεγάλων Ελλήνων καλλιτεχνών: Τάκης Σαρακηνός, «Η έκθεση του Στάθη», εφ. *Θεσσαλία*, 11.11.1926.

¹²⁹ Θεωρείται αντάξιο του «Πάνθεον» στην Αθήνα. Το εσωτερικό του, με την περίτεχνη και πολυτελή διακόσμηση και το προσεγμένο σέρβις, θύμιζαν την Τσαρική Ρωσία. Εκεί στεγάστηκε αργότερα ο κινηματογράφος «Τιτάνια»: Ελένη Τριάντου, *Ο Βόλος μέσα από την ομίχλη του χρόνου*, Βόλος 1991, εκδ. Γραφή.

¹³⁰ Η "Εξωραϊστική" ανήκε στην οικογένεια Ιωάννη Σαραφοπούλου και κτίστηκε περίπου το 1890. Η αρχιτεκτονική του κτιρίου ήταν μπαρόκ και ροκοκό και ο διάκοσμός του επιβλητικός. Ο Ετέμ Πασάς κατοίκησε σε αυτό το 1897 και χρησιμοποίησε τον τρίτο όροφο για θέατρο και κέντρο ψυχαγωγίας - γνωρίζοντας μεγάλες δόξες - και πολιτιστικές εκδηλώσεις, με σημαντικότερη την εγκατάσταση του Συλλόγου Φιλότεχνων Βόλου. Μετά τους σεισμούς, το κτίριο ανακατασκευάστηκε με προσθήκες. Σήμερα ανήκει στη «Λέσχη Βόλου»: Τριάντου, ό.π., σ. 22.

Εικόνα 12. Η Φιλαρμονική μπροστά από το Αχίλλειο στην παραλία. (φωτ. αρχείο Ζημέρη, Δ.Η.Κ.Ι).

Από το 1928 συμμετέχει σε κάθε επίσημη τελετή, όπως στα αποκαλυπτήρια του Ηρώου Ακαδημαϊκής Στήλης, που έστησε ο Δήμος Παγασών σε χώρο προ του Θεάτρου και στην τελετή κατάθεσης θεμελίου του νέου Μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου.¹³¹ Επίσης, την Αποκριά δίνει την ετήσια συναυλία μεταμφιεσμένων στην «Εξωραϊστική» με μεγάλη επιτυχία.

Από το 1929 συνοδεύει τη νυχτερινή ατμάμαξα που κινείται για λίγες μόνο βραδιές κάθε καλοκαίρι, με το δρομολόγιο Βόλος- Αγριά, δίνοντας ζωντάνια και κέφι. Η έκτακτη αυτή νυχτερινή αμαξοστοιχία δρομολογείται προς τέρψη των Βολιωτών «μετ' επανόδου καθ' εκάστην με αναχώρησιν 9:25 από Βόλο και 13:05 επιστροφής»¹³²

Την ίδια χρονιά, στον δημόσιο απολογισμό του ο Δήμαρχος Σ. Σπυρίδης, αναφερόμενος στον προγραμματισμό του επόμενου έτους, είπε για τη Μουσική: «*Η μουσική απαραίτητον συμπλήρωμα προηγμένης πόλεως, όπως ο Βόλος, θα τύχη ιδιαίτερας μερίμνης. Θα καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν όπως η Φιλαρμονική μας αποβή, όσον το δυνατόν τελειότερα και προσφέρει ταύτην ανελλιπώς εις τον λαόν την*

¹³¹ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 10.12.1928.

¹³² [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 18.8.1929.

*μουσικήν ψυχαγωγίαν, η οποία διά κάθε λαόν πολιτισμένον αποτελεί πλέον ανάγκη επιτακτικήν. Όργανα ήδη τέλεια παραγγελθέντα βρίσκονται καθ'οδόν.*¹³³

Το 1930 η Φιλαρμονική επιχορηγείται αρχικά με το ποσό των 80.000 δρχ. για λειτουργικές δαπάνες και αργότερα με το επιπλέον ποσό των 40.000 για την ανανέωση των οργάνων της, με την εισήγηση του Δημάρχου Κ. Καρτάλη που έγινε όμως δεκτή με δυσκολία, ύστερα από αντιρρήσεις του Δημοτικού Συμβουλίου. Υποστήριζαν μερικοί ότι δεν είναι αναγκαία η συνδρομή του Δήμου σε ένα σχήμα που δεν εκπληρώνει τον σκοπό του και ορισμένοι πρότειναν μάλιστα την απάλειψή του. Επίσης το 1930, ανανεώνεται η συνεργασία του Δήμου με τον Βασίλη Κόντη, ο οποίος εξακολουθεί να έχει την καλλιτεχνική εποπτεία, εκπαίδευση και διδασκαλία της Φιλαρμονικής, χωρίς όμως να αναμιγνύεται καθόλου στην εσωτερική της συγκρότηση ή σε θέματα διαχείρισης.

Ήταν η εποχή, που, λόγω της εφαρμογής του νέου πολεοδομικού σχεδίου της πόλης, το κτήριο στο οποίο στεγαζόταν έως τώρα το Ελληνικό Ωδείο του Κόντη κατεδαφίστηκε. Εξαιτίας της οικονομικής δυσκολίας στην οποία βρέθηκε το Ελληνικό Ωδείο (Αθηνών) να νοικιάσει νέο κτήριο για το παράρτημά του, που μάλιστα δεν διέθετε και κατάλληλη αίθουσα για συναυλίες, ζήτησε τη συνδρομή του Δήμου.

Η πρόταση του Ελληνικού Ωδείου περιελάμβανε την ανάληψη της φροντίδας της Φιλαρμονικής, με σκοπό την ανάπτυξή της, από τον Βασίλειο Κόντη και τους καθηγητές των ανωτέρων θεωρητικών μαθημάτων του κεντρικού ιδρύματος και συνθέτες Αλέκο Κόντη, της Ακαδημίας του Μονάχου, και Μάριο Βάρβογλη,¹³⁴ του Ωδείου του Παρισιού. Περιελάμβανε ακόμη την υποχρέωση να οργανώνει τέσσερις συναυλίες τον χρόνο στο Δημοτικό θέατρο, με εκτελεστές καθηγητές του κεντρικού ιδρύματος, και τη δωρεάν φοίτηση 20 απόρων παιδιών, που θα υποδείκνυε ο Δήμος

¹³³ Σπ. Σπυρίδης, «Το έργον μιας Δημαρχίας - Τι πρέπει να γίνει - Το πρόγραμμα», εφ. *Θεσσαλία*, 27.7.1929.

¹³⁴ Ο Μάριος Βάρβογλης (1885-1967) καταγόταν από παλιά οικογένεια αγωνιστών και πολιτικών. Ο παππούς του πήρε μέρος στην επανάσταση του 1821 και διετέλεσε πολλές φορές υπουργός. Ο ίδιος γεννήθηκε στις Βρυξέλλες. Σπούδασε μουσική στο Conservatoire του Παρισιού και το 1920 επέστρεψε στην Αθήνα, δίδαξε μουσική στα Γυμνάσια και στα Ωδεία και ήταν μουσικοκριτικός σε πολλές εφημερίδες και έντυπα. Ο Καλομοίρης τον θεωρούσε βασικό μέλος της Ελληνικής Εθνικής Σχολής. Η επίδραση της γαλλικής μουσικής είναι έντονη στο έργο του. Τιμήθηκε με το Εθνικό Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών (Σπανού, ό.π., σ. 87, Συμεωνίδου, ό.π., 62-64).

στο Ωδείο. Η πρόταση αυτή έγινε ομόφωνα αποδεκτή και επιχορηγήθηκε το ποσό 50.000δρχ για την ενίσχυση του Ελληνικού Ωδείου.¹³⁵

Εικόνα 13. Η "Εξωραϊστική" (φωτ. αρχείο Λιαναρίδη, Δ.Η.Κ.Ι.).

Ο Δήμος συμπαραστεκόταν συνεχώς, παρά τις διαμαρτυρίες κατά καιρούς, από διάφορους δημοτικούς συμβούλους για την ποιότητα της Φιλαρμονικής, αλλά και από τα τρία διορισμένα μέλη (Δάμτσας, Φιλλιπίδης και Αποστολίδης), που είχαν οριστεί για να την εποπτεύουν. Παραπονούνταν στο Δημοτικό Συμβούλιο, γιατί δεν προσκαλούνταν ποτέ από την διοίκηση της Φιλαρμονικής στις συνεδριάσεις τις, με αποτέλεσμα να μην επιτελούν το καθήκον τους.¹³⁶

Το 1932 διοργανώνεται μεγάλη μουσική συναυλία της Φιλαρμονικής στο Αχίλλειο υπό την διεύθυνση του Β. Κόντη¹³⁷ με πλήρες καλλιτεχνικό πρόγραμμα σε έργα γνωστών κλασικών συνθετών με την Κ. Κόντη¹³⁸ στο πιάνο και την Κ.

¹³⁵ Πρακτικά Δήμου Παγασών, Η' Συνεδρία, 14.3.1930.

¹³⁶ Πρακτικά Δήμου Παγασών, ΚΘ' Συνεδρία 31.3.1932.

¹³⁷ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 29.12.1932.

¹³⁸ Σύζυγος του Β. Κόντη. Γεννήθηκε στο Βόλο το 1900 και πέθανε στην Αθήνα το 1989. Ήταν αδελφή της βιρτουόζας Σοφίας Ποιμενίδη και σπούδασε στο Ωδείο Βόλου και στο Ωδείο Αθηνών. Μαζί με τον σύζυγό της συνέβαλαν θετικά στην μουσική πρόοδο της πόλης και μετά τον θάνατό του διατήρησε το Ωδείο για άλλα 35 χρόνια. Μαθητές της υπήρξαν ο Σωκράτης Διανέλλος, ο Βαγγέλης Παπαθανασίου, ο Δημήτρης Μαχαιρίτσας κ.ά.: Καλογερόπουλος, "Κόντη, Κική", ό.π., τόμος 4ος, σ. 25.

Οικονομάκη¹³⁹ στο βιολί. Το πρόγραμμα της συναυλίας αναφέρεται και στους στόχους της Φιλαρμονικής: *«όπως δώση εις το φιλόμουσον Κοινόν μας μίαν εικόνα των προόδων της με την πεποίθησιν ότι η Κοινωνία μας, ήτις την περιέβαλε μετά τόσου ενδιαφέροντος και στοργής θα εκτιμήσει τας ειλικρινείς προσπαθείας της διά την δημιουργία ενός καλλιτεχνικού συνόλου ανταξίου της μεγάλης και ωραίας πόλεώς μας»*.¹⁴⁰ Από τους πέντε σολίστ που συμμετείχαν στο πρόγραμμα οι τρεις ήταν ξένοι μουσικοί, που επισκέπτονταν συχνά τον Βόλο (Β. Μπουχάγιαρ, Σ. Λουμπράνο, Ιαγχάτζερ). Από τότε, η διοργάνωση τουλάχιστον μιας ετήσιας καλλιτεχνικής συναυλίας σε μεγάλο κινηματοθέατρο έγινε θεσμός στην πόλη, γεγονός, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Χαρακτηριστικό του πνεύματος της σύμπραξης που επικρατούσε εκείνη την εποχή μεταξύ όλων των σχημάτων είναι, ότι κατ' επανάληψη τα δύο Ωδεία της πόλης μαζί με την Βολιώτικη Χορωδία οργάνωναν συναυλία, υπό την διεύθυνση του Μάγγου, με σκοπό τη διάθεση των εσόδων υπέρ της Φιλαρμονικής.¹⁴¹ Άλλο χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα είναι η μεγάλη μουσικοχορευτική συγκέντρωση, που με πρωτοβουλία του Ελληνικού Ωδείου πραγματοποιήθηκε στην αίθυσά του, με πρόγραμμα που απέδωσαν οι μαθητές της ανώτερης σχολής και με χορό υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής και Βιεννέζικης ορχήστρας, που είχε ειδικά προσκληθεί για να δώσει ιδιαίτερο τόνο στην Αποκριά του 1932.¹⁴²

Μετά την θητεία του στην Φιλαρμονική, ο Κόντης συνέχισε να προσφέρει τις πολύτιμες υπηρεσίες του στη μουσική ζωή της πόλης, ακόμη για 20 περίπου χρόνια, αφού *«η παραγωγική δραστηριότητά του απλώθηκεν ασταμάτητα από τα 1908 ως τα χτες, χωρικά εντοπίστηκε στον Βόλο, μα αχτινοβολούσε σ' όλη την Ελλάδα, κι ειδολογικά καταναλώθηκε κυρίως στον τομέα της Μουσικοπαιδαγωγείας και, κατά δεύτερον λόγο, στη μελέτη των θεωρητικών προβλημάτων της Τέχνης και τη Σύνθεση, στην οποία, αν και προικισμένος με φυσικά κι' αποχτημένα χαρίσματα, ασχολήθηκε με υποδειγματική μετριοφροσύνη»*.¹⁴³

¹³⁹ Γεννήθηκε το 1900 και πέθανε το 1986, ήταν Βολιώτισσα μουσικός, πιανίστρια και μουσικοπαιδαγωγός. Ξεκίνησε από τη Μουσική Εταιρεία Βόλου, συνέχισε με τον Κόντη και ολοκλήρωσε τις σπουδές της στο Ελληνικό Ωδείο Αθηνών. Ήταν βασικό στέλεχος της μουσικής κίνησης και δραστηριότητας του Βόλου.

¹⁴⁰ Σπανού, ό.π., σ.85.

¹⁴¹ Μια τέτοια συναυλία με μεγάλη επιτυχία έγινε στις 23.6.1932 στον «Κήπο της Εξωραϊστικής» με εισιτήριο 25 δρχ.

¹⁴² [Αδηλος], εφ. Θεσσαλία, 14.2.1932.

¹⁴³ Μουτζόπουλος, ό.π., σελ. 6.

Εικόνα 14. Το Ωδείο Βόλου της Αννέτας Τσολάκη το 1920. Στη μέση διακρίνεται ο Β. Κόντης και δυο σειρές πίσω του η διευθύντρια του Ωδείου Αννέτα Τσολάκη.

Εικόνα 15. Το «Ρωσσικόν», (Ελένη Τριάντου, ο Βόλος μέσα από την ομίχλη του χρόνου).

Εικόνα 16. Το παραλιακό κοσμοπολίτικο «Αχίλλειον» που εγκαινιάστηκε τον Οκτώβριο του 1925 και συγκέντρωνε την προσοχή όλου του φιλόμουσου και φιλοθεάμονος κοινού και τον χειμώνα και το καλοκαίρι. (φωτ. αρχείο Ζημέρη, ΔΗ.Κ.Ι.).

3.2. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΝ ΣΠΥΡΟ ΜΑΓΓΟ

Τον Β. Κόντη διαδέχτηκε ο φλαουτίστας και σολίστ της δικής του Συμφωνικής Ορχήστρας, Σπύρος Μάγγος,¹⁴⁴ διπλωματούχος και αριστούχος του Ωδείου Αθηνών. Με τη φήμη του οργανωτικού και άξιου μαέστρου προσπάθησε να αναδιοργανώσει την Φιλαρμονική, έχοντας να αντιμετωπίσει τις οικονομικές δυσκολίες, τους αρχάριους μουσικούς και την άσχημη κατάσταση των οργάνων της. Σύμφωνα με την περιγραφή στη *Λαϊκή Φωνή* από τον Δαβίδ Λεβή: «...μένουμε στο επίπεδο της φτωχής επαρχιακής μπάντας με τα λίγα μαρσάκια και το μικρό ρεπερτόριο, γιατί το ποσό που διατίθεται για αυτήν δεν επιτρέπει θαυματουργές βελτιώσεις. Το καλοκαίρι δόθηκε στην

¹⁴⁴ Γεννήθηκε στην Άρτα το 1884 και πέθανε στην Αθήνα το 1963. Έπαιζε φλάουτο στην Συμφωνική Ορχήστρα του Ωδείου Αθηνών, στην Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και στην ορχήστρα της Εθνικής Λυρικής Σκηνής. Αρκετά χρόνια πριν αναλάβει τη Φιλαρμονική Βόλου διατηρούσε, άγνωστο για πόσο διάστημα, ωδείο στο Βόλο (δημοσιευμένη ανακοίνωση στη «Θεσσαλία» στην οποία αναφέρεται ως «Σχολή Πλαγιάουλου» υπό τον Σπ. Μάγγο) και γι' αυτό αρνήθηκε να αναλάβει τη Φιλαρμονική «Σκουφάς» της Άρτας. Το 1930 ανέλαβε τη Φιλαρμονική Βόλου και όταν έφυγε εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Το 1943 ήταν Κορυφαίος Α΄ στην ΚΟΑ και μέχρι το 1956 που αποχώρησε είχε τη θέση του 1^{ου} φλαουτίστα.

*Εξωραϊστική μία συναυλία προς ενίσχυσιν των πόρων της και χρειάζεται να συμπληρώσω ότι χωρίς πλατύτερη αντίληψη για την αποστολή της και προσπάθεια θετικότερη για την υλική της αντίληψη, χτίζομε στην άμμο, όπως λέει και η λαϊκή σοφία».*¹⁴⁵

Παρά τη στήριξη από όλους τους φορείς, η δυσμενής οικονομική κατάσταση της πόλης είχε άμεσο αντίκτυπο και στη Φιλαρμονική, διότι οι δωρητές αστοί, που είχαν συνδράμει στην αρχή του αιώνα στα νεοϊδρυθέντα μουσικά σχήματα, ελαττώθηκαν. Στο τέλος, ο Δήμος έμεινε ως ο μόνος αρωγός, να σηκώνει σχεδόν εξ ολοκλήρου το βάρος των οικονομικών ενισχύσεων αν και δεν είχε ακόμη την ευθύνη της διοίκησής της. Υπήρχαν όμως επικρίσεις εναντίον του για την «*άγρια περικοπή του παρά του Δήμου κονδυλίου της ενισχύσεώς της, το οποίο από 180.000 δρχ. εις τον νέον προϋπολογισμό περιορίσθη εις 90.000*» με αποτέλεσμα την ανατροπή του προγράμματος της Φιλαρμονικής και κάθε προσπάθειάς της για αναδιοργάνωση και βελτίωσή της. Ο Δαβίδ Λεβής γράφει: «*Και για να κατανοηθεί η αδικία αυτή, πρέπει να αναφέρω ότι εξαιρέσει μιας σοβαρής προσπάθειας που έγινε το 1924 με την μετάκληση των Κερκυραίων εκτελεστών, η οποία έπρεπε να επιτύχη, τελικά απέτυχε. Έκτοτε η Φιλαρμονική δεν γνώριζε παρά μία συνεχή προχειρότητα, στην παρακολούθηση των ζητημάτων της, η οποία την κρατούσε μέσα στο πτωχότερο επαρχιακό πλαίσιο. Προ διετίας γίνηκε μία καλή αρχή με την μετάκληση ως διευθυντού της του κ. Σπ. Μάγγου, ενός ευσυνείδητου καλλιτέχνου, που είχε όλα τα μουσικά προσόντα και την πείρα για να την αναδιοργανώσει.*

Το έμψυχο υλικό δεν ήταν περίφημο, μία χούφτα εργατικά παιδιά, με ελάχιστη μουσική μόρφωση. Όσο για την κατάσταση των μουσικών οργάνων ήταν αξιοθρήνητη. Τα περισσότερα παλιά, φάλτσα και ακατάλληλα. Δίνοντας έτσι μία σαφή εικόνα του τι ήταν η Φιλαρμονική ας μου επιτραπεί να φρονώ ότι η πιο φυσικότερη λύση ήταν να ρυμουλκηθεί οικονομικώς από τον Δήμο, για την ολότητα των αναγκών, μέχρι οι μουσικές επιδόσεις της θα επέτρεπαν να χαράζει με τις ίδιες δυνάμεις οικονομική πολιτική προς μικροτέραν επιβάρυνσή του. Αλλά μια τέτοια αξίωση δεν θα μπορούσε να έχει κανείς προκαταβολικά από την Φιλαρμονική με την σημερινή της σύνθεση για τους παραπάνω λόγους.

¹⁴⁵ Δαβίδ Λεβής, "Η Φιλαρμονική μας", εφ. *Λαϊκή Φωνή*, 21.2.1933.

Περισσότερο ακόμη και αν ο Δήμος πραγματικά παραδέχεται την ωφελιμότητα της διακηρύξεώς της για την μουσική διαπαιδαγώγηση του λαού, θα έπρεπε μέσα στο στενότερο οικονομικό πλαίσιο να της εξασφαλίσει τους πόρους αυτούς.

Το να καθορίζει εν γνώσει την κρατούσα κατάσταση ένα κονδύλι το οποίο ποσώς δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της, είναι σαν να την καταδικάζει στην αφάνεια. Η υπόδειξη να καταφύγει σε εράνους, η συνδρομή φυσικά αποτελεί κάποιο φάρμακο που θα αποδειχθεί θεραπευτικό από τα οικονομικά αποτελέσματα που θα έχει, διαφορετικά μοιραίως θα τεθούν επί τάπητος τα ζητήματα, του πως θα μπορέσει να προκόψει η άπορος Φιλαρμονική μας». ¹⁴⁶

Εικόνα 17. Η Φιλαρμονική με μάεστρο τον Σπ. Μάγγο σε κάποια επίσημη εκδήλωση παρελαύνει επί της οδού Ιάσονος παιανίζοντας. (φωτ. Αρχείο Δ. Κόταλλη).

Τέτοιες επικρίσεις και υποδείξεις μέσω του Τύπου έκαναν τους πολίτες του Βόλου να δείχνουν συμπάθεια και ενδιαφέρον για την στήριξη και εδραίωση της Φιλαρμονικής και μέσα σε δύο μέρες αυξήθηκαν οι εγγραφές με 100 νέα μέλη, των οποίων οι μηνιαίες συνδρομές τη γέμιζαν με αισιοδοξία.

Οι νέοι μουσικοί όμως πληρώνονταν με ευτελέστατα ποσά (500 δρχ. έκαστος, ετησίως), ξεκινούσαν με δυσαρέσκεια την δουλειά τους και αυτό συχνά κατέληγε σε προβλήματα και εσωτερικές προστριβές. Μάλιστα, οι παλιοί μουσικοί συχνά απείχαν από επίσημες και θρησκευτικές τελετουργίες, όπως η εβδομάδα του Πάσχα του 1933.

¹⁴⁶ Δαβίδ Λεβής, «Η Φιλαρμονική μας», εφ. *Λαϊκή Φωνή*, 23.4.1933.

Η παρουσία του Μάγγου στη Φιλαρμονική, από την άλλη μεριά, εξασφάλιζε τις καλύτερες προϋποθέσεις για την ποιότητα της και την επιτυχία της αποστολής της. Ο Σπύρος Μάγγος συνέβαλε σημαντικά και ποικιλότροπα στο μουσικό έργο του Βόλου. Ήταν κυρίως καθηγητής του Ελληνικού Ωδείου, βασικός σολίστ (φλάουτο) της Συμφωνικής Ορχήστρας, αλλά και μαέστρος της Βολιώτικης Χορωδίας¹⁴⁷ με 15 φωνές που ο ίδιος επέλεξε με αυστηρά κριτήρια από 100 συνολικά άτομα. Από το 1931 και για μικρό χρονικό διάστημα ανέλαβε την καλλιτεχνική διεύθυνση της Ένωσης Φιλομούσων, ενώ παράλληλα δίδασκε μαντολίνο και κιθάρα.

Από το 1934 είχε δημιουργήσει ένα μικρό ορχηστρικό σύνολο 10-12 ατόμων, του οποίου είχε γίνει επικεφαλής¹⁴⁸ και με το οποίο έκανε την εμφάνισή του στη μουσική σκηνή του Βόλου. Έτσι παρουσίασε μια σειρά εξαιρετικών προγραμμάτων στο Δημοτικό Θέατρο του Βόλου αλλά και αλλού, γνωστά ως «μουσικές βραδιές Μάγγου».¹⁴⁹

Η μικρή ορχήστρα του Μάγγου συγκινούσε τους Βολιώτες, οι οποίοι την απολάμβαναν με θαυμασμό και αυτό φαίνεται και στο άρθρο του Ι.Σ. στην εφημερίδα *Θεσσαλία* : «*Το πρόγραμμα της εκτέλεσης της μουσικής βραδιάς δεν είχε τη μουσική βαρύτητα των συμφωνιών του Ελληνικού Ωδείου. Αυτό άλλωστε δεν θα ήταν επιβεβλημένο και σωστό αφού οι συναυλίες αυτές αποσκοπούν στη δημιουργία συνόλων, νοητών και τεχνητών μουσικών συγκινήσεων. Ό,τι πρέπει να τονίσω ιδιαίτερος από την τελευταία συναυλία είναι τα δύο σόλα του Μάγγου και του Καλτσογιάννη. Και όταν αναφέρομαι στην εκτέλεση του Μάγγου, το έχω πει πολλές φορές, μας αναδεικνύουν τον κ. Μάγγο ως σολίστ, γιομάτο φως και ζωή, μοναδικό όχι*

¹⁴⁷ Η πρώτη άτυπη ομάδα της εμφανίστηκε το 1929 και απαρτίστηκε από πρώην μέλη της Ένωσης Φιλομούσων. Ιδρύθηκε επίσημα το 1927 από τον Σωκράτη Διανέλλο με την ενθάρρυνση και διδασκαλία του Β. Κόντη και της Κ. Κόντη. Ο Διανέλλος ήταν μουσικοδιδάσκαλος και μαέστρος της Χορωδίας μέχρι το 1944, όταν ανέλαβε ο Θ. Χατζηδημητρίου, παλιός χορωδός της, μέχρι το 1966. Τον διαδέχτηκε ο Αθ. Βαλοκώστας με τους Λουάρη και Ζούρη στο Εκκλησιαστικό τμήμα. Αργότερα μαέστρος ήταν ο βολιώτης μουσικός Γ. Βασιλείου και από το 1976 ο καθηγητής μουσικής Βλ. Μαστρογιάννης. Στη συνέχεια, τη χορωδιακή διδασκαλία πραγματοποίησε ο Γ. Μουτσιάρας ασκώντας χρέη μαέστρου για ένα χρόνο και από το 1999 μέχρι το 2003 διευθύνει η καθηγήτρια μουσικής Στάσα Τζάλλα. Η Βολιώτικη χορωδία ήταν αρχικά μόνον ανδρική και παρουσίαζε εκκλησιαστικά έργα, ενώ αργότερα ασχολήθηκε και με κοσμική μουσική. Απόκτησε και γυναικείο τμήμα, αργότερα, που στη συνέχεια συνενώθηκε με το ανδρικό αποτελώντας μικτή χορωδία. Έχει διακριθεί και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό: Καλογερόπουλος, ό.π., τόμος 4ος, σ. 32.

¹⁴⁸ "Μεγάλη Ορχήστρα εξ 11 οργάνων υπό της διεύθυνσης του Σπ. Μάγγου θα δώσει συναυλία στο κέντρο 'Αναυρος'. Συγκοινωνία εξασφαλισμένη διά του τροχιοδρόμου", [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 15.8.1934.

¹⁴⁹ Τέτοιες μουσικές βραδιές είχαν γίνει στη παραλία Βόλου, τον Άναυρο και στο «Πανελλήνιο» με μεγάλη επιτυχία από πλευράς προγράμματος, εκτέλεσης και συρροής κόσμου.

μόνο του στενού μουσικού περιβάλλοντος, αλλά ολοκλήρου της Ελλάδος. Όσον αφορά δε τον κ. Καλτσογιάννη, πρέπει να τονίσω ανεπιφύλακτα, ότι με το προχθεσινό παίξιμό του μας παρουσίασε αναμφισβήτητα δείγματα μιας μουσικής υπεροχής, μιας εκλεκτής βιρτουαζιτέ με ήχο και μουσικής έκφρασιν σπανίαν».¹⁵⁰

Εικόνα 18. Η παραλία του Αναύρου το 1936 (φωτ. αρχείο Ζημέρη, ΔΗ.Κ.Ι)

Εικόνα 19. Το καλοκαιρινό τρενάκι στην οδό Δημητριάδος με κατεύθυνση προς Άναυρο.
(φωτ. Αγγλικού Στόλου, συλλογή Στ. Μπατουδάκη)

¹⁵⁰ Ι. Σ., "Μουσικές Βραδιές Μάγγου", εφ. *Θεσσαλία*, 10.9.1934.

Η Φιλαρμονική ήταν κοινωφελές εκπαιδευτικό ίδρυμα το οποίο δεν απαιτούσε δίδακτρα για την εκμάθηση της μουσικής και αποτελούσε μια σοβαρή εναλλακτική πρόταση για τους άπορους μαθητές που αδυνατούσαν να φοιτήσουν στα ωδεία. Ο Μάγγος υποστήριζε ότι θα έπρεπε οι πλούσιοι του τόπου να συνδράμουν με κάθε τρόπο την εξύψωση της μουσικής κίνησης και της μόρφωσης που απευθυνόταν όχι μόνο στους λίγους, αλλά και στο σύνολο, και ότι θα έπρεπε να ιδρυθεί ένα μουσικό σχολείο με δωρεάν διδασκαλία και παροχή οργάνων για τους οικονομικά αδύνατους. Μιλώντας για τη μουσική δράση της πόλης, είχε υποστηρίξει μεταξύ άλλων σε μακροσκελή συνέντευξή του στον Τύπο: *«Εκτός των δύο Ωδείων τα οποία εργάζονται δια την μουσική διάδοσιν της Μουσικής με ζήλον και φανατισμόν, εις τα ευπορούντα οπωσδήποτε παιδιά, δεν υπάρχει άλλο κοινωφελές ίδρυμα εις το οποίον να μορφώνονται τα άπορα και τα εργατικά παιδιά εκτός της Φιλαρμονικής Σχολής. Είναι ένας από τους κυριότερους λόγους που δεν επιδίδονται αυτά τα παιδιά εις της Μουσικήν, τους λείπουν τα μέσα, το σπουδαιότερο και το ευτυχέστερο γι' αυτά τα παιδιά είναι αν, βγαίνοντας από την πολύωρη κουραστική τους εργασία, εύρισκαν κάποια ανακούφιση μαθαίνοντας μουσική. Οι σοφοί αρχαίοι προγονοί μας έλεγαν: 'ποίει μουσικήν και εργάζου'. Εθεώρουν την Μουσικήν απαραίτητον στοιχείον για την πλήρη μόρφωσίν των και εάν νέος δεν εγνώριζε μουσικήν ελογίζετο αμόρφωτος έστω και αν είχε τους καλύτερους δασκάλους σε άλλα μαθήματα».*¹⁵¹

3.3. ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΠΑΓΑΣΩΝ

Πριν την λήξη του έτους 1933, έγινε διάσπαση της Φιλαρμονικής σε δύο ανεξάρτητα τμήματα. Το μεγαλύτερο παραμένει με την ίδια επωνυμία Φιλαρμονική Βόλου και το άλλο το μικρότερο επικρατεί ως Φιλαρμονική Παγασών το οποίο λειτουργεί με έναν περισσότερο επαγγελματικό χαρακτήρα.

Παραμονή του 1934 ανακοινώθηκε επίσημα από το πρώτο σχήμα στον τοπικό Τύπο ότι οι μουσικοί θα παιανίσουν στους κεντρικούς δρόμους *«φέροντες των στολών τους προς διάκρισιν από τους επαγγελματίες τοιούτους»*.¹⁵² Ανακοινώσεις σαν αυτή γίνονται από την Φιλαρμονική Βόλου συχνά ώστε να γίνει σαφές η διαφοροποίηση με την Φιλαρμονική Παγασών.

¹⁵¹ Σπ. Μάγγος, « Η καλλιτεχνική ζωή της πόλεως», εφ. *Θεσσαλία*, 8.10.1933.

¹⁵² Ανακοίνωση της Φιλαρμονικής Βόλου, εφ. *Θεσσαλία*, 8.10.1933.

Με αρχιμουσικό τον Γ. Καρόπουλο¹⁵³ η Φιλαρμονική Παγασών οργανώνει θεαματικούς χορούς και μουσικές βραδιές με μετακλήσεις ξένων συγκροτημάτων στα παραλιακά καφενεία, εκδρομές στο Πήλιο και αλλού. Ακολουθώντας περίπου το πρόγραμμα της παλιάς Φιλαρμονικής κάνει συχνές εμφανίσεις, εκτός από την παραλία, στον Άναυρο και στα Πευκάκια, ενώ η Φιλαρμονική Βόλου που λέγεται και συχνά Φιλαρμονική του Δήμου, εμφανίζεται στα παραλιακά κέντρα, στα «Κύματα», στην Ν. Ιωνία και αλλού. Ανταγωνίζονται μεταξύ τους, έχοντας ως διαφορά τα οικονομικά κίνητρα, χωρίς να γίνεται αυτό εμπόδιο στην νέα φιλαρμονική να κατακτήσει προς στιγμήν το κοινό, ακόμη και στον Δήμο Παγασών, ο οποίος στον προϋπολογισμό του 1935 συμπεριέλαβε πίστωση 90.000 δρχ για τη Φιλαρμονική Βόλου. Η έγκριση όμως της πίστωσης κινδύνεψε να μην ψηφιστεί γιατί στη συζήτηση του Δημοτικού Συμβουλίου υποστηρίχτηκε ότι η Φιλαρμονική δεν πέτυχε τον σκοπό της και ότι η μουσική του Δήμου δεν είδε πρόοδο.¹⁵⁴ Η παράλληλη δράση των δύο Φιλαρμονικών συνεχίστηκε σχεδόν μέχρι το τέλος του 1935, αλλά με πολλά προβλήματα, καθώς το έμψυχο μουσικό δυναμικό είχε κατακερματιστεί.

Στο Διοικητικό Συμβούλιο την εποχή αυτή πρόεδρος ήταν ο Ευ. Παπαναστασίου, αντιπρόεδρος ο Αθ. Θέμελης, ταμίας ο Δ. Βασιλειάδης, γραμματέας ο Ν. Σφέτσος, έφορος ο Χαρ. Σαχίνης και μέλη οι Φ. Φιλιππίδης, Κ. Δάμτσας, Β. Αποστολίδης. Πρόεδρος της Φιλαρμονικής Παγασών ήταν ο Θ. Κουτσούκος. Ο Μάγγος παρέμεινε στη Φιλαρμονική Βόλου μέχρι το 1935 και στην διάρκεια της παραμονής του οργάνωσε κοινές εμφανίσεις της Φιλαρμονικής και της Βολιώτικης Χορωδίας σε κλειστούς και ανοικτούς χώρους.

Τον Αύγουστο του 1935 το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε να γίνει η συγχώνευση των δύο Φιλαρμονικών και η εποπτεία του νέου σωματείου ανατέθηκε σε δύο Δημοτικούς Συμβούλους, ώστε να επιχορηγηθεί με ετήσια πίστωση ποσού 140.000 δρχ. Η συναίνεση για τη συγχώνευση έγινε μετά από προσπάθειες της Δημοτικής Επιτροπής, σε σύσκεψη με την από κοινού συμμετοχή των διοικήσεων και των δύο φιλαρμονικών, υπό την προεδρία του Δημοτικού Συμβούλου Δημήτρη Σαράτση.

Τα δύο σχήματα δεν ήταν σύμφωνα για την συνένωση αλλά όταν πληροφορήθηκαν ότι δεν θα λάμβαναν πλέον καμία οικονομική ενίσχυση και ότι θα

¹⁵³ Ο Γ. Καρόπουλος καταγόμενος από την Τσαγκαράδα ήταν διπλωματούχος της αρμονίας και πνευστών οργάνων του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης.

¹⁵⁴ Αποφάσεις επί του προϋπολογισμού του Δήμου Παγασών, εφ. *Θεσσαλία*, 27.7.1934.

οδηγούνταν σε διάλυση, οι πρόεδροι Ευ. Παπαναστασίου και Θ. Κουτσούκος δήλωσαν στην συνεδρίαση ότι αποδέχονται τη συγχώνευσή τους. Αποφασίστηκε έτσι η συνδρομή και η στήριξη του Δήμου στο νέο σχήμα με διευθυντή τον Μάγγο, ο οποίος «...αρτίας μορφώσεως και όστις πολλά προσέφερεν εις την πόλιν επί σειρά ετών διά την ανάπτυξιν της μουσικής».¹⁵⁵ Επίσης, με πρόταση των Γ. Μυλωνά και Γ. Οικονομάκη, παρέμεινε η ίδια επιτροπή, μαζί με τον Δημοτικό Σύμβουλο Νικ. Παπαγεωργίου,¹⁵⁶ για την παρακολούθησή του.

Εικόνα 20. Η Φιλαρμονική του Μάγγου στη μεγαλοπρεπή κηδεία του Κ. Καρτάλη (1872-1933) , Δημάρχου Παγασών το 1933 (φωτ. αρχείο Ζημέρη, ΔΗ.Κ.Ι.).

¹⁵⁵ Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση 178/1935.

¹⁵⁶ Ο Νικ. Παπαγεωργίου ήταν για οκτώ μήνες το 1945 δήμαρχος στο Δήμο Παγασών μετά τον Νικ. Σαράτση (1938-1944).

Εικόνα 21. Η Φιλαρμονική του αγγλικού στόλου Repulse (πολιορκητής) στο λιμάνι του Βόλου το 1936 (φωτ. Ιωσαφάτ, συλλογή Στ. Μπατουδάκη).

3.4. Η ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ ΚΑΙ Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΒΟΛΟΥ

Η Φιλαρμονική Εταιρεία Βόλου, την οποία ο κόσμος συνήθιζε να την ονομάζει Φιλαρμονική του Δήμου,¹⁵⁷ είναι το αποτέλεσμα της συγχώνευσης των δύο προηγούμενων σχημάτων, με πρόεδρό της τον Κ. Χατζηνικολάου. Η Φιλαρμονική εταιρεία αποφάσισε να απολύσει τον μαέστρο Σπύρο Μάγγο. Η απόφαση αυτή θεωρήθηκε από τους δημοτικούς συμβούλους¹⁵⁸ ασέβεια προς το Σώμα, γιατί δεν τηρήθηκε η προηγούμενη απόφαση για τη διατήρησή του στη φιλαρμονική, παρόλο που το ίδιο το Δημοτικό Συμβούλιο τον προσκάλεσε από την Αθήνα. Με την ευκαιρία αυτή απέδωσαν με θερμά λόγια την καλλιτεχνική του αξία, αναφέροντας την μουσική του δραστηριότητα ως στολίδι της πόλης.¹⁵⁹ Ο πρόεδρος όμως Κ. Χατζηνικολάου, που ήταν και παράλληλα και Δημοτικός Σύμβουλος, εξήγησε ότι το

¹⁵⁷ Ακόμα και τα ρεπορτάζ των τοπικών εφημερίδων την αναφέρουν συχνά ως «Φιλαρμονική του Δήμου», μάλλον επειδή ήταν γνωστό πως ο Δήμος Παγασών συνέβαλε στη λειτουργία και την ύπαρξή της.

¹⁵⁸ Ένας από αυτούς ήταν ο Νικόλαος Παπαγεωργίου ο οποίος ήταν υπέρ του Μάγγο και θεώρησε ασέβεια την αθέτηση της απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου από πλευράς της Φιλαρμονικής Εταιρείας: Σπανού, ό.π., σ. 94.

¹⁵⁹ «...καθόσον αυτός τυγχάνει όχι μόνο εκ των αρίστων μουσικών, αλλά και διά της δραστηριότητάς του κατέστησε την μουσική πραγματικόν κόσμημα της πόλεως» Πρακτικά Δήμου Παγασών, ΔΙ' Συνεδρία (16.11.1935), σ. 22-23.

θέμα είναι οικονομικό και ότι, παρ' όλες τις δυσκολίες, θα κρατήσουν τον μαέστρο αποδίδοντας του καθυστερημένα τους προηγούμενους μισθούς του, αλλά μειώνοντας τον μηνιαίο μισθό του από 5.000 στις 4.000 δραχ. Παρόλη τη δέσμευση αυτή ενώπιον του Δημοτικού Συμβουλίου, ο Μάγγος έφυγε από τη Φιλαρμονική. Έτσι, ο Έφορος του Διοικητικού Συμβουλίου της Φιλαρμονικής Πέτρος Κολτσιδόπουλος μαζί με δύο δημοτικούς συμβούλους πήγανε στην Κέρκυρα, προς αναζήτηση νέου μαέστρου.

Προσκάλεσαν τότε τον μουσικό Αλέξανδρο Κάρμπο, που έμεινε γνωστός στο Βόλο ως "Κάλβος", ο οποίος ανέλαβε να αναδιοργανώσει το νέο σχήμα της Φιλαρμονικής σύμφωνα με το κερκυραϊκό σύστημα. Ο Κάρμπο ήρθε στο Βόλο σε ηλικία 32 ετών και διετέλεσε αρχιμουσικός της Φιλαρμονικής από τον Φεβρουάριο του 1936¹⁶⁰ μέχρι το 1969. Παρέμεινε ως αρχιμουσικός μέχρι τον πόλεμο του 1940, επιστρατεύτηκε για να πολεμήσει στην Αλβανία και όταν αποστρατεύτηκε γύρισε στην Κέρκυρα, στην οικογένειά του, μέχρι το 1944. Με πρόσκληση της διοίκησης της Φιλαρμονικής επέστρεψε στο Βόλο.

Οι μεγάλοι σε ηλικία μουσικοί της Φιλαρμονικής δεν βοήθησαν τον Κάλβο, που ήταν παλιότερα μαέστρος της Φιλαρμονικής "Μάντζαρος"¹⁶¹ στην Κέρκυρα, να δημιουργήσει μια ισχυρή μπάντα. Συνεπώς έπρεπε να την ανανεώσει με νεότερους μουσικούς. Έτσι ξεκίνησε τη λειτουργία της Σχολής της Φιλαρμονικής με νέα οργάνωση, για τον εντοπισμό νέων ταλέντων και νέων ανθρώπων που έτρεφαν αγάπη για τη μουσική. Στη σχολή φοιτούσαν μαθητές και μαθήτριες και η διδασκαλία για κάθε όργανο ήταν εντελώς δωρεάν. Την εποχή του Κάλβου η Μπάντα έφτασε να έχει 60-70 μουσικούς.

3.5. Ο ΜΑΕΣΤΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ "ΚΑΛΒΟΣ" (ΚΑΡΜΠΟ)

Στις 23 Φεβρουαρίου 1936 διοργανώθηκε η πρώτη επίσημη συναυλία της Φιλαρμονικής στα «Κύματα» με ελεύθερη είσοδο, η οποία σημείωσε επιτυχία και

¹⁶⁰ «Κληθείς υπό της Φ.Ε. αφίκετο χθες εις την πόλιν μας ο αρχιμουσικός Κερκύρας κ. Αλ. Κάρμπο, ίνα διοργανώσει της Φιλαρμονικήν μας κατά το Κερκυραϊκό σύστημα», [Αδηλος], εφ. *Ταχυδρόμος*, 3.2.1936.

¹⁶¹ Η Φιλαρμονική Εταιρεία «Μάντζαρος» ιδρύθηκε το 1890 στη Κέρκυρα και λειτουργεί ανελλιπώς για 122 χρόνια. Έχει διακριθεί πολλές φορές, μάλιστα το 1996 τιμήθηκε από το Φεστιβάλ Φιλαρμονικών της Βιέννης και το 1987 από την Ακαδημία Αθηνών. Διαθέτει εκτός της μπάντας, μπαντίνα, ορχήστρα ελαφράς μουσικής και σύνολα πνευστών μουσικής δωματίου: Καλογερόπουλος, ό.π. τόμος 2ος, σ. 18.

είχε μεγάλη προσέλευση κοινού. Το πρόγραμμα περιελάμβανε τα εξής κομμάτια:¹⁶² «Ένα ταξίδι στην Κίνα» συμφωνία του Πικαντόρ, «Εμβατήριο», «Ριγολέττο», «Φαντασία», "Η Κοντέσσα του χορού" (οπερέτα), και η «Είσοδος της φρουράς». Μέρος του προγράμματος ήταν και η τέλεση αγιασμού από τον Μητροπολίτη Ιωακείμ για τη νέα πορεία της Φιλαρμονικής.

Την 25^η Μαρτίου του 1936 ο Κάλβος έκανε την πρώτη του δημόσια εμφάνιση στο ευρύτερο κοινό, αναλαμβάνοντας μαζί με την μπάντα το κύριο μέρος στον εορτασμό της Εθνικής Ανεγέρσεως. Η φιλαρμονική παρατεταγμένη κατά μήκος της οδού Ερμού, μαζί με τη Μουσική του Ορφανοτροφείου, τον στρατό και τα σχολεία της πόλης, απέδωσε τιμές κατά την είσοδο των επισήμων στη Μητρόπολη και στη συνέχεια κατευθύνθηκε επικεφαλής της πομπής που δημιουργείται προς το δημαρχείο, από τον εξώστη του οποίου συνηθιζόταν τότε να εκφωνείται ο πανηγυρικός της ημέρας.

Δύο μήνες μετά οργανώθηκε συναυλία με τίτλο «Η Μουσική Ημέρα των Παλαιών Πολεμιστών», στο Δημοτικό Θέατρο, στις 18.4.1936. Συμμετείχαν τέσσερα μουσικά σχήματα. Το Ελληνικό Ωδείο ως πρωτοπόρο καλλιτεχνικό ίδρυμα συμμετείχε με ένα κουαρτέτο εγχόρδων, η Βολιώτικη Χορωδία με το «Αλληλούια» του Χέντελ, η Ένωση Φιλομούσων με τη Μανδολινάτα και την Ανδρική Χορωδία και η Φιλαρμονική. Η τελευταία, όπως γράφηκε, παρουσίασε «το σφυγμόμετρο της εργατικότητας του ακούραστου μαέστρου της και της προόδου της εξελίξεώς της», προκάλεσε τον γενικό ενθουσιασμό του κοινού για την άψογη εκτέλεση της «Εισαγωγής του Γουλιέλμου Τέλλου» του Ροσσίνι και της «Φαντασίας» του Βολπάτι και ενθουσίασε «...για το μπρίο της και την τεχνική απόδοση όλων των οργάνων της, ζύλινα, χάλκινα και αυτήν ακόμα την μπαταρία και το συναρπαστικό ανσάμπλ, ολόκληρον την φιλαρμονικήν».¹⁶³

Το 1938 η Φιλαρμονική έφθασε να επιχορηγείται με ποσό 250.000 δρχ. - παρά τη γνώμη ορισμένων συμβούλων¹⁶⁴ - για να καλύπτει τα έξοδα του ενοικίου της¹⁶⁵ στο νέο κτήριο όπου είχε εγκατασταθεί.

¹⁶² [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 25.2.1936.

¹⁶³ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 19.4.1936.

¹⁶⁴ Η Φιλαρμονική σε όλη τη διαδρομή της είχε μεγάλη υποστήριξη από την εκάστοτε πλειονότητα των δημοτικών συμβούλων. Την περίοδο που εξετάζουμε, ελάχιστοι μόνο αμφέβαλλαν για την σκοπιμότητά της και αντιδρούσαν πάντα για τη στήριξη του Δήμου. Σταθερός υποστηρικτής αυτών των απόψεων ήταν ο Γ. Μυλωνάς – αν και ήταν ο πρώτος που πρότεινε τη συγχώνευση των δύο σχημάτων- επίσης, καθώς επίσης και ο Φ. Δούκας και κατά περίπτωση ο Στ. Χίμος που διετέλεσε και πρόεδρος του Δημ. Συμβουλίου.

Ο Κάλβος επιστρατεύτηκε για να πολεμήσει στην Αλβανία το 1940 και όταν αποστρατεύτηκε γύρισε στην Κέρκυρα μέχρι το 1944. Μετά την επιστροφή του από την Κέρκυρα και το τέλος του πολέμου, οι μουσικοί, που αποτελούσαν την προσωρινή επιτροπή της διοίκησης, επιχειρούσαν την επανασύνδεσή τους με δημόσιες ανακοινώσεις μέσω του Τύπου, αντιμετωπίζοντας ωστόσο μεγάλες δυσκολίες στην αναδιοργάνωση και την επαναφορά τους στην προπολεμική κατάσταση. Ο Κάλβος το 1945 εργάστηκε πυρετωδώς, εντείνοντας τη διδασκαλία του, και, μαζί με τις φιλότιμες προσπάθειες των μουσικών, πραγματοποίησαν την πρώτη μεταπολεμική τους εμφάνιση. Την Πρωτοχρονιά του 1946 ανακοινώθηκε επίσημα ότι *«η μπάντα της Φ.Ε. της οποίας η δράση είναι γνωστή, ανασυγκροτήθηκε και κάνει την εμφάνισή της στις γιορτές. Οι νέοι μουσικοί κατηρτίστηκαν στη σχολή υπό την διεύθυνση του Κάρμπα»*.¹⁶⁶ Δέχεται στο μεταξύ άπορους μαθητές στη Σχολή, εντελώς δωρεάν, για την εκμάθηση παντός οργάνου επιδιώκοντας την αύξηση του δυναμικού της φιλαρμονικής.

Το Διοικητικό συμβούλιο της Εταιρείας απαρτιζόταν από τον Πάνο Χατζηκωνσταντίνου¹⁶⁷ ως πρόεδρο, τον Γ. Ψαρόπουλο ως γενικό γραμματέα και μέλη τους : Μαργαρίτη Λυμπέρη,¹⁶⁸ Π. Κολτσιδόπουλο, Ιασ. Χριστοδούλου, Αγ. Μπακουλάκο, Β. Γιαννακόπουλο, Γ. Βαφειάδη και Ασέρ Φρεζή.

Ο Κάλβος ήταν σπουδαίος μαέστρος, δάσκαλος και μουσικός. Ο ίδιος έπαιζε τρομπόνι. Στα 30 χρόνια που έζησε στο Βόλο, η Φιλαρμονική καταξιώθηκε και κέρδισε την αγάπη του κόσμου καθώς και μεγάλη φήμη. Στην διάθεσή της είχε ένα αξιόλογο μουσικό σύνολο 40 περίπου τακτικών μουσικών και 20-25 μαθητευόμενων, πραγματοποιώντας όλες τις εθιμοτυπικές εμφανίσεις στην πόλη. Οι κάτοικοι ακόμα θυμούνται τις μικρές υπαίθριες συναυλίες του συνόλου που δίνονταν για χρόνια, με ποικίλο ψυχαγωγικό πρόγραμμα, πάνω στο ειδικό βάθρο της παραλίας, συνήθως τα απογεύματα της Τετάρτης και της Κυριακής. Επίσης η φιλαρμονική συμμετείχε σε

¹⁶⁵ Πρακτικά Δήμου Παγασών, ΡΚΗ' Συνεδρία (14.4.1938).

¹⁶⁶ [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 2.1.1946.

¹⁶⁷ Ο Πάνος Ν. Χατζηκωνσταντίνου ήταν δήμαρχος στο Δήμο Παγασών για μερικούς μήνες το 1944 μετά τον θάνατο του Ν. Σαράτση. Ήταν επίσης και πρόεδρος του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου και εκδότης της εφ. *Ελληνική* η οποία εκδόθηκε το 1925. Το 1934 σταμάτησε η έκδοσή της: Κολιού, ό.π. σ. 394-396.

¹⁶⁸ Ο Μαργαρίτης Λυμπέρης, θείος του μετέπειτα συμβούλου της Φιλαρμονικής, Λυμπέρη, ως σύμβουλος της Φιλ/κης για πολλά χρόνια, υπήρξε πολύτιμος βοηθός της και δεν έλειψε ποτέ από καμία εκδήλωσή της. Μάλιστα αναφέρεται ότι συνήθιζε να τη συνοδεύει ακόμη και στις παρελάσεις, βαδίζοντας λίγο πιο πίσω από τον αρχιμουσικό: Σπανού, ό.π., σ. 98.

συναυλίες και σε άλλες πόλεις όπως στα Τρίκαλα, Λαμία, Σέρρες, Καρδίτσα, Κιλκίς, Καρλόβασι και Λάρισα. Μάλιστα στη Λάρισα, η οποία δεν είχε τότε Φιλαρμονική, προσκλήθηκε να πλαισιώσει το 1937 την επίσημη υποδοχή του Βασιλιά. Λέγεται μάλιστα ότι μισθώθηκε ειδικά από τη Λάρισα μία ατμάμαξα, προκειμένου να μεταφέρει γρήγορα τη Φιλαρμονική στην τελετή και αυτό επιβεβαιώνεται και από εκτενές άρθρο αθηναϊκής εφημερίδας, που υπογράφεται από την απεσταλμένη στη Λάρισα και το Βόλο δημοσιογράφο Αλεξάνδρα Λαλαούνη και αποτυπώνει με ακρίβεια το έργο της Φιλαρμονικής:

Εικόνα 22. Η Φιλαρμονική στο προαύλιο του Αγίου Νικολάου το 1936 με το νέο μαέστρο στο κέντρο, τον Αλ. Κάλβο. Διακρίνονται σώματα προσκόπων, σχολεία και μαθητικές οργανώσεις. (Από το αρχείο της Φιλαρμονικής).

Εικόνα 23. Η Φιλαρμονική κατά την παρέλαση (εθνική επέτειος 1936), επί της οδού Ερμού-Λώρη.(φωτ.αρχείο Δ. Κότταλη).

«Όταν ήμουν στη Λάρισα όλοι οι φιλόμουσοι εκεί, όλος ο κόσμος, μας μιλούσε για την Φιλαρμονική του Βόλου. 'Μας ντρόπιασαν - μου έλεγαν - φανταστήτε πως στην υποδοχή του Βασιλέως εμείς δεν είχαμε μουσική κι' εζητήσαμε εσπευσμένως τη Φιλαρμονική του Βόλου. Να τους δήτε. Να τους ακούσετε...'. Και πραγματικά οι Λαρισινοί δεν είχαν άδικο, γιατί αληθινά η Φιλαρμονική του Βόλου είναι σήμερα θαυμάσια οργανωμένη και στέκεται σε αληθινή περιωπή, καθώς πιστοποίησα η ίδια παρακολουθώντας δοκιμή στο ευπρεπισμένο και νοικοκυρεμένο της οίκημα. Νέοι ευσταλείς, με ωραίες στολές διεγείρουν τον ενθουσιασμό με την παρέλασί των και οι εκτελέσεις των, που άκουσα ένα Εμβατήριο, αποσπάσματα από ιταλικές όπερες, ελληνικές συνθέσεις Χατζηαποστόλου, Καλομοίρη και άλλων, ήταν υποδειγματικές. Αυτή είνε η μουσική κίνησης του Βόλου, πλούσια και έντονη, που με κάποιο σύστημα θα μπορούσε να δώσει πολλά περισσότερα, αλλά και που έτσι μας δείχνει ότι η μουσική έχει εισδύσει σ' όλες τις κοινωνικές τάξεις. Αν προσθέσωμε μάλιστα πως τόσο στα δημοτικά σχολεία οι δασκάλισσες επιμελούνται τα τραγούδια των παιδιών, πως στο γυμνάσιο θηλέων διδάσκει ο κ. Κόντης και στον αρρένων η δις Οικονομάκη - δύο καλλιτέχνες δηλαδή - και πως οι κ.κ. γυμνασιάρχαι Ξενούλης και Πριάκος τους ενισχύουν στο έργο τους, θα ιδούμε πως πολλά μπορούμε να περιμένουμε από το μουσικό μέλλον του Βόλου».¹⁶⁹

¹⁶⁹ Αλεξάνδρα Λαλαούνη, «Η μουσική στις Επαρχίες», εφ. Βραδυνή, 28.3.1937.

Εικόνα 24. Η Φιλαρμονική φορώντας τη νέα στολή με τα λοφία και στο κέντρο ο μαέστρος Αλ. Κάλβος καθιστός, έξω από νεόδμητο κτήριο του Δικαστικού Μεγάρου (εφ. *Βραδυνή*, 28.3.1939).

3.6. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΑΓΑΣΩΝ

Η Φιλαρμονική Εταιρεία μπόρεσε να συντηρεί οικονομικά την Μπάντα και την Μπαντίνα μέχρι το 1946 και, έχοντας εισφορές αποκλειστικά από τα μέλη της, παραχώρησε τους μουσικούς στον Δήμο Παγασών με την προϋπόθεση ότι ο Δήμος θα είχε μεγαλύτερη ευχέρεια για την αντιμετώπιση των πάγιων λειτουργικών της δαπανών. Ο Δήμος Παγασών δεν σταμάτησε να ενισχύει οικονομικά τη λειτουργία της, καθώς στον ετήσιο οικονομικό προϋπολογισμό συμπεριλαμβανόταν κεφάλαιο με τίτλο «Κοινωνική Μόρφωσις», το οποίο προέβλεπε και την πίστωση υπέρ τακτικής οικονομικής ενίσχυσης της Φιλαρμονικής που δινόταν με δώδεκα μηνιαίες δόσεις.¹⁷⁰

Το 1946 ο Δήμος Παγασών δέχτηκε να την επιχορηγήσει αρχικά με ποσόν 1.500.000 και λίγους μήνες αργότερα με 3.000.000 δρχ., ενώ στην εισήγηση επί του προϋπολογισμού για το 1947, που έκανε ο Δήμαρχος Παγασών Γ. Κοντοστάνας,

¹⁷⁰ Στον προϋπολογισμό του 1946-47 του Δήμου Παγασών είχε προβλεφθεί πίστωση 16 εκατομμυρίων δρχ., την οποία το Δημοτικό Συμβούλιο θεωρούσε περιορισμένη αλλά ήταν σύμφωνη με τα όρια της οικονομικής δυνατότητας: Πρακτικά Δήμου Παγασών, "Συζήτηση επί του προϋπολογισμού", 25.7.1946.

αναφέρονται επακριβώς τα εξής: « Για τη Φιλαρμονική αναγράφονται 12.000.000. Θα άξιζε να δοθούν πολύ περισσότερα. Είναι ο πυρήνας από λαϊκή μουσική κίνηση. Χάρη στην καλή διοίκηση, απέδωσε σε μικρό διάστημα ανέλπιστα και περιποιεί τιμή στην πόλη. Δεν έχει άλλους άξιους λόγου πόρους εκτός από τη δημοτική επιχορήγηση. Προκειμένου να διατηρήσουμε και βελτιώσουμε την φιλαρμονική, κάθε περικοπή, σ' οποιοδήποτε άλλο κονδύλιο, θα είναι δικαιολογημένη». Λίγους μήνες αργότερα, με δήμαρχο τον Ζήση Ζησάκη,¹⁷¹ και ενώ εγγράφεται πίστωση 16 εκατ. δρχ. υπέρ Φιλαρμονικής Εταιρείας στον προϋπολογισμό του 1946-47, ψηφίζεται τελικά ποσό 20 εκατ. δρχ.¹⁷²

Ακόμη και για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών, ο Δήμος δεν αρνήθηκε την παροχή εκτάκτων επιχορηγήσεων προς αυτή. Χαρακτηριστικά, το 1946, το Δημοτικό Συμβούλιο Παγασών αποδέχεται το αίτημα της Φιλαρμονικής Εταιρείας για συμμετοχή της στις τριήμερες λαμπρές εκδηλώσεις της 28^{ης} Οκτωβρίου, με επιχορήγηση 1.000.000 δρχ για την αποζημίωση των μουσικών, λέγοντας «ότι οι μουσικοί είναι εργάται και δεν μισθοδοτούνται παρά ταύτης» και προκειμένου «να εορτασθή πανηγυρικός και με μεγάλη επισημότητα η ιστορική 28^η Οκτωβρίου επί τη επετείο της κηρύξεως του νικηφόρου Ελληνοϊταλικού πολέμου».¹⁷³

Το 1947 το Δημοτικό Συμβούλιο Παγασών αναγνωρίζει το πολιτιστικό έργο της Φιλαρμονικής, καθώς της διαθέτει ακόμα δύο εκατομμύρια για την αγορά πνευστών μουσικών οργάνων.¹⁷⁴ Χρηματοδοτώντας σχεδόν ολοκληρωτικά τη λειτουργία της, ζήτησε τη συμμετοχή του στη διοίκηση της Φ.Ε. με τρεις δημοτικούς συμβούλους¹⁷⁵ αγοράζοντας όλα τα μουσικά όργανα και τον εξοπλισμό, για να ανήκουν στη δική του περιουσία.

Η σύσταση του ίδιου νομικού προσώπου με την επωνυμία Φιλαρμονική Δήμου Παγασών συστήνεται το 1948, ύστερα από την απόφαση του Δημοτικού

¹⁷¹ Διετέλεσε Δήμαρχος Παγασών, στο διάστημα 1946-1950. Παρά τα μεγάλα προβλήματα που άφησε πίσω του ο Πόλεμος, η Κατοχή και ο Εμφύλιος και τις ελάχιστες οικονομικές δυνατότητες του Δήμου, ο Ζησάκης δημιούργησε το Δημοτικό Βρεφοκομείο και διαμόρφωσε την πλατεία Ελευθερίας σε πάρκο αναψυχής. Ασχολήθηκε με την Φιλαρμονική δίνοντάς της ιδιαίτερο κύρος με τη σύσταση ίδιου νομικού προσώπου. Επίσης, επί των ημερών του, με Βασιλικό Διάταγμα αποχωρίστηκε ο συνοικισμός των προσφύγων από το Δήμο Παγασών και ιδρύθηκε ο Δήμος Νέας Ιωνίας: Αρχείο Δήμου Βόλου, 1882-1982.

¹⁷² Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση 56/1946.

¹⁷³ Πρακτικά Δήμου Παγασών, 170 και 171/1946 αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου.

¹⁷⁴ Πρακτικά Δήμου Παγασών, 123/1947 αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου.

¹⁷⁵ Στη διοίκηση της Φ.Ε. συμμετείχαν οι δημοτικοί σύμβουλοι, Φιλ. Δούκας, Περ. Περρωτής και Γ. Χριστόπουλος με την 54/1947 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου.

Συμβουλίου Παγασών. Ο Δήμαρχος Ζ. Ζησάκης υποστήριξε την σύσταση αυτήν εφόσον ο Δήμος δαπανά το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων για την συντήρησή της. Η απόφαση προέβλεπε τις εξής προϋποθέσεις:

«1. Σκοπός του Νομικού τούτου προσώπου είναι η καλλιέργεια και ανάπτυξις της μουσικής και καλλιτεχνικής εν γένει κινήσεως εν τη πόλει διά της οργανώσεως μουσικής εκ πνευστών οργάνων, ορχήστρας, χορωδίας κλπ.

2. Πόροι αυτού είναι: α) ετησία εισφορά του δήμου β) συνδρομή των φοιτούντων μαθητών γ) έσοδα εκ τελετών, συναυλιών και λοιπών εορτών δ) πάσης φύσεως δωρεαί, εισφοραί και κληροδοτήματα.

3. Το ανωτέρω νομικόν πρόσωπον διοικείται υπό πενταμελούς συμβουλίου διοριζομένου υπο του Δημοτικού Συμβουλίου. Του Συμβουλίου τούτου προεδρεύει ο Δήμαρχος Παγασών ή Δημοτικός Σύμβουλος προτεινόμενος υπό του Δημάρχου και διοριζόμενος δι' αποφάσεως του Δημοτικού Συμβουλίου. Μεταξύ των υπολοίπων τεσσάρων (4) μελών του Διοικητικού Συμβουλίου εκλέγεται υπό του ιδίου Διοικητικού Συμβουλίου εις την πρώτην αυτού μετά τον διορισμόν του συνεδρίασην εις Αντιπρόεδρος και εις Έφορος.

4. Το ανωτέρω Νομικόν πρόσωπον εκπροσωπείται ενώπιον πάσης αρχής και των Δικαστηρίων και εις τας συναλλαγάς αυτού υπό τον Πρόεδρον αυτού εν περιπτώσει δε κωλύματος ή απουσίας αυτού υπό του Αντιπροέδρου.

*5. Τα της διοικήσεως και διαχειρίσεως εν γένει του ιδρύματος θέλουσι ρυθμισθή διά κανονισμού ψηφιζομένου υπο του Δ.Σ. και εγκρινομένου υπό του Δημοτικού Συμβουλίου Παγασών».*¹⁷⁶

Για τη λειτουργία του νέου νομικού προσώπου δόθηκε το ποσό των 70 εκατ. δρχ. και για τη διοίκηση του οργάνου ορίστηκε πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, του οποίου ο πρόεδρος ήταν ο εκάστοτε Δήμαρχος, γεγονός που παραμένει σε ισχύ μέχρι σήμερα. Δύο δημοτικοί σύμβουλοι και δύο «φιλόμουσοι ευηπόληπτοι δημότες» συμπλήρωσαν την όλη σύνθεση. Το 1949 με Βασιλικό Διάταγμα¹⁷⁷ επεκτείνονται οι διατάξεις του άρθρου Ι του Ν.537/1948, που ίσχυαν για την επιβολή ειδικού πρόσθετου τέλους 10% επί της τιμής εκάστου εισιτηρίου υπέρ της Φιλαρμονικής και

¹⁷⁶ Πρακτικά Δήμου Παγασών, 337/16.2.1948 απόφαση σύστασης εις ίδιον Νομικόν Πρόσωπον υπο την επωνυμίαν "Φιλαρμονική Δήμου Παγασών" που εγκρίθηκε με το Βασιλικό Διάταγμα, αρ.127/7.5.1948 Φ.Ε.Κ., τεύχος Α'.

¹⁷⁷ ΦΕΚ 145, τεύχος πρώτον, 4.7.1949: "Περί επιβολής προσθέτου τέλους επί των εν Βόλω λειτουργούντων δημοσίων θεαμάτων υπέρ της Φιλαρμονικής Δήμου Παγασών".

επί των λειτουργούντων στην πόλη του Βόλου όλων των δημοσίων θεαμάτων (κινηματογράφοι χειμερινοί και θερινοί).¹⁷⁸ Μόνο οι μελοδραματικές παραστάσεις εξαιρούνταν από το πρόσθετο αυτό τέλος και όλα τα έσοδα κατατίθεντο υποχρεωτικά στο υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας του Βόλου. Η Φιλαρμονική, έχοντας πλέον οικονομική επάρκεια, είχε πλήρη αυτοδυναμία και μεγάλο απόθεμα για άλλες δραστηριότητες.

Η λειτουργία της σε οικονομικό επίπεδο όπως ορίστηκε από το ίδιο το ΦΕΚ βασιζόταν και σε επιχορήγηση του Δήμου με το ποσό των 30.000 δρχ. ετησίως, σε δωρεές, σε εισπράξεις από κάθε είδους οργάνωση εκδηλώσεων και σε κρατικές προσόδους, σύμφωνα με το Βασ. Δ/γμα 145/4.7.1949. Το 1955 το Δημοτικό Συμβούλιο διόρισε νέο διοικητικό συμβούλιο: τους δημοτικούς συμβούλους Χρήστο (Κίτσο) Μακρή και Θωμά Πρωτόγερο, το ναύαρχο Ανδρέα Γολέμη και τον Δημ. Θεοδώρου (ως πολίτες φιλόμους) και πρόεδρο τον Δήμαρχο Παγασών Θ. Κλαψόπουλο.¹⁷⁹

Τα έσοδα της Φιλαρμονικής έφτασαν να αγγίζουν τα 1.200.000 δρχ ετησίως την εποχή 1954-55¹⁸⁰ και 2.000.000 δρχ. το 1957, πράγμα το οποίο της εξασφάλιζε μεγάλη οικονομική άνεση από δικούς της πλέον πόρους. Φαίνεται όμως ότι κάποιιοι εκ των έσω εκμεταλλεύτηκαν την κατάσταση και οικονομικά σκάνδαλα απασχόλησαν το Δημοτικό Συμβούλιο, το οποίο ως κορυφαίος θεσμός της πόλης βαρυνόταν εξ ολοκλήρου με την πολιτική ευθύνη της αρμονικής λειτουργίας του νομικού αυτού προσώπου. Έτσι, το 1952, η αγορά μιας άρπας αξίας... 27.000.000 δρχ. (!), εξόργισε το Δημοτικό Συμβούλιο: «...*διατί να σπαταληθούν τόσα χρήματα διά την αγοράν ενός απαρχαιωμένου και περιττού μουσικού οργάνου, παρέχεται η εξήγησις*

¹⁷⁸ Την εποχή αυτή και μέχρι το 1955 στο Βόλο λειτουργούσαν οι κινηματογράφοι: «Εξωραϊστική», «Θέτις», «ΡΕΞ» (θερινοί) και «Αχιλλειον», «Τιτάνια», «Κύματα» (χειμερινοί), ενώ λίγο αργότερα προστέθηκαν οι : «Αττίκ», « Κρόνος», «Λίντο», «Λυρικών», «Νίκη», «Παλλάς», «Ακροπόλ», «Αϊντα», « Ιωλκός», και πριν λίγα χρόνια τα «Λίντο Assos Odeon», «Μεταξουργείον» (χειμερινοί) και οι θερινοί «Ορφεύς», «Έσπερος», «Ηλύσια», «Φρύνη», «Διάνα», «Νεράιδα», «Αργώ», «Νέα Αργώ», «Ηρώδειον», «Οδύσσεια», «Αρίων» , «Πάνθεον», «Δάφνη», «Οασις», «Πανελλήνιον» και «Ολυμπία»: [Αδηλος], *Ημερολόγιο των «Φίλων του σινεμά»*, Βόλος, 1997.

¹⁷⁹ Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση 227/1955.

¹⁸⁰ Από τον απολογισμό του οικ. έτους 1954-55 προκύπτει αποθεματικό ύψους 770 περίπου χιλιάδων δρχ. Το θέμα του αποθεματικού έθεσε στο Δ.Σ. ο Δήμαρχος λέγοντας : «*Πρέπει να διαφυλαχθή το αρκετά σεβαστόν χρηματικόν ποσόν, που έχει η Φιλαρμονική, διότι τούτο εν συνδυασμώ με το κληροδότημα του Λαμιανού Κυριαζή θα χρησιμοποιηθή διά την ανέγερσιν εν Βόλω Βιβλιοθήκης και Θεάτρου. Ήδη οι εκτελεσταί της διαθήκης ενεργούν διά την έκδοσιν νόμου, επιτρέποντος την αλλαγάν του σκοπού της διαθήκης*». Πρακτικά Δ.Σ. αρ. απόφασης 230/1055.

ότι η άρπα θα έχη... συμβολική μάλλον σημασία». ¹⁸¹ Η απόφαση τελικά λήφθηκε με την ομόφωνη έγκριση αγοράς της άρπας. ¹⁸² Μετά όμως από τη δημοσιοποίηση του θέματος ο δημοσιογράφος Φαίδων Μακρής σημείωσε δηκτικά: «*Εικοσιεφτά εκατομμύρια δραχμές ενέκρινε προχθές το Δημοτικό Συμβούλιο διά την αγοράν μιας άρπας, μουσικού οργάνου, που σήμερα δεν χρησιμοποιείται παρά μόνον εις τα συμφωνικάς ορχήστρας, που είναι εντελώς ακατανόητον διά ποιούς... συμβολικούς λόγους χρειάζεται εις την Φιλαρμονικήν μας μπάνταν. Φαίνεται η άρπα θα συμβολίζη την αρπαγήν που υφίσταται το δημοτικόν ταμείον, διά να ικανοποιηθούν φίλοι και ημέτεροι. Οι κ.κ. όμως δημοτικοί σύμβουλοι που διά λόγους συμβολικούς διέθεσαν το τεράστιο αυτό ποσόν, δεν εδανείζοντο καμία ευαίσθητον χορδήν από το πολύχορδον μουσικόν όργανον διά να συναισθανθούν τι κάμνουν; Τίποτε άλλο δεν έλειπε από την πόλιν μας εκτός από την άρπαν και μία που ο Δήμος έχει περίσσειαν χρημάτων, γιατί να μην αποκτήσωμεν και αυτή κατά τη λιγικήν της γνωστής παροιμίας: Όλα τα έχει η Μαργιορή ο φερετζές της λείπει*». ¹⁸³

Έπειτα από αυτό το γεγονός, ο Δήμος συγκρότησε συνεργείο ελεγκτών για την οικονομική διαχείριση της Φιλαρμονικής, απολύοντας τον μαέστρο της Αλ. Κάλβο ο οποίος θεωρήθηκε υπαίτιος για σοβαρό παράπτωμα. ¹⁸⁴ Η κοινή γνώμη δεν έβλεπε πάντοτε θετικά την οικονομική αυτονομία της Φιλαρμονικής, που προέκυπτε και από τους φόρους που εισέπραττε επί των θεαμάτων της πόλης, και ήταν επιφυλακτική στο εάν έπρεπε να συντηρείται με αυτόν τον τρόπο. Θεωρούσε ότι δεν προσφέρει και σπουδαίο πολιτιστικό έργο στην πόλη και αυτήν η άποψη ενισχύθηκε και από την συμμετοχή της Φιλαρμονικής σε κηδείες επίσημων προσώπων: «*Η μπάντα των πνευστών οργάνων της Φιλαρμονικής διά την συντήρησίν της οποίας τόσα πληρώνει καθημερινώς το κοινόν της πόλεώς μας εσταμάτησεν και τας ολίγας δημόσιας εμφανίσεις που έκαμνε εις το παρελθόν και εμφανίζεται μόνον εις κηδείας πλούσιων διά να παιανίζη επ' αμοιβή τα πένθιμα εμβατήρια, η δε υπηρεσία της αύτη – εάν υποτεθεί ότι είναι υπηρεσία - κάθε άλλο παρά δικαιολογεί τας θυσίας που χάριν της*

¹⁸¹ [Αδηλος], «Το συμβολικόν όργανον», εφ. *Θεσσαλία*, 10.10.1952.

¹⁸² Έγκριση της απόφασης του Δ.Σ. της Φιλαρμονικής σχετικά με την επισκευή και επινικέλωση των 39 μουσικών οργάνων και αγορά μιας άρπας: Πρακτικά Δήμου Παγασών, απόφαση 538/1952.

¹⁸³ Φαίδων Μακρής, «Σκίτσα και Εντυπώσεις», εφ. *Θεσσαλία*, 11.10.1952.

¹⁸⁴ Η κατηγορία ήταν για εξαπάτηση του Δ.Σ. της Φιλ/κής και του Δημοτικού Συμβουλίου για πρόσληψη ανύπαρκτου προσώπου, ως καθαρίστρια, εισπράττοντας ο ίδιος τον μισθό της: Πρακτικά Δήμου Παγασών, ενημέρωση του Δημάρχου και συζήτηση Δ.Σ. εκτός ημερησίας διάταξης στην 40^η συνεδρίαση /7.8.1956.

υπάρξενός της υφίσταται ο Βόλος». ¹⁸⁵ Την ίδια εποχή ψηφίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο ¹⁸⁶ και συγκροτήθηκε ο πρώτος Κανονισμός Διοίκησης και Διαχείρισης της λειτουργίας της Φιλαρμονικής με 17 άρθρα.

3.7. Η ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΟΛΟΥ

Το 1957, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Βόλου επί δημαρχίας Θεόδωρου Κλαψόπουλου, καταργείται η σύσταση του νομικού προσώπου "Φιλαρμονική Δήμου Παγασών" και συστήνεται ίδιο νομικό πρόσωπο με την επωνυμία "Φιλαρμονική Δήμου Βόλου", ¹⁸⁷ την οποία την επικυρώνει με σχετικό Διαταγμά του ο Βασιλιάς Παύλος. ¹⁸⁸ Το καταστατικό με το οποίο ορίζονται οι σκοποί του είναι διευρυμένο από το προγενέστερο. Προστίθενται:

«α) Η καλλιέργεια και η ανάπτυξις του μουσικού αισθήματος, η εν γένει καλλιτεχνική κίνησις εν τη πόλει του Βόλου και παροχή ψυχαγωγίας και τέρψεως εις τους δημότες διά της συγκροτήσεως Φιλαρμονικής εκ πνευστών οργάνων, ορχήστρας, μανδολινάτας, χορωδίας κλπ. Διά της οργανώσεως εορτών και συναυλιών,

β) η εξυπηρέτησις του Δήμου κατά τας επισήμους εορταστικές εκδηλώσεως και η λαμπρότερα διεξαγωγή των Θρησκευτικών, Εθνικών, και τοπικών εορτών,

γ) η διδασκαλία της μουσικής τέχνης εις την νεολαίαν και

δ) η συμμετοχή εις την ανέγερσιν ή η ανέγερσις διά των ιδίων αυτού πόρων, Θεάτρου, Λαϊκής Βιβλιοθήκης, Ωδείου για την εξύψωσιν της καλλιτεχνικής εν γένει κινήσεως».

Έτσι γίνεται προσπάθεια για ανανέωση του δυναμικού της με δημόσια πρόσκληση για δωρεάν εγγραφή όλων των νέων που επιθυμούν να μάθουν μουσική στα πνευστά και κρουστά όργανα, έχοντας ως κίνητρο ότι «...μετά την κατάρτισίν των θα μισθοδοτούνται. Κατά δε την στρατευσίν των οι επιθυμούντες δύνανται να κατατάσσωνται εις τα διαφόρους στρατιωτικά μουσικάς». ¹⁸⁹

¹⁸⁵ [Αδηλος], «Η αθέατος Μπάντα της Φιλαρμονικής που ο Βόλος πληρώνει πανάκριβα», εφ. *Θεσσαλία*, 31.7.1956.

¹⁸⁶ Πρακτικά Δήμου Παγασών, 46η συνεδρίαση /29.10.1056.

¹⁸⁷ Ο Δήμος Βόλου συστάθηκε με το Βασιλικό Διάταγμα της 31.3.1883 (ΦΕΚ 126) και ονομαζόταν ως το 1954 Δήμος Παγασών.

¹⁸⁸ Η με αρ. 822/17.9.1957 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Βόλου επικυρώθηκε με Βασιλικό Διάταγμα (ΦΕΚ 249, τεύχος Α, 10.12.1957).

¹⁸⁹ Γνωστοποίηση της Φιλαρμονικής Δήμου Βόλου, εφ. *Θεσσαλία*, 1.11.1957.

Το 1958 εκλέγεται νέο διοικητικό συμβούλιο με τον Δήμαρχο Θ. Κλαψόπουλο ως πρόεδρο, τον Ελευθέριο Αδαμόπουλο και τον Φίλιππο Ευαγγελόπουλο ως επιβλέποντες δημοτικούς συμβούλους και τους πολίτες Ανδρέα Γολέμη και Εθ. Τζάννο. Το 1959 εκλέγεται νέο διοικητικό συμβούλιο με τον Θ. Κλαψόπουλο ως πρόεδρο, τους Ευάγγελο Τζάννο και Κων. Αργυρίου δημοτικούς συμβούλους και τους πολίτες Μαργαρίτη Λυμπέρη και Ανδρέα Γολέμη.¹⁹⁰ Τα οικονομικά της φιλαρμονικής είναι ανθηρά, αφού το 1960 έφθασε να έχει τακτικά έσοδα 2.900.000 δρχ. Η φιλαρμονική του Δήμου Βόλου συνεχίζει με αυτήν την μορφή την μακραίωνη πορεία της. Την μπάντα της διευθύνει ο Αλέξανδρος Κάλβος μέχρι το 1969.

Εικόνα 25. Η Φιλαρμονική Δήμου Παγασών (1949) με τις θερινές στολές έξω από την Τράπεζα της Ελλάδος, στην Παραλία Βόλου (φωτ. αρχείο Φιλαρμονικής).

¹⁹⁰ Πρακτικά Δήμου Βόλου, 4^η συνεδρίαση/ 7.6.1959.

**Εικόνα 26. Η Φιλαρμονική Δήμου Παγασών το 1952 στο προάυλιο του Αγ. Νικολάου.
(φωτ.αρχείο Φιλαρμονικής).**

3.8. Η ΜΠΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ Η ΜΑΝΤΟΛΙΝΑΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ

Η δεκαετία του '60 χαρακτηρίζεται κυρίως από τη δημιουργία της Μπαντίνας και της Μαντολινάτας. Η Μουσική Σχολή της Φιλαρμονικής ιδρύθηκε με μοναδικό σκοπό να εκπαιδεύσει νέα μέλη για την ενίσχυση της Μπάντας της Φιλαρμονικής και της Μαντολινάτας της, παρόλο που η ανανέωση των μουσικών και των δύο σχημάτων δεν γινόταν εύκολα. Το έμπυχο μαθητικό υλικό, που ήταν προς διάθεση εκπαίδευσης και εκμάθησης της μουσικής, ήταν στην πλειοψηφία του φτωχά παιδιά των εργατικών και λαϊκών τάξεων. Τα περισσότερα ήδη εργάζονταν πολλές ώρες και προφανώς δεν είχαν όρεξη για μελέτη, ενώ, ως μαθητές γυμασίου με ήδη βεβαρυμένο πρόγραμμα μαθημάτων, αν συνέχιζαν τις σχολικές σπουδές τους θα σταματούσαν την Σχολή. Οπότε λίγοι δόκιμοι ολοκλήρωναν την τετραετή εκπαίδευση τους.

Το 1961 το συμβούλιο της Φιλαρμονικής αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για την επανασύσταση της Μπαντίνας ταυτόχρονα με τη δημιουργία Φιλαρμονικής Σχολής που την αποτελούσαν μαθητευόμενοι μουσικοί. Αρχιμουσικός της Μπαντίνας ήταν ο Κων. Καρυδάκης, πατέρας του μαέστρου Γ. Καρυδάκη¹⁹¹ (ο οποίος ήταν

¹⁹¹ Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1932 και μαθήτευσε κοντά στον πατέρα του που ήταν και αυτός αρχιμουσικός μάντας στην Άρτα το 1952 και δημιουργός της Μπαντίνας το 1965 στο Βόλο. Σε ηλικία 17 ετών κατατάχθηκε στη στρατιωτική μουσική. Τέλειωσε τις σπουδές του στο Κρατικό Ωδείο

μαέστρος μέχρι και το 2012). Το 1966, τον διαδέχτηκε ο μουσικός Δημήτρης Κούτνας. Η Μπαντίνα στεγαζόταν επί της οδού Σπ. Σπυρίδη και Ρήγα Φεραίου, απέναντι από το σημερινό Ελληνογαλλικό Σχολείο. Για το πρόβλημα με τους μαθητευόμενους ο Δ. Κούτνας έγραψε «...οι μαθητευόμενοι είναι ένα φυτώριο που αναπτύσσεται δύσκολα και στηρίζεται κυρίως σε λιγοστούς εργαζόμενους νέους, που δείχνουν πραγματική αγάπη και ζωνηρό ενδιαφέρον από την αρχή μέχρι το τέλος της προσελεύσεώς τους στη σχολή. Άλλοι απορροφούνται σε εργασίες και άλλοι πάλι αφού μάθουν μερικά στοιχειώδη περί μουσικής νομίζουν πως έγιναν ξεφτέρια και φεύγουν για να επιδείξουν ελεύθερα πια το... ταλέντο τους και την τέχνη τους και να ταλαιπωρήσουν όσους έχουν την τύχη να τους ακούσουν».¹⁹²

Και η Μπάντα όμως την ίδια εποχή (1966) δεν είχε πολύ μεγάλο έμφυχο υλικό. Πολλοί από τους μουσικούς ήταν σε προχωρημένη ηλικία, χωρίς να είναι σε θέση να αποδώσουν. Ήταν κυρίως εμπειροτέχνες, χωρίς εξειδικευμένη μουσική κατάρτιση και γι' αυτό η μουσική απόδοση της Μπάντας ήταν φανερά μειωμένη. Έτσι, το διοικητικό συμβούλιο της Φιλαρμονικής εισηγήθηκε τροποποίηση του Κανονισμού της με μείωση του αριθμού των εκτελεστών.¹⁹³ Αυτό όμως δεν έγινε δεκτό από το Δημοτικό Συμβούλιο.¹⁹⁴

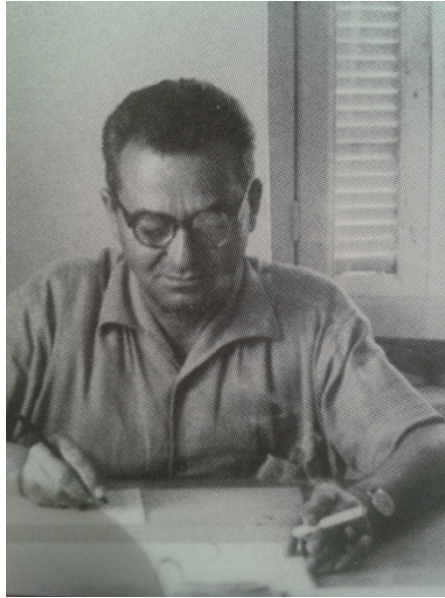
Το 1970 η Μπαντίνα έχοντας νέους μουσικούς έφτασε στους 30 περίπου μαθητευόμενους σε πνευστά όργανα και στην μαντολινάτα, οι οποίοι διδάσκονταν από τον μαέστρο Δ. Κούτνα και τον βοηθό του Α. Σαμαρά μαθήματα θεωρίας, σολφέζ και το όργανο της αρεσκειάς τους.

Θεσσαλονίκης κοντά σε αξιόλογους καθηγητές, όπως οι Γ. Βακαλόπουλος (στην αρμονία) και Σόλων Μιχαηλίδης (ο γνωστός μουσικολόγος - συνθέτης). Πέρασε από όλες τις βαθμίδες της στρατιωτικής μουσικής ιεραρχίας και αποστρατεύτηκε με τον βαθμό του συνταγματάρχη. Από το 1984 μέχρι το 2012 ήταν μαέστρος της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου, στην οποία η συμβολή του ήταν καθοριστική. Ήταν επίσης καθηγητής ενοργάνωσης στο Δημοτικό Ωδείο Βόλου καθώς και μέλος του Συνδέσμου Ελλήνων Συνθετών (στοιχεία δόθησαν από τον ίδιο τον μαέστρο).

¹⁹² [Αδηλος], "Η Φιλαρμονική του Δήμου Βόλου", εφ. *Θεσσαλία*, 23.5.1970.

¹⁹³ Αρχείο Φιλαρμονικής, αρ. απόφασης Δ.Σ. 123/1966.

¹⁹⁴ Πρακτικά Δήμου Βόλου, συνεδρίαση 3.6.1966.

Εικόνα 27.Ο μάεστρος Κωνσταντίνος Καρυδάκης¹⁹⁵

Συγχρόνως, η μαντολινάτα άρχισε να προετοιμάζεται επίσης από τον Κούτνα. Είχε εμφανιστεί αρχικά στην πόλη υπό την διεύθυνση του Α. Μπιφέρνο¹⁹⁶ το 1903, αλλά διαλύθηκε το 1908. Μετά από πολλές ενέργειες ανασυστήθηκε ξανά το 1966 από παλιούς μουσικούς και εκτελεστές νυκτών εγχόρδων, καθώς και νεότερους. Πολλοί νέοι όμως θεωρούσαν το σύνολο ξεπερασμένο και λίγοι το ακολουθούσαν. Για να γίνει λοιπόν η ανανέωση και η διεύρυνση της μαντολινάτας, η Φιλαρμονική προσπάθησε, μέσω της Σχολής της, να ιδρύσει τμήμα Μαντολινάτας το οποίο αποτελούνταν από 21 μαντολινίστες. 9 από αυτούς ήταν παλιότερα μέλη: οι Θ. Αγιώτης, Κ. Γούγας, Δ. Διβάνης, Δ. Παπασταμούλης, Μ. Καραγκιοζόπουλος, Αθ. Σαμαράς, Τσιμπλάκης, Γ. Χαραλάμπους, Δ. Χουρμουζιάδης. Οι υπόλοιποι ήταν: Δ. Δημητρακόπουλος (μαντόλα), Χρ. Ζίφος (κιθάρα), Ευστ. Καλλιανός (μαντολίνο), Γ. Κατσικαβέλης (μαντολίνο), Ηλ. Κοέν (μαντολίνο), Β. Λαμπρόπουλος (μαντολίνο), Χρ. Μαλισιόβας (μαντολίνο), Τ. Μονογενή (όμποε), Δημ. Σκαμάγκας (κιθάρα), Ν. Τσιμπλάκης (κιθάρα), Ν.. Χρυσοχού (κιθάρα) και Αλ. Χατζής (φλάουτο).

¹⁹⁵ Φωτογραφία από: Σπανού, ό.π. σ. 112.

¹⁹⁶ Ο Αντόνιο Μπιφέρνο γεννήθηκε στην Ιταλία, αλλά καταγόταν από κερκυραϊκή οικογένεια που είχε μεταναστεύσει στη Σικελία. Είχε μεγάλη κλίση στην μουσική και πήγε για σπουδές στο Μιλάνο όπου ειδικεύτηκε στο φλάουτο. Τον άκουσε να παίζει η Βασίλισσα Μαργαρίτα και τον προσέλαβε να της διδάξει μουσική. Ενθουσιασμένη με το αποτέλεσμα, του χάρισε ένα φλάουτο με χρυσά κλειδιά. Όταν γύρισε στην Ελλάδα δίδαξε και οδήγησε τη Φιλαρμονική Εταιρεία Λευκάδος στους Ολυμπιακούς αγώνες του 1896. Αργότερα ανέλαβε τη Φιλαρμονική Τριπόλεως και όταν ήρθε στον Βόλο συνεργάστηκε με τη Φιλαρμονική της Μουσικής Εταιρείας: Σπανού, ό.π., σ.113.

3.9. ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Το 1969 αρχιμουσικός της Μπάντας ήταν ο Δημήτρης Κούτνας. Η Φιλαρμονική μαζί του είχε μεγάλη πρόοδο. Ο ίδιος ήταν αρχικά μαθητευόμενος μουσικός στις πρώτες Σχολές και Μπαντίνες και αργότερα τακτικός μουσικός. Ήταν καταρτισμένος μουσικά και έπαιζε το ευφώνιο. Στην διοίκηση της Φιλαρμονικής το 1970 ήταν ο Δήμαρχος Γεώργιος Σάρος ως πρόεδρος, ο Β. Αβδελάς ως αντιπρόεδρος, ο Α. Χατζηδημητρίου ως έφορος και τα μέλη Δ. Γαλανός και Γ. Αμοιρόγλου.¹⁹⁷ Η Φιλαρμονική είχε τριάντα ένα μουσικούς.¹⁹⁸ Η Μπαντίνα, σε αντίθεση με την Μαντολινάτα, την Χορωδία και την Ελαφρά Ορχήστρα της Φιλαρμονικής, είχε αρχίζει να χάνει την ζωντάνια της.

Η μπάντα επι Κούτνα είχε μεγάλη ακμή με νέα πνοή καθώς οι μουσικοί είχαν ζήλο και υπομονή, συνεργασία (με άλλα μουσικά σχήματα), υπευθυνότητα, προσδοκίες και αγάπη για την μουσική, πράγματα που τους τα ενέπνευσε ο Κούτνας.¹⁹⁹ Ανήμερα της Κυριακής των Βαΐων του 1970, στο κινηματοθέατρο «Αττίκ», οργανώθηκε μεγάλη καλλιτεχνική εμφάνιση όπου πήραν μέρος η Μπάντα, η Μαντολινάτα και η Χορωδία της Φιλαρμονικής υπό τη διεύθυνση του Κούτνα και του μαέστρου της Δημοτικής Χορωδίας Αθ. Χατζηδημητρίου. Το πρόγραμμα αποτελούνταν από τα εξής κομμάτια: «Ηρωική» του Μπετόβεν, «Φαντασία» από την όπερα «Ναμπούκο» του Βέρντι και επιλογή από την όπερα «Φεντόρα» του Τζιορντάνο. Η Μαντολινάτα παρουσίασε τα κομμάτια «Άλμπορι μουσικάλι» του Όττο, «Λα νότε», «Ούγγρικοι χοροί» (Νο. 5 και 6) του Μπραμς και «Βουνοπλαγίες του Ζαγοριού» του Μ. Κατσέλη. Η Χορωδία ερμήνευσε τις « Ανοιξιάτικες φωνές» από το ορατόριο « Η δημιουργία» του Χάιντν, το «Νανούρισμα» του Μπραμς, το «Ταξίδι» του Μ. Ροδίου, κ.ά.

¹⁹⁷ Το 1975 στη διοίκηση της Φιλαρμονικής ήταν ο Δήμαρχος Βόλου, Χρήστος Τσιάμης, οι δημοτικοί σύμβουλοι κ. Νίκη Σιαφέρη και Ιωάννα Τέντζερη και το μέλος Ευάγγελος Τζάνος, που αντικαταστήθηκε από τους Πάνο Γκρέκο και Ηλία Λεφούση: Σπανού, ό.π., σ. 114.

¹⁹⁸ Οι μουσικοί της «Ελαφράς Ορχήστρας της Φιλαρμονικής» ήταν οι: Αθ. Σαμαράς (βιολί- μπάσο), Δ. Χουρμουζιάδης (βιολί), Δ. Παπασταμούλης (κλαρίνο - σαξόφωνο), Δ. Διβάνης (κλαρίνο), Μ. Παπαδημητρίου (τρομπόνι), Γ. Θωμάς (τρομπέτα), Ν. Σώτος (ακορντεόν), Ευστ. Καλλιανός (μπάσο) και Π. Ματθαίου (τζαζ-ντραμς): Σπανού, ό.π., σ. 115.

¹⁹⁹ Γεννήθηκε στο Πουρί του Πηλίου. Ήταν τενόρος του Γ' Ελληνικού Μελοδράματος. Είχε δάσκαλο τον Γρηγόρη Κασιμάτη στην Σχολή της Φιλαρμονικής το 1923. Πριν αναλάβει τη Φιλαρμονική Βόλου ήταν αρχιμουσικός στις Φιλαρμονικές, τις Χορωδίες και τις Μαντολινάτες του Αγρινίου (1953-1966) και για λίγο στην Άρτα. Στον Βόλο (1966-1984) ασχολήθηκε και με την Μαντολινάτα, τη Χορωδία και τη Μπαντίνα της Φιλαρμονικής. Απεβίωσε το 1944 στο Βόλο: Καλογερόπουλος, ό.π., τόμος 4ος, σ. 59.

Στον Τύπο γράφτηκαν πολύ καλά σχόλια για την Φιλαρμονική και για το έργο του Κούτνα: «Γενική ήταν η διαπίστωση του κοινού που παρακολούθησε την ωραία προχθεσινή συναυλία ότι στα συγκροτήματα αυτά γίνεται μία υποδειγματική εργασία. Μουσικός οργανισμός παρατηρείται τελευταίως στην Φιλαρμονική του Δήμου. Η Μπάντα ανασυγκροτείται εκ βάθρων και χάρις στον αρχιμουσικό κ. Κούτνα παρουσιάζει άριστες εμφανίσεις με προγράμματα αξιώσεων. Επίσης, εξαιρετική εντύπωση έκανε και η μαντολινάτα, η οποία είναι έργο του αρχιμουσικού κ. Δ. Κούτνα. Θαυμάσια η εμφάνιση της μικτής χορωδίας του Δήμου που έκλεισε το πρόγραμμα της συναυλίας. Διαλεγμένα κομμάτια, άρτια η εκτέλεσι, άψογη η διεύθυνσις του μαέστρου που παρουσίασε ένα πειθαρχημένο και μελωδικότατο σύνολο».²⁰⁰

Οι συναυλίες γίνονταν συνήθως στη διάρκεια των Χριστουγέννων, της Απόκριας ή του Πάσχα στους χώρους «Αχίλλειο», «Θέτις» και «Αττίκ» μέχρι το 1989. Μετά το 1989 οι συναυλίες γίνονταν συνήθως στο Δημοτικό Θέατρο.

Εικόνα 28. Το Αττίκ (φωτ. αρχείο ΔΗ.Κ.Ι.).

Η Μπάντα με τον Κούτνα έκανε πολλές επιτυχημένες εμφανίσεις τόσο στο Βόλο όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Ο Κούτνας έμεινε μέχρι το 1984, εκτός από το διάστημα 1974-1978 όπου ήταν αρχιμουσικός ο Γιώργος Καρυδάκης. Για οκτώ μήνες, πριν τον κ. Καρυδάκη, ήταν αρχιμουσικός ο Κυρ. Αντωνάκος. Ο Δημ. Κούτνας τιμήθηκε το

²⁰⁰ [Αδηλος], «Μουσική Πανδαισία πρόσφεραν στο κοινό τα καλλιτεχνικά συγκροτήματα του Δ.Β.», εφ. *Θεσσαλία*, 15.4.1970.

1990, εν ζωή, για την πολύχρονη προσφορά του στη Φιλαρμονική από το Δήμο Βόλου και από τον Σύλλογο Μουσικών, σε ειδική εκδήλωση στο Δημοτικό Θέατρο Βόλου. Στο πρόγραμμα της συναυλίας στο κομμάτι «Ελληνικές Μελωδίες» που αποτελεί επιτυχή διασκευή δημοτικών τραγουδιών του Δ. Κούτνα, πήρε μέρος και ο «Τρικαλινός σπεσιαλίστας» Ν. Κοφίνας με το μπουζούκι. Η εκδήλωση έγινε στα πλαίσια της ετήσιας συναυλίας της Μπάντας με μαέστρο τον Γ. Καρυδάκη και της Δημοτικής Χορωδίας Βόλου με μαέστρο τον Γ. Καρκάλα.

Η «Χορωδία της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου» εκπροσώπησε επάξια τον Δήμο Βόλου τόσο στον ελληνικό όσο και διεθνή χώρο. Η Δημοτική Χορωδία ως Τμήμα της Φιλαρμονικής προϋπήρχε κατά καιρούς για μικρά χρονικά διαστήματα, αλλά χωρίς συνεχή και σημαντική παρουσία. Η δραστηριότητα της αρχίζει από τη δεκαετία του '50 με δημόσιες καλλιτεχνικές εμφανίσεις,²⁰¹ συνεργαζόμενη με άλλα μουσικά σχήματα της πόλης. Πρώτος διευθυντής της ήταν ο Γ. Λίβας μέχρι το 1966, οπότε και ανέλαβε ο Θ. Χατζηδημητρίου²⁰² για οκτώ περίπου χρόνια. Απαρτιζόταν από το 1975, σύμφωνα με τον Κανονισμό Διοίκησης της Φιλαρμονικής, από ένα πολυάριθμο, μη αμειβόμενο, σχήμα 50-55 ατόμων (άντρες και γυναίκες), οι περισσότεροι μουσικοί επαγγελματίες ή έμπειροι ερασιτέχνες (κυρίως σπουδαστές ωδείων). Μετά τον Χατζηδημητρίου, μαέστρος της Χορωδίας ανέλαβε ο Γ. Καρκάλας.²⁰³

Στεγάστηκε αρχικά στη Λέσχη Χορού Τσουκάτου,²⁰⁴ στην οδό Ερμού, και σήμερα στεγάζεται στο οίκημα της οδού Μαυροκορδάτου. Διακρίθηκε στις

²⁰¹ Το 1956 η Χορωδία της Φιλαρμονικής συμμετείχε στο Φεστιβάλ Ολύμπου, που πραγματοποιήθηκε στο γήπεδο του Βόλου, εφ. *Θεσσαλία*, 20.7.1956.

²⁰² Ο Θ. Χατζηδημητρίου (1915-1984) γεννήθηκε στην Καρδίτσα και ήρθε στο Βόλο μετά τις σπουδές του στην Αθήνα. Υπήρξε μουσικός, τραγουδιστής και μαέστρος των χορωδιών. Πήρε το δίπλωμά του από το Ελληνικό Ωδείο. Στο Βόλο διαδέχτηκε τον Σωκράτη Διανέλλο (το 1944) στη διεύθυνση της Βολιώτικης Χορωδίας. Συνέστησε και γυναικείο τμήμα διευρύνοντας σημαντικά τη δυναμικότητά της. Αποχώρησε λόγω διαφωνίας και ανέλαβε το 1966 τη Δημοτική Χορωδία της Φιλαρμονικής. Μετά την αποχώρησή του και από αυτή συνέστησε τη Χορωδία των Εκπαιδευτικών το 1978: Σπανού, ό.π., σ. 138.

²⁰³ Γεννήθηκε στην Λάρισα το 1936. Σπούδασε στη Λάρισα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη και στη Ρώμη. Ίδρυσε πολλές θεσσαλικές Χορωδίες και υπήρξε μαέστρος της Δημοτικής Χορωδίας της Φιλαρμονικής από το 1975 μέχρι το 1997, όπου και συστάθηκε η Πολυφωνική Χορωδία Βόλου της οποίας επίσης είναι διευθυντής. Έχει γράψει χορωδιακά έργα και έχει εναρμονίσει πολλά χορωδιακά τραγούδια. Έχει εκδώσει 2 βιβλία μουσικής και έχει τιμηθεί ως συνθέτης με αποκορύφωμα την Ανώτατη Τιμητική Διάκριση που έλαβε το 1995 από την «Ένωση Χορωδιών Ελλάδος» για την προσφορά του στο χώρο: Σπανού, ό.π., σ. 141.

²⁰⁴ Η σχολή χορού του Γ. Τσουκάτου μαζί με την σχολή χορού του Ν. Βάκατου υπήρξαν «η θεά Τερψιχόρη λατρεύομενη στο Βόλο», ο πυρήνας της χοροδιδασκαλίας και των κοσμικών χορευτικών

περιοδείες της στην Γαλλία, Ιταλία (1982), Ισπανία (1988), Η.Π.Α. κ.α. Στα επιτεύγματά της ανήκει και η σύμπραξη με την Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης με το έργο «Ρέκβιεμ» του Γκαμπριέλ Φωρέ (1983) υπό την διεύθυνση του Άλκη Μπαλτά καθώς και η σύμπραξη με την Συμφωνική Ορχήστρα του Λονδίνου στο έργο του Μ. Καλομοίρη «Συμφωνία της Λεβεντιάς» (1984) στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, με διευθυντή τον Μιλτιάδη Καρύδη.

Το 1995 έγινε σύσταση σωματείου με την επωνυμία Πολυφωνική Χορωδία Βόλου και το 1997 το σωματείο μετεξελίσσεται σε αυτόνομο Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία «Πολυφωνική Χορωδία Δήμου Βόλου».²⁰⁵ Σκοπός της εταιρείας παραμένει η παραγωγή της χορωδιακής μουσικής, η διενέργεια συναυλιών, η έρευνα, μελέτη, καταγραφή και διάδοση της χορωδιακής μουσικής.

3.10.1. ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗΣ

Η Φιλαρμονική από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα βρίσκεται παρούσα σε κάθε είδους τελετουργική εκδήλωση θρησκευτικού, επετειακού ή εθνικού χαρακτήρα και συμμετέχει ενεργά στις μουσικές ανάγκες και καλλιτεχνικές δραστηριότητες της πόλης του Βόλου. Αποδίδει τιμές, συνοδεύει επίσημες πομπές, υποδέχεται επισήμους, συμμετέχει σε δοξολογίες επίσημων εορτών και αργιών, στην έπαρση και υποστολή της σημαίας, επιμνημόσυνες δεήσεις, καταθέσεις στεφάνων, εθνικές παρελάσεις, αφηφώντας τις καιρικές συνθήκες μιας και δεν είναι ευνοϊκές πάντα, στην έναρξη διαφόρων κορυφαίων αθλητικών γεγονότων και αγώνων με πανελλήνιο ή ευρωπαϊκό χαρακτήρα, που διοργανώνονται στο Βόλο. Επίσης συμμετέχει στα εγκαίνια μεγάλων έργων, σε κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως η Ναυτική Εβδομάδα ή στα «Εωθινά» που προβλέπονται συνήθως σε επίσημες τελετές (η περιήγησή της δηλαδή στο κέντρο της πόλης, παιανίζοντας τις πρωινές ώρες).

συγκεντρώσεων του Βόλου από τα μέσα της δεκαετίας του 1920 μέχρι περίπου το 1960: Θ. Βινίκιος, *Πανθεσσαλικό Λεύκωμα*, Βόλος, 1927.

²⁰⁵ Πρακτικά Δήμου Βόλου, σχετ. απόφαση 301/1997.

Εικόνα 29. Η «Θέτις» δίπλα από την "Εξωραϊστική" (φωτ. αρχείο Ζημέρη, ΔΗ.Κ.Ι.)

Κάθε Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά επίσης πρωτοστατεί δίνοντας γιορτινές νότες στις κεντρικές οδούς του Βόλου προσθέτοντας τόνο και ατμόσφαιρα για αυτό και οι πολίτες έχουν συνηθίσει από χρόνια την παρουσία της, μιας και η Φιλαρμονική δεν περνάει απαρατήρητη και χωρίς θαυμασμό. Κάθε χρόνο επισκέπτεται το Αχιλλοπούλειο Νοσοκομείο για τα καθιερωμένα «κάλαντα», το Γηροκομείο και άλλα ιδρύματα της πόλης, γεμίζοντας χαρά και συγκίνηση τους ανθρώπους που βρίσκονται εκεί.²⁰⁶

Κυριαρχεί στις εκδηλώσεις υποδοχής του νέου χρόνου που διοργανώνει ο Δήμος Βόλου και από το 1999 με την έλευση της νέας χιλιετίας μέχρι σήμερα πρωταγωνιστεί στον εορτασμό υποδοχής του νέου χρόνου, αρχικά στην πλατεία Ρ. Φεραίου και αργότερα στην πλατεία του Αγίου Νικολάου. Παλιότερα με έργα μεγάλων συνθετών έδινε συναυλία ανήμερα της Πρωτοχρονιάς στο κατάμεστο, συνήθως, Δημοτικό Θέατρο με είσοδο δωρεάν στο κοινό. Κατά τη Μεγάλη Εβδομάδα, το βράδυ της Μ. Παρασκευής, συνοδεύει την περιφορά των επιταφίων των κεντρικών εκκλησιών της πόλης, στην παραλία και στους κεντρικούς δρόμους, αποδίδοντας τα γνωστά πένθιμα εμβατήρια (από την «Ηρωική» του Μπετόβεν, κ.ά.). Έχει επίσης καθιερωθεί, εδώ και πολλά χρόνια, η συμμετοχή της στην περιφορά του επιταφίου εντός του Νεκροταφείου, έθιμο μοναδικό που δεν καταγράφεται πουθενά αλλού στην Ελλάδα.

²⁰⁶ Στοιχεία από μαρτυρίες κατοίκων Βόλου και μουσικών της Φιλαρμονικής.

Εικόνα 30. Παρέλαση της Φιλαρμονικής υπό βροχή στην παραλία του Βόλου (φωτ. Αρχείο Φιλαρμονικής).

Εικόνες 31, 32. Η Φιλαρμονική σε παρελάσεις εθνικής γιορτής στην παραλία. Στην κάτω φωτογραφία μπροστά είναι ο μάεστρος Γ. Καρυδάκης (φωτ. Αρχείο Φιλαρμονικής).

Εικόνα 33. Η Φιλαρμονική στο παλιό κοιμητήριο τη Μ. Παρασκευή (φωτ. Αρχείο Φιλαρμονικής).

Τα προγράμματα των συναυλιών ανακοινώνονται συνήθως στον ημερήσιο τύπο και περιλαμβάνουν το πλήρες πρόγραμμα της συναυλίας, γεγονός που δεν συνέβαινε πριν την κατοχή και μετά το τέλος της. Στις υπαίθριες συναυλίες σε πλατείες η μπάντα δεν ανακοίνωνε ποτέ το πρόγραμμα της, σύμφωνα με μαρτυρίες παλιών μουσικών.

Οι προσπάθειες του αρχιμουσικού της Φιλαρμονικής Γιώργου Καρυδάκη και των μουσικών της την κατέστησαν ένα αξιόλογο μουσικό σύνολο με πολλές δυνατότητες και προοπτικές. Η αναβάθμισή της, στην οποία σημαντικότερο ρόλο έπαιξαν τα εκάστοτε διοικητικά συμβούλια, άρχισε σταδιακά από τη δεκαετία του 80. Στην περίοδο αυτή και μετά τον Θεόδωρο Κλαυσόπουλο, πρόεδρος του Δ.Σ. υπήρξε ο δήμαρχος Μιχαλής Κουντούρης, από το 1979 μέχρι το 1990, εκτός από την τριετία 1986-1988, διάστημα κατά το οποίο διετέλεσε πρόεδρος ο τότε αντιδήμαρχος Γιάννης Στάμος και το διάστημα του 1989, οπότε ορίστηκε πρόεδρος του Δ.Σ. ο επίσης αντιδήμαρχος, Τριαντάφυλλος Πρωτοσύγγελος. Έφοροι αυτής της περιόδου ήταν οι δημοτικοί σύμβουλοι Ιωάννης Τέντζερης, Θανάσης Ζαβαλιάγκος και Ντάνος Γαϊτανίδης. Από τότε ξεκίνησε ουσιαστικά η άνοδος της Φιλαρμονικής σε ένα αξιόλογο σύγχρονο σχήμα πνευστών κυρίως οργάνων με ευαίωτες προοπτικές.

Επί δημαρχίας Δημήτρη Πιτσιώρη και πρόεδρο τον αντιδήμαρχο Παντελή Λαζαρίδη (1991-1992) και έφορο τον Ντάνο Γαϊτανίδη οπότε αξιοποιούνται ακόμη περισσότερο οι δυνατότητες της και δίνονται κίνητρα στους νέους μουσικούς για

μουσικές σπουδές στο Ωδείο, κάτι που ήταν πάντα ζητούμενο για την πληρέστερη μουσική κατάρτισή τους.²⁰⁷ Πρόεδρος του Δ.Σ. συνέχισε να είναι ο δήμαρχος Δ. Πιτσιώρης μέχρι το 1998 με έφορο, από το 1993 και μετά, τον πρόεδρο του Συλλόγου Μουσικών Αχιλλέα Τσιργούλα.

Σχηματίστηκε την περίοδο αυτή ένα μικρό σύνολο πνευστών οργάνων, μία μικρή δηλαδή ορχήστρα για τζαζ, λάτιν και σύγχρονη κυρίως μουσική, με πολυποίκιλη δραστηριότητα. Ανανεώθηκε επίσης πλήρως ο μουσικός εξοπλισμός της με αγορά νέων οργάνων, στολών κλπ., αλλά το σπουδαιότερο, ανανεώθηκε σημαντικά το έμψυχο υλικό της Φιλαρμονικής, από νέους μουσικούς με σπουδές στη μουσική. Το 1999 πρόεδρος του Δ.Σ. της Φιλαρμονικής ορίστηκε ο δήμαρχος Μιχάλης Κουντούρης, με έφορο τον δημοτικό σύμβουλο Δαμιανό Σαλτίκη.

Η Φιλαρμονική διοργάνωσε επιτυχείς συναυλίες με τη συνεργασία μουσικών σχημάτων του Δήμου καθώς και άλλων μουσικών φορέων της πόλης και της περιοχής γενικά. Έτσι παρουσίασε κοινό πρόγραμμα με τη Χορωδία της Ν. Ιωνίας,²⁰⁸ των Εκπαιδευτικών²⁰⁹ και με τη Δημοτική Χορωδία Αγριάς.²¹⁰

Στις συναυλίες της, οι εκτελέσεις διανθίζονταν πάντα με τραγούδι, ενίοτε και με χορό, προσφέροντας ένα άρτιο μουσικό θέαμα. Στο τραγούδι συνεργάστηκε με καταξιωμένους Βολιώτες και μη, καλλιτέχνες, ως σολίστ, όπως οι Τασία Κασιώλα, Κική Μόρφη, Όλγα Σπανού, Γιώργος Φουντούλης, Κατερίνα Αποστολοπούλου-Ρηγάκη, Βίκυ Νούσια, Θωμάς Σκοτίδας, Γιώργος Ψαρουδάκης,²¹¹ Παντελής

²⁰⁷ Στην πρωτοβουλία αυτή του Δ.Σ. συνέβαλαν και τα μέλη της άτυπης επιτροπής που ορίστηκε από τους συνθέτες Θ. Αντωνίου, Δημ. Κουρουπό, Δ. Μαραγκόπουλο (σημερινός διευθυντής του Δημοτικού Ωδείου Βόλου), και Κ. Χρηστίδη, οι οποίοι εισηγήθηκαν διάφορα μέτρα για την αναβάθμιση και αξιοποίηση της μπάντας με σημαντικότερο την πρότασή τους για διευκόλυνση των μουσικών για σπουδές στο Ωδείο: Σπανού, ό.π., σ. 123.

²⁰⁸ Η Απολλώνιος χορωδία είναι η μόνη ανδρική Χορωδία στο Βόλο από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα. Ιδρύθηκε το 1974 από τον Γιώργο Λίβα. Διευθυντής της υπήρξε ο Βλάσσης Μαστρογιάννης (1984-2001), ο Γ. Βασιλείου, ενώ μέχρι και σήμερα διευθύνεται από τον Γ. Διαμαντόπουλο. Μέχρι το 1985 λειτουργούσε ως ανεξάρτητο σωματείο και στη συνέχεια εντάχθηκε στο Δήμο της Ν. Ιωνίας: Ηλίας Βολιώτης-Καπετανάκης, *Απολλώνιος Χορωδία Ν.Ιωνίας Μαγνησίας*, Αθήνα 2010, σ. 62-63.

²⁰⁹ Ιδρύθηκε το 1978 από τον μαέστρο Θανάση Χατζηδημητρίου ενσαρκώνοντας την αγάπη των εκπαιδευτικών της περιοχής για το χορωδιακό τραγούδι. Για αρκετά χρόνια διευθυντής της υπήρξε ο επίσης καταξιωμένος μαέστρος και καθηγητής μουσικής Βλ. Μαστρογιάννης ενώ μέχρι σήμερα διευθύνεται από τον μαέστρο και καθηγητή μουσικής Γ. Γράμψα: [Αδηλος], Εφ. *Θεσσαλία*, 12.6.1979.

²¹⁰ Ιδρύθηκε το 1995 με σχήμα περίπου 50 ατόμων και μαέστρο Β. Μαστρογιάννη.

²¹¹ Ο Γ. Ψαρουδάκης ήταν πρωταγωνιστής (τενόρος) της Εθνικής Λυρικής Σκηνής ενώ εμφανιζόταν συχνά ως σολίστ και με ορχηστρικά και χορωδιακά σύνολα. Έχει πραγματοποιήσει πολλά ρεσιτάλ στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει τραγουδήσει σε πάνω από 600 συναυλίες και παραστάσεις λυρικής όπερας, ορατόριου, σε κύκλους τραγουδιών κλπ. Ασχολήθηκε επίσης και με τη διδασκαλία χορωδιών: Σπανού, ό.π., σ. 126.

Ψύχας,²¹² κ.ά. Στη συνοδεία πιάνου έχει συνεργαστεί με τη Νεκταρία Παπαδημητρίου, την Κερασία Σιάρα και κατ' επανάληψη με την Καίτη Ζωνζήλου-Σαμαρτζή.

Συμμετείχε σε μεγάλες φιλαρμονικές συναντήσεις, πανελλήνια και διεθνή φεστιβάλ που διοργανώθηκαν σε διάφορες ελληνικές πόλεις με παράδοση στο χώρο της μουσικής καθώς και στο εξωτερικό. Συμμετείχε στο Α΄ Πανελλήνιο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, στο Α΄ Πανελλήνιο Φεστιβάλ Αμπελοκήπων, στο Διεθνές Φεστιβάλ Κορίνθου, στην Πανελλήνια Συνάντηση Φιλαρμονικών της Ν. Φιλαδέλφειας της Αττικής κ.α.²¹³

3.10.2. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΗΣ ΡΟΛΟΣ

Η οικονομική ευμάρεια της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου ξεκίνησε, όπως προαναφέρθηκε, από την αρχή της δεκαετίας του '50 και συνεχίστηκε και αργότερα, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα και πολυποίκιλη προσφορά στο πολιτιστικό γίγνεσθαι της πόλης. Μέχρι και τα μισά περίπου της δεκαετίας του '80, παρά τη σημαντική επιβάρυνση των δαπανών της με την ανάληψη συντήρησης και λειτουργίας και άλλων τμημάτων (Δημοτικό Ωδείο και Δημοτική Χορωδία), η φιλαρμονική κατάφερε να παρέχει τις προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία και υποστήριξή τους, σχεδόν εξ ολοκλήρου.

Το πόσο ύψους 700.000 δρχ., που είχε συγκεντρωθεί από το 1954 ακόμη, χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς του κληροδοτήματος Δαμιανού Κυριαζή, που προέβλεπε ανέγερση Βιβλιοθήκης και Δημοτικού Θεάτρου στην πλατεία Ρήγα Φερραίου.²¹⁴ Υπογράφηκε σχετική σύμβαση²¹⁵ μεταξύ των εκτελεστών του κληροδοτήματος, του Δήμου Βόλου και της Φιλαρμονικής, με την οποία παραχωρήθηκε από το Δήμο Βόλου το οικόπεδο της πλατείας Ρ. Φερραίου, για την ανέγερση του κτηρίου της Βιβλιοθήκης και του Θεάτρου.²¹⁶

²¹² Ο Παντελής Ψύχας ήταν βαρύτονος πρωταγωνιστής της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, με μεγάλη συμμετοχή σε πολλούς ρόλους του λυρικού ρεπερτορίου και σε πολλά κονσέρτα στην Ελλάδα και το εξωτερικό: ό.π., σ. 128.

²¹³ Ο.π., σ. 127.

²¹⁴ Πρακτικά Δήμου Παγασών, συνεδρίαση 28.1.1956.

²¹⁵ Πρακτικά Δήμου Παγασών, αποφ. 230/1955 και 395/1956.

²¹⁶ Η Αρχιτεκτονική μελέτη του θεάτρου που ανατέθηκε το 1958 στον Πάνο Τσολάκη και ετοιμάστηκε το 1960 δεν υλοποιήθηκε άμεσα, λόγω οικονομικών προβλημάτων του Δήμου, παρά αρκετά χρόνια

Λόγω όμως των οικονομικών προβλημάτων της ανέγερσης του θεάτρου, ο τύπος αποδοκίμασε την απόφαση αυτή: «*Ελέχθη ότι το αποθεματικό της Φιλαρμονικής θα δοθεί εις την ανέγερσιν του θεάτρου και της βιβλιοθήκης μαζί φυσικά με το κληροδότημα του Δαμιανού Χατζηκυριαζή. Ευχής έργον θα ήταν εάν τα χρήματα της Φιλαρμονικής εχρησιμοποιούντο διά ένα εξαιρετικής σημασίας σκοπόν. Ατυχώς όμως η υπόθεση του θεάτρου αντιμετωπίζεται με πολλή βραδύτητα*» και κλείνει με την ευχή ότι "...κάποτε ο Βόλος πρέπει να αποκτήσει επάξια Φιλαρμονική, αφού τόσο ακριβά την πληρώνει", εννοώντας τον φόρο υπέρ δημοσίων θεαμάτων.²¹⁷

Έτσι όταν το 1971 έγινε η αναθεώρηση της μελέτης του αρχιτέκτονα Π. Τσολάκη για την ανοικοδόμηση του θεάτρου και άρχισαν οι οικοδομικές εργασίες που περατώθηκαν το 1989, με απόφαση του Δ.Σ. της, η Φιλαρμονική συμμετείχε στις δαπάνες ανέγερσής του με κατ' έτος καταβολή για δέκα χρόνια συνολικού ποσού 4.000.000 δρχ., προκειμένου να εξυπηρετεί τοκοχρεωλυτικές δόσεις δανείων του Δήμου Βόλου.

Ενίσχυε ακόμα διάφορα μουσικά και καλλιτεχνικά σχήματα της πόλης, όπως τα «Μουσικά Νειάτα», με την αγορά εισιτηρίων για συναυλίες ή άλλου είδους ενίσχυση ή με την παροχή στολών στη μουσική του Σωφρονιστικού Καταστήματος Αηλίκων Κασσαβέτειας.²¹⁸ Απέμεινε επίσης χρηματικά βραβεία στους Βολιώτες επιτυχόντες στον 5^ο Πανθεσσαλικό Διαγωνισμό Ποιήματος, Διηγήματος και Λαογραφίας.²¹⁹

Από το 1987 παύει να υπάρχει η οικονομική αυτοτέλεια της Φιλαρμονικής, με την κατάργηση του ειδικού τέλους 10% επί των εισιτηρίων των δημοσίων θεαμάτων υπέρ των Φιλαρμονικών, οπότε στερείται πλέον το μοναδικό τακτικό έσοδο στο οποίο στήριζε την οικονομική της υπόσταση. Παρά τη δήλωση που συνόδευε τη δημοσίευση της κατάργησης του παραπάνω τέλους, ότι αυτή θα αντικατασταθεί με ανάλογη επιχορήγηση για την αναπλήρωση των εσόδων, αυτό δεν ίσχυσε σχεδόν ποτέ. Με εξαίρεση δύο επιχορηγήσεις της τάξεως του 30% επί του τέλους, στα πρώτα

αργότερα: Βίλμα Χαστάογλου, *Βόλος, Πορτραίτο της πόλης του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα*, Βόλος 2000, σ. 149-150.

²¹⁷ Πρωτοσέλιδο άρθρο: [Αδηλος], «Η αθέατος μπάντα της Φιλαρμονικής, που ο Βόλος πληρώνει πανάκριβα», εφ. *Θεσσαλία*, 31.7.1956.

²¹⁸ Πρακτικά Δήμου Παγασών, συνεδρίαση 24.3.1955.

²¹⁹ Στον διαγωνισμό αυτό, που έγινε το 1976 με προκήρυξη της Λαογραφικής Ομάδας Λάρισας, πέτυχαν πέντε Βολιώτες εκ των οποίων τρεις βράβευσε η Φιλαρμονική. Η εκδήλωση αυτή πραγματοποιήθηκε στο Δημαρχείο στις 10.4.1976 με συμμετοχή της Δημοτικής Χορωδίας και απαγγελίες των βραβευμένων ποιημάτων και λογοτεχνικών έργων: [Αδηλος], εφ. *Θεσσαλία*, 10.4.1976.

χρόνια από την κατάργηση, και παρά τα συνεχή αιτήματα των Διοικητικών της Συμβουλίων,²²⁰ σταμάτησε κάθε είδους επιχορήγηση από το Υπουργείο Εσωτερικών ή το Υπουργείο Πολιτισμού. Από το 1988 και μετά, η Φιλαρμονική ουσιαστικά λειτουργούσε με έσοδα τις επιχορηγήσεις του Δήμου Βόλου. Παρόλα αυτά, η Φιλαρμονική ήταν παρούσα σε οποιαδήποτε ευρύτερη κοινωνική κινητοποίηση της πόλης και χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού, αποτελεί η μαζική διαμαρτυρία-κινητοποίηση φορών της πόλης στις αρχές της δεκαετίας του '90 με την πρωτοβουλία της δημοτικής αρχής, που στόχευσε στον μη κατακερματισμό του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και η κάθοδος στην Αθήνα, έξω από το Υπουργείο Παιδείας με τη συμμετοχή της Φιλαρμονικής.²²¹

Την ίδια χρονιά, διευθυντής του Δημοτικού Ωδείου και του Κέντρου Μουσικού Θεάτρου ήταν ο συνθέτης Δημήτρης Μαραγκόπουλος. Η ίδρυση Δημοτικού Ωδείου εντασσόταν στις μακροπρόθεσμες προσπάθειες πολλών δημάρχων των πρώτων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα χωρίς όμως να επιχειρηθεί κάποια ουσιαστική ενέργεια συστάσεώς του. Η ύπαρξη επίσης των δύο μεγάλων ιδιωτικών Ωδείων (Ωδείο Βόλου και Ελληνικό Ωδείο) και άλλων μικρότερων έως περίπου το 1950, καθώς και διάφορων άλλων σχολών μουσικής, κάλυπτε τις ανάγκες των Βολιωτών για μουσική εκπαίδευση.

Υπήρχε βέβαια νωρίτερα η επιθυμία της Φιλαρμονικής να ιδρύσει Ωδείο για την *«καλλιέργεια και την ανάπτυξη του μουσικού αισθήματος ως και διδασκαλεία της μουσικής τέχνης εις την νεολαίαν»*²²² αλλά το ζήτημα αυτό τίθεται για πρώτη φορά επίσημα το 1971 επί δημαρχίας Γεωργίου Σάρου (και συγχρόνως προέδρου της Φιλαρμονικής) και αποφασίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιό της (μέλη οι Β. Αβδελάς, Ι. Αμοιρόγλου, Δ. Γαλανός και Αθ. Χατζηδημητρίου) η ίδρυση Δημοτικού Ωδείου Φιλαρμονικής Δήμου Βόλου, με τους παρακάτω σκοπούς:

- Η μόρφωση των μαθητών σε όλους τους κλάδους της οργανικής και φωνητικής μουσικής, της δραματικής τέχνης και του κλασικού χορού.
- Η διάδοση της μουσικής τέχνης σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.

²²⁰ *«Προ αυτής της καταστάσεως που έχει δημιουργηθεί και η οποία έχει ως συνέπεια την αναστολή της λειτουργίας της Φιλ/κής, με όλες τις δυσάρεστες επιπτώσεις (απολύσεις προσωπικού κλπ.), πέραν του γεγονότος ότι η πόλη θα στερηθεί την πατροπαράδοτη παρουσία της Μπάντας του Δήμου παρακαλούμε για την αποστολή ικανής πίστωσης, προκειμένου να καταστεί δυνατή η συνέχιση της λειτουργίας της»* (απόσπασμα επιστολής του Γ. Στάμου, Προέδρου της Φιλ/κής προς τον Υπουργό Εσωτερικών της 5.9.88): Σπανού, ό.π., σ. 130.

²²¹ Σπανού, ό.π., σ. 132.

²²² ΦΕΚ 249/1957, Τεύχος Α'.

- Η ίδρυση Ορχήστρας, Χορωδίας και Δραματικής Σχολής και ακόμη η μελέτη και περισυλλογή της Ελληνικής Μουσικής Λαογραφίας και η προαγωγή κάθε καλλιτεχνικής ιδέας σχετικά με την μουσική, δραματική και χορογραφική τέχνη.

Όμως ο Δήμος δεν κατόρθωσε να προχωρήσει στην υλοποίηση των αποφάσεών του, παρά την ομόφωνη πολιτική βούληση από πλευράς του Δημοτικού Συμβουλίου.²²³ Η πρωτοβουλία αυτή αναλήφθηκε και πάλι το 1976 επί δημαρχίας Θεόδωρου Κλαψόπουλου, μετά και από τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας Ωδείου με την επωνυμία «Ωδείον Φιλαρμονικής Δήμου Βόλου» από τον τότε Υπουργό Πολιτισμού Κωνσταντίνο Τρυπάνη.²²⁴

Το Ωδείο περιελάμβανε της παρακάτω Σχολές και Τμήματα, όπως ακριβώς δημοσιεύτηκαν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως:

- Σχολή Ανωτέρων Θεωρητικών Μαθημάτων με Τμήματα: Αρμονίας, Ενοργανώσεως, Αντιστίξεως και Φυγής.
- Σχολή Ενόργανου Μουσικής με Τμήματα: Πλήκτρων, Εγχόρδων, Πνευστών.
- Σχολή Μονωδίας με Τμήματα: Μονωδίας, Μελοδραματικής.

Οι σχολές που δημιουργήθηκαν στο Ωδείο της Φιλαρμονικής είχαν ως προϋπόθεση την τήρηση των διατάξεων του Ν.299/1976 που είχαν στηριχτεί σε παλιότερες διατάξεις επί Β. Κωνσταντίνου (Βασ. Δ/γμα υπ.αρ.16/1966). Σύμφωνα με αυτές τις διατάξεις, επιτρεπόταν άδεια ίδρυσης Ωδείου ή Μουσικής Σχολής σε νομικό πρόσωπο ή Δήμο και αρκούσε βεβαίωση της Τράπεζας της Ελλάδος που εμφάνιζε οικονομική κατάσταση του νομικού προσώπου, ικανή να καλύψει τις δαπάνες μισθοδοσίας του προσωπικού του νέου ιδρύματος για έξι μήνες.

Με άλλο Βασ. Δ/γμα,²²⁵ καθοριζόταν η φοίτηση και ο αριθμός των σπουδαστών, ο τρόπος διεξαγωγής των εξετάσεων (κατατακτήριες, προαγωγικές, δοκιμαστικές, επαναληπτικές και απολυτήριες), ο χρόνος διεξαγωγής τους καθώς και οι αντίστοιχες επιτροπές ενώπιον των οποίων γίνονταν οι εξετάσεις, με μουσικούς ή υπαλλήλους διοριζόμενους από το Υπουργείο Πολιτισμού. Επίσης καθοριζόνταν

²²³ Πρακτικά Δήμου Βόλου, απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου, αρ. 1085/11.9.1971.

²²⁴ ΦΕΚ 35, τεύχος Α, 1.9.1976.

²²⁵ ΦΕΚ 7, τεύχος Α, 15.1.1966, Β. Δ/γμα υπ.αρ.16.

ακριβώς τα προσόντα και τα πτυχία του διδακτικού προσωπικού, του διευθυντή και των επιμελητών, οι ώρες διδασκαλίας του κ.α.

Η διοίκηση της Φιλαρμονικής προχώρησε στην επιλογή των καθηγητών μουσικής του Ωδείου:

- Για το Τμήμα Πιάνου: Λέλα Σταμούλη,²²⁶ Καίτη Ζωνζήλου-Σαμαρτζή και Νίτσα Αμαξοπούλου.
- Για το Τμήμα Βιολιού: Δήμητρα Σαμπεθαΐ-Παπαμαργαρίτη
- Για το Τμήμα Ακορντεόν: Αθαν. Πλαγεράς
- Για το Τμήμα Κιθάρας: Δημ. Χάρος
- Για το Τμήμα Ανώτερων Θεωρητικών: Γιάννης Καρκάλας
- Για το Τμήμα Μονωδίας (και Θεωρητικά): Αγγελική Μόρφη
- Θεωρητικά: Γ. Βασιλείου
- Πνευστά: Γ. Καρυδάκης

Η έναρξη λειτουργίας του Ωδείου έγινε στις 15 Οκτωβρίου 1976.²²⁷ Για την μπάντα και την Μαντολινάτα ορίστηκε ένας αρχιμουσικός, ένας βοηθός αρχιμουσικού και οι μουσικοί κατανεμημένοι σε κατηγορίες κορυφαίων, Α', Β', Γ', και Δ' κατηγορίας, όπως είναι και σήμερα. Αρχιμουσικός εκείνη την εποχή ήταν ο Δημήτριος Κούτνας. Για την Χορωδία ορίστηκε ένας διευθυντής Χορωδίας και ένας βοηθός διευθυντού. Μαέστρος της Μικτής Χορωδίας ανέλαβε ο Ιωάννης Καρκάλας.

Ως δίδακτρα ορίστηκε το ποσό των 900 δρχ. ετησίως για την α' τάξη (προκαταρκτική), 1.350 για τη β' τάξη (κατωτέρα), 2.250 για την γ' τάξη (μέση), 2.700 για την δ' τάξη (ανωτέρα), 3.150 δρχ. για την τάξη των ερασιτεχνών και 100 δρχ. επιπλέον για το δικαίωμα εγγραφής.

Το κτήριο στεγάστηκε εξ αρχής στο ισόγειο του παλιού νεοκλασικού κτηρίου, της οδού Μεταμορφώσεως. Το 1987 με την ίδρυση του Καλλιτεχνικού Οργανισμού

²²⁶ Από το 1976 και για πολλά χρόνια διετέλεσε διευθύντρια του Δημοτικού Ωδείου. Υπήρξε εκλεκτή πιανίστα και καθηγήτρια πιάνου με σημαντική προσφορά στη μουσική εκπαίδευση του Βόλου. Σπούδασε πιάνο στο Ωδείο Αθηνών με τον Δ. Μαρή. Ήταν διπλωματούχος αριστούχος πιάνου του Ωδείου Πειραιώς. Εργάστηκε αρχικά στο ωδείο της Ίρμας Ηλιάδου-Τρίνιγκερ. Μετά το 1942 ανέλαβε τη διεύθυνση του Ωδείου Βόλου, κατόπιν πρότασης της Αννέτας Τσολάκη, το οποίο είχε διακόψει τη λειτουργία του από το 1940 και το οποίο λειτουργούσε με την εποπτεία του Ωδείου Αθηνών. Συνεργάστηκε με τις Κ. Οικονομάκη και Ν. Επιφανείου-Θωμά. Αργότερα ήταν η ιδιοκτήτρια του Ωδείου Σταμούλη. Στις μαθήτριες της συγκαταλέγονται η Ε. Οικονομίδου-Παπακώστα, η Μ. Μουρτζοπούλου, η Λίτσα Παρισάκη, η Κ. Ζωνζήλου-Σαμαρτζή, η Μ. Πολυχρόνου. Πέθανε το 1990. Καλογερόπουλος, "Σταμούλη, Λέλα", ό.π., τόμος 4ος, σ. 95.

²²⁷ Εφ. *Θεσσαλία*, 16.10.1976 και *Ταχυδρόμος*, 15.10.1976.

του Δήμου Βόλου, το Ωδείο που αποτελούσε το κύριο μέσο για τη στήριξη του τμήματος της μουσικής παιδείας και ήταν ενταγμένο στη Φιλαρμονική, τον πιο αρμόδιο τότε φορέα της μουσικής, κρίθηκε αναγκαίο να παραχωρηθεί από τη Φιλαρμονική και να ανήκει στον Καλλιτεχνικό Οργανισμό.

Για το αρχικό κτήριο στέγασης της Φιλαρμονικής δεν γνωρίζουμε πολλά. Από προφορικές μαρτυρίες των παλαιών μουσικών,²²⁸ ως παλιότερο οίκημα που στέγασε τη Φιλαρμονική για αρκετά χρόνια στα τέλη της δεκαετίας του 1930, είναι το νεοκλασικό κτήριο της παλιάς Ύδρευσης, επί της οδού Κωνσταντά, εκεί που βρίσκεται η σημερινή ΔΕΥΑΜΒ. Παρέμεινε εκεί μέχρι το 1938 όπου παράλληλα χρησιμοποιούνταν περιστασιακά και ο χώρος του Ελληνικού Ωδείου. Αποχώρησε από το κτήριο, ύστερα από απόφαση²²⁹ του Δημοτικού Συμβουλίου να παραχωρηθεί το οίκημα προσωρινά στο Παράρτημα του Πατριωτικού Ιδρύματος Κοινωνικής Πρόνοια και Αντιλήψεως Βόλου, και εγκαταστάθηκε στην οδό Τοπάλη με Ιάσονος όπου βρίσκεται σήμερα η Εθνική Τράπεζα. Παρέμεινε εκεί μέχρι τους σεισμούς του 1955. Ο Δήμαρχος Γ. Καρτάλης έθεσε στο Συμβούλιο το ζήτημα αγοράς του Μεγάλου Περβανά για να στεγαστεί εκεί η Φιλαρμονική και κάποιες από τις υπηρεσίες του Δήμου αλλά η πρόταση αυτή απορρίφθηκε.²³⁰

Ανατέθηκε η αρχιτεκτονική μελέτη του κτηρίου της Φιλαρμονικής στον βολιώτη αρχιτέκτονα Αργύρη Φιλιππίδη, εντός της πλατείας Ρ. Φεραίου η οποία προέβλεπε διώροφο κτήριο, όπου και προοριζόταν ο κάτω όροφος για τη Φιλαρμονική και ο πάνω όροφος για Ωδείο και Σχολή Ρυθμικής.²³¹ Λόγω των οικονομικών προβλημάτων του Δήμου το σχέδιο δεν ολοκληρώθηκε και έτσι η Φιλαρμονική παρέμεινε στην πλατεία Ρ. Φεραίου σε ένα ισόγειο κτήριο δίπλα από την παλιά Φρουταγορά μέχρι το 1969, οπότε και μεταστεγάστηκε σε ένα παλιό οίκημα, επί της οδού Δ. Δαλεζίου. Το 1971 εγκαταστάθηκε στο σημερινό Δημοτικό Ωδείο και μετά στο Δημοτικό Θέατρο, το οποίο ήταν ακόμα υπό κατασκευή, παραμένοντας εκεί για τέσσερα περίπου χρόνια. Έφυγε με την ολοκλήρωση των οικοδομικών εργασιών του θεάτρου και μαζί με την Δημοτική Χορωδία παρέμεινε

²²⁸ Πληροφορίες για το θέμα στέγασης έδωσε ο πρώην μουσικός της Φιλαρμονικής Δημήτρης Διβάνης, ο οποίος υπήρξε μόνιμος υπάλληλος της Φιλαρμονικής για πολλά χρόνια.

²²⁹ Πρακτικά Δήμου Παγασών, ΡΚΒ' Συνεδρία (απόφαση 712/15.2.1938).

²³⁰ Πρακτικά Δήμου Παγασών, συνεδρίαση 4.3.1955.

²³¹ [Αδηλος], "Η διαμόρφωση της πλατείας Ρήγα Φεραίου και η ανέγερση κτηρίου Φιλ/κης", εφ. *Θεσσαλία*, 3.3.1959.

για λίγο καιρό στο οίκημα Σφυάκη στην οδό Π. Μελά μέχρι το 1989. Επέστρεψε στο Δημοτικό Θέατρο μέχρι το 1993 και αργότερα στο κτήριο Σπύρερ μέχρι το 1997.²³²

Μετά από όλη αυτή την πολύχρονη περιπέτεια της συνεχούς μεταστέγασής της, η Φιλαρμονική εγκαταστάθηκε οριστικά το δικό της κτήριο στη συνοικία των Παλαιών, στην οδό Σέκερη (απέναντι από το υπεραστικό ΚΤΕΛ).

Με την επίλυση του χρόνιου αυτού προβλήματος, απερίσπαστη πλέον η Φιλαρμονική επιδόθηκε στο έργο της και στην πολιτιστική δραστηριότητά της, πέραν βέβαια του γεγονότος, ότι γειτνιάζοντας με το Δημαρχείο, το Δημοτικό Θέατρο, το Σπύρερ, το Ωδείο, το Κέντρο Τέχνης και άλλους δημοτικούς χώρους πολιτισμού, είναι πλέον και χωροταξικά ενταγμένη στο πλαίσιο κυνέλης της πολιτισμικής δημιουργίας της πόλης.

Εικόνα 34. Η Φιλαρμονική και ο Μάεστρος Γ. Καρυδάκης (φωτ. Αρχείο Φιλαρμονικής).

²³² Σπανού, ό.π., σ. 145.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια της εργασίας αυτής έγινε προσπάθεια να αξιοποιηθούν όλα τα στοιχεία που βρέθηκαν, ύστερα από έρευνα, για την πορεία της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου από την ίδρυσή της μέχρι το 2000. Παρουσιάζονται ταυτόχρονα ο ρόλος και η προσφορά της «μπάντας» στο μουσικοκοινωνικό και γενικότερο πολιτισμικό γίνεσθαι ενός τόπου, βοηθώντας τον αναγνώστη να σχηματίσει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την ιδιαίτερη φύση και τον ξεχωριστό ρόλο του παρεξηγημένου, ίσως από πολλούς, μουσικού αυτού συνόλου. Ο ρόλος της Φιλαρμονικής είναι κοινωνικός - γεγονός που μαρτυρά σήμερα η απαραίτητη παρουσία της σε κάθε εθνικό, αλλά και θρησκευτικό εορτασμό – αλλά με τους κατάλληλους αρχιμουσικούς μπορεί να είναι και έντονα καλλιτεχνικός.

Όπως φάνηκε, η Φιλαρμονική του Δήμου ήταν και είναι ένα αξιόλογο μουσικό σύνολο με ενδιαφέρουσα ιστορική διαδρομή, έντονη καλλιτεχνική δραστηριότητα και παλαιό, σχεδόν όσο και η πόλη του Βόλου. Στα 1894, τότε που ιδρύθηκε ο Δήμος Παγασών και το Δημοτικό του Συμβούλιο αποφάσισε τη δημιουργία «Δημοτικής Μουσικής», μπορεί να αναζητήσει κανείς τις ρίζες της.

Μέσα από συνεχείς μετεξελίξεις, μετονομασίες και άλλες μεταβολές, πορεύεται διαχρονικά, παράλληλα με την ανάπτυξη της πόλης. Το 1946 επιτέλους εντάσσεται στο Δήμο Παγασών και στη συνέχεια, το 1954 στο Δήμο Βόλου, οπότε και παίρνει τη σημερινή της μορφή και έκτοτε λειτουργεί αδιάκοπα.

Αρχιμουσικοί όπως οι Βασίλης Κόντης, Σπύρος Μάγγος, Αλέξανδρος Κάλβος, Δημήτρης Κούτνας, έκαναν γενιές μουσικών να γνωρίσουν και να αγαπήσουν την μουσική. Από το 1984, υπό τη διδασκαλία και τη διεύθυνση του μαέστρου Γιώργου Καρυδάκη (με εξαίρεση λίγων μηνών που μαέστρος είχε αναλάβει ο Α. Αντωνάκος), η Φιλαρμονική γνωρίζει τη μεγάλη της ανάπτυξη και γίνεται ένα μεγάλο και σύγχρονο μουσικό συγκρότημα.

Η ανοδική της πορεία συνεχίζεται διαρκώς μέχρι σήμερα με νέο μαέστρο τον Βασίλη Τασούδη. Έχει αποδείξει ότι δίκαια κατέχει σημαντική θέση στη πολιτισμική δημιουργία και δραστηριότητα της πόλης. Τα τελευταία χρόνια οι συναυλίες της είναι αφιερωμένες σε ένα συγκεκριμένο ρεπερτόριο, όπως η ελληνική ή ξένη οπερέτα, οι διασκευές από όπερες, καντάδες και δημοτικά τραγούδια, η τζαζ μουσική, οι ιταλικές καντσονέτες. Δε λείπουν και τα αφιερώματα σε Έλληνες συνθέτες και

τραγουδοποιούς όπως στον Νίκο Σκαλκώτα, στον Μίκη Θεοδωράκη, στον Μάνο Χατζιδάκι, στον Νίκο Χατζηαποστόλου, στον Αττίκ, καθώς και ξένους κλασικούς, όπως ο Μέντελσον, ο Βέρντι κ.ά.

Τους θερινούς μήνες παρουσιάζει καλλιτεχνικό πρόγραμμα με ποικίλο ρεπερτόριο ελληνικής και ξένης μουσικής στις πλατείες των συνοικιών, στην παραλία και στο κέντρο της πόλης. Συνεργάζεται αρμονικά και συμμετέχει σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις Οργανισμών του Δήμου, όπως του Καλλιτεχνικού Οργανισμού, του Οργανισμού Κέντρου Παιδιού, του Κέντρου Μουσικού Θεάτρου, της Δημοτικής Τουριστικής Επιχείρησης, του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου. Έχει συμπράξει κατ' επανάληψη με τη Συμφωνική Ορχήστρα Βόλου, στην οποία μάλιστα συμμετέχουν και μουσικοί της, με την Πολυφωνική Χορωδία και το Κέντρο Νεότητας «Δίαυλος». Επίσης, μόνιμη είναι και η συμμετοχή της στις αποκριάτικες εκδηλώσεις που διοργανώνει ο Δήμος Βόλου με τη συμμετοχή διαφόρων φορέων (καρναβάλι, παιδικές αποκριάτικες γιορτές κ.τ.λ.).

Οι προσπάθειες που έγιναν για την ομαλή πορεία της Φιλαρμονικής, είναι αξιέπαινες, αν λάβει κανείς υπ' όψιν του ότι όλη αυτή η καλλιτεχνική δραστηριότητα αναπτύχθηκε εν μέσω πολλών αντίξοων συνθηκών, όπως τα χαμηλής ποιότητας όργανα, το πρόβλημα στέγασης κλπ. Αυτή η προσπάθεια, που έγινε μέσα στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας για την παρουσίαση της Φιλαρμονικής του Δήμου Βόλου, ευχής έργον θα ήταν να την ακολουθήσει η διάσωση ηχογραφημένου υλικού που βρίσκεται στο αρχείο της Φιλαρμονικής. Η αξιοποίηση αυτού του υλικού θα μπορούσε σήμερα να μας δώσει μια πιο άμεση επικοινωνία με την καλλιτεχνική δραστηριότητα του παρελθόντος, αλλά και τη δυνατότητα βαθύτερης μελέτης της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [Άδηλος], *Ημερολόγιο των «Φίλων του σινεμά»*, Βόλος, 1997.
- [Άδηλος - χωρίς επιμ.] *Φιλαρμονική εταιρεία Κέρκυρας - Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών - Εκατόν πενήντα χρόνια 1840-1990*, Κέρκυρα 1990.
- Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1991.
- Βινίκιος Θωμάς, *Πανθεσσαλικό Λεύκωμα*, Βόλος 1927.
- Βογιατζής Φώτης, *Το θέατρο στο Βόλο*, εκδ. Μνήμες, Αθήνα 1987.
- Βολιώτης-Καπετανάκης Ηλίας, *Απολλώνιος Χορωδία Ν. Ιωνίας Μαγνησίας*, Αθήνα 2010.
- Γεωργιάδης Νικόλαος, «Λογοδοσία Διοικήσεως και Διαχειρίσεως 1900-1903», *Νικόλαος Γεωργιάδης, Δήμαρχος Παγασών (Βόλου) 1899-1907*, εκδ. Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας (χ.χ.).
- Γιακοβή Σοφία, *Η μουσικοπαιδαγωγική δραστηριότητα στο Παπάφειο Ορφανοτροφείο από την ίδρυσή του μέχρι το 1980*, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1993.
- Γιάννου Δημήτρης, *Ιστορία της μουσικής- Σύντομη γενική επισκόπηση*. Τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1995.
- Δήμογλου Αίγλη (επιμ.), *Βόλος ένας αιώνας. Από την ένταξη στο ελληνικό κράτος (1881) έως τους σεισμούς (1955)*, Α' τόμος, Βόλος, 1999, Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας.
- Μολοχάδης Διαμαντής (επιμ.), "Φιλαρμονική Μουσική", *Οδηγός Βόλου*, Στατιστικόν Τμήμα Εμπορικού Συλλόγου Βόλου 1901.
- Κόκκινος Διονύσιος, *Η ελληνική επανάσταση*, τόμος Στ', εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1974.
- Κολιού Νίτσα, *Τυπο-φωτο-γραφικό πανόραμα του Βόλου*, Α' τόμος, Βόλος 1991.
- Λεφούσης Ηλίας, *Το εργατικό κίνημα του Βόλου 1881-1936*, Βόλος 1985.
- Μαζαράκη Δέσποινα, *Το Λαϊκό Κλαρίνο*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984.
- Μοτσενίγος Σπύρος, *Νεοελληνική Μουσική-Συμβολή εις της Ιστορίας της [χ.ε.]*, Αθήνα 1958.
- Μουρτζόπουλος Μένιος, *Ο Δάσκαλος*, Βόλος 1952.
- Νικόλαος Γάτσος, *Βολιώτικαι Αναμνήσεις*, εκδ. ΔΗ.Κ.Ι., Βόλος 1998.
- Πολίτης Π. Γ., *Θεσσαλικά Χρονικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Αθήνα 1935.
- Ρωμανού Καίτη, *Έντεχνη ελληνική μουσική στους νεότερους χρόνους*, εκδ. Κουλτούρα, Αθήνα 2006.

- Σακαλλιέρος Γιώργος, *Εισαγωγή στη νεοελληνική μουσική – Ιστορική θεώρηση*, στο: Εύη Νίκα - Σαμψών (επιμ.), *Εισαγωγή στη Μουσικολογία*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη (υπό έκδοση).
- Σπανού Μαρία, *Η Φιλαρμονική του Δήμου Βόλου και η μουσική κίνηση της πόλης*, Βόλος 1993.
- Συναδινός Θεόδωρος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Μουσικής 1824-1919*, εκδ. Τύπος, Αθήνα 1919.
- Τζερμπίνος Στέλιος, *Φιλαρμονικά Ζακύνθου*, εκδ. Φιλόμουση Κίνηση Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1996.
- Τριάντου Ελένη, *Ο Βόλος μέσα από την ομίχλη του χρόνου*, εκδ. Γραφή, Βόλος 1991.
- Χαστάογλου Βίλμα, *Βόλος, Πορτραίτο της πόλης του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα*, Βόλος 2000.
- Χουρμουζιάδης Γιώργος, Ασημακοπούλου- Ατζακά Π., Μακρής Κίτσος, *Το χρονικό ενός πολιτισμού*, εκδ. Μαγνησία, Αθήνα 1982.
- Χριστόπουλος Γεώργιος - Μπαστιάς Ιωάννης (επιμ. / συλλογικό έργο), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΒ' η Ελληνική Επανάσταση*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975 και *τόμος ΙΓ' Νεώτερος Ελληνισμός 1833-1881*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- *Εν Βόλω*, τχ. 1^ο Άνοιξη 2001, τχ. 2^ο Καλοκαίρι 2001, τχ. 6^ο Καλοκαίρι 2002.
- *Θεσσαλικά Χρονικά*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία των Θεσσαλών, Αθήνα 1929 και 1935.
- *Φιλότεχνος*, τχ. Β' (1926).

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ - ΛΕΞΙΚΑ

- Δαγκίτσης Κωνσταντίνος, *Ετυμολογικό Νεοελληνικής*, τόμος 2^{ος}, εκδ. Ι. Βασιλείου, Αθήνα 1984.
- Καλογερόπουλος Τάκης, *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής - Από τον Ορφέα έως σήμερα*, εκδ. Γιαλλελή, Αθήνα 1998.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.
- Πασσάς Ιωάννης Δ. (επιμ.), *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου*, εκδ. Ήλιος, Αθήνα.
- Συμεωνίδου Αλέκα, *Λεξικό Ελλήνων Συνθετών*, εκδ. Φίλιππος Νάκας, Αθήνα 1995.
- Τσαβέας Θ. Ν. (επιμ.), *Νέον Επίτομον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν Ελευθερουδάκη*, τόμος Β', εκδ. Ελευθερουδάκη, Αθήνα 1931.

- Benton William (ed.), *Encyclopaedia Britannica*, The University of Chicago Press, Chicago 1973, τόμος 3^{ος}.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- *Βραδυνή*, 1937.
- *Θεσσαλία*, 1899-2002.
- *Λαϊκή Φωνή*, 1933.
- *Πρωία*, 1911, 1912.
- *Σημαία*, 1926-1931.
- *Ταχυδρόμος*, 1936, 1976.
- *Τύπος*, 1903-1919.
- *Φωνή του Λαού*, 1898.

ΑΡΧΕΙΑ

- Αρχεία Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου: Πρακτικά Συνεδριάσεων Δημοτικού Συμβουλίου, 1883-1979.
- Ευρετήρια Ψηφισμάτων, έτη 1894-1970.
- Αρχείο Φωτογραφιών Ζημέρη.
- Αρχείο Δήμου Βόλου, Πρακτικά Συνεδριάσεων Δημοτικού Συμβουλίου, 1980-2002.
- Αρχείο Φιλαρμονικής, Πρακτικά Συνεδριάσεων Διοικητικού Συμβουλίου, 1970-2002 (Καταστατικών και Εγγράφων).
- Αρχείο Φιλαρμονικής Δήμου Βόλου.
- Αρχείο φωτογραφιών Δημοτικού Ωδείου Βόλου.
- Αρχείο φωτογραφιών Γεώργιου Καρυδάκη.
- Αρχείο φωτογραφιών Μπάμπη Κεχαϊδη.
- Αρχείο Δημήτρη Κότταλη.